

Записки з ономастики

Збірник наукових праць

Випуск 19

Opera
in onomastica

Fascicullum XIX

Юрій Олександрович Карпенко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Universitas nationalis Odessae

Записки з ономастики

Збірник наукових праць

Випуск 19

Opera in onomastica

Fascicullum XIX

Одеса
«Астропринт»
2016

УДК 801.311/.313(066)

Видання засновано доктором філологічних наук, професором, членом-кореспондентом НАН України **Юрієм Олександровичем Карпенком** у 1999 році

Редакційна колегія:

д-р філол. наук **О. Ю. Карпенко** (відп. редактор),
д-р філол. наук **Т. Ю. Ковалевська** (заст. відп. редактора),
канд. філол. наук **В. Ю. Неклесова** (відп. секретар),

канд. філол. наук **Е. В. Босва**,
д-р філол. наук **О. А. Войцева**,
канд. філол. наук **Л. М. Голубенко**,
д-р філол. наук **Т. І. Домброван**,
д-р філол. наук **О. А. Жаборюк**,
д-р філол. наук **І. М. Колегаєва**,
д-р філол. наук **В. О. Колесник**,
д-р філол. наук **Н. В. Кондратенко**,
д-р філол. наук **Т. М. Корольова**,
д-р філол. наук **В. В. Лучик**,
д-р філол. наук **Г. П. Лукаш**,
д-р філол. наук **О. П. Матузкова**,
д-р філол. наук **І. Б. Морозова**,
д-р філол. наук **С. М. Пахомова**,
д-р філол. наук **Н. В. Петлюченко**,
д-р філол. наук **Є. М. Степанов**,
д-р філол. наук **О. Б. Ткаченко**,
д-р філол. наук **М. М. Торчинський**,
д-р філол. наук **Є. М. Черноіваненко**

УДК 81'366.533+81'373.2

Н. М. Бербер

викладач кафедри суспільних наук
Одеського національного медичного університету, Україна
e-mail: natalyaberber@ukr.net

ПОЕТОНІМИ ЯК КОМПОНЕНТИ ФРАЗЕМІКИ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ МАРІЇ МАТІОС

У статті досліджено специфіку функціонування поетонімних фразеологізмів у прозі Марії Матіос. Здійснено класифікацію структурно-семантичних трансформацій фразеологізмів із поетонімним компонентом; виявлено їх функціонально-стилістичний потенціал; з'ясовано роль поетонімної складової ідіостилю письменниці.

Ключові слова: антропоетонім, поетонім, поетонімопростір, конотація, ідіостиль, фразеологізм, фразеологічні трансформації.

Специфіка функціонування фразеологізмів завжди привертала увагу дослідників. Її вивчали Л. Г. Авксент'єв, А. Ю. Пономаренко, Л. Г. Скрипник, В. Д. Ужченко та ін. Згідно з сучасною лінгвістичною парадигмою у психокогнітивному та етнокультурному аспектах досліджено фразеологію О. О. Селівановою [17], Е. В. Боевою [1]. Зокрема фразеологічні одиниці (далі — ФО) з онімним компонентом є постійним об'єктом уваги дослідників, серед яких Л. І. Лонська, Н. М. Пасік, Л. І. Степанова. Фразеологізми з онімним компонентом розглядаються з різних наукових позицій. У когнітивному аспекті оніми студійовано О. Ю. Карпенко [3], Г. П. Лукаш, Ю. А. Фірсовою, у лінгвокультурологічному — І. Ф. Заваринською, В. Федонюк, у кроскультурному — Н. Колесник, О. Мороз. Використання онімів у складі фразеологізмів зумовлює етнокультурну маркованість паремійних одиниць — виразників національної самобутності народу, ціннісно-світоглядних орієнтирів, менталітету нації.

Особливе зацікавлення мовознавців викликає функціонування ФО у художньому мовленні. Цій проблемі присвячено розвідки таких учених, як М. Ф. Алефіренко, Н. Ф. Венжинович, Л. Б. Давиденко, О. Пілько, Л. Ф. Щербачук, М. Яким. Слушно зауважує Р. В. Піхманець, що як елемент емоційної пам'яті фразеологізм забезпечує жи-

вість і пластику поетичних образів, слугує внутрішнім генератором художніх рішень і знахідок [16, с. 51]. А отже, використання засобів фразеології є індикатором індивідуального стилю письменника, його мовної картини світу. Вони як компоненти фраземіки у художньому мовленні письменників досліджено О. О. Порпуліт, Т. М. Можаровою та ін. Зокрема дослідженню ФО у прозі М. Матіос присвячено статті Н. Пироги, М. Цуркан, проте поетонімні фразеологізми у художньому дискурсі М. Матіос залишаються поза сферою наукових розробок, що визначає **актуальність** нашого дослідження. Крім того, своєчасність нашої роботи зумовлена необхідністю висвітлення поетонімного письма М. Матіос в аспекті дослідження індивідуально-авторської специфіки створення поетонімії письменниці, творче надбання якої ще не було об'єктом комплексних поетонімологічних студій.

Об'єкт дослідження — поетоніми-компоненти ФО у художній прозі М. Матіос. **Предметом** безпосереднього **вивчення** є стилістичне функціонування поетонімів як компонентів ФО і як конститuentів ідіостилу М. Матіос.

Метою дослідження є опис специфіки стилістичного функціонування поетонімів-компонентів ФО у художньому дискурсі М. Матіос. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: зафіксувати поетоніми-компоненти ФО, вжиті у прозових творах М. Матіос; проаналізувати структурно-семантичні трансформації фразеологізмів із поетонімним компонентом; виявити їхній функціонально-стилістичний потенціал.

Джерельною базою дослідження стали фактичні дані, отримані методом суцільної вибірки з текстів оригіналів 22 прозових твори М. Матіос: збірки «Чотири пори життя» (2001), «Нація» (2007), романи «Щоденник страченої» (2005), «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr. & Ms. U-Ko in country UA» (2006), «Солодка Даруся» (2007), «Майже ніколи не навпаки» (2007), «Кулінарні фіглі» (2009), повісті «Москалиця» і «Мама Маріша — дружина Христофора Колумба» (2008), «Армагедон уже відбувся» (2011), «Черевички Божої Матері» (2013).

Актуалізації експресивного потенціалу поетонімів сприяє введення їх до фразеологічних одиниць, що відбувається okazіонально або узуально.

Okazіональне переосмислення ФО сприяє експресивізації художнього тексту. Такі одиниці є яскравим образотворчим і стилетвор-

чим засобом, надаючи тексту народнорозмовного колориту та оригінального індивідуально-авторського звучання. М. Матіос широко вдається до структурно-семантичної трансформації фразеологізмів, що є переважно комбінованою. Зафіксовано такі прийоми її реалізації: 1) **субституція**, або заміна компонентів ФО: так, вираз із компонентом-суверенопоетонімним дериватом *бразильські мильні історії* [8, с. 53] є авторською трансформацією сталого виразу *бразильські мильні опери*. Творчо трансформує авторка слов'янські сентенції, контамінуючи з «екзотичними» гідропоетонімами: *Жіночі запити здрібніли, і сьогодні ніхто не просить свого коханого зачерпнути шоломом води із Євфрату чи з Амазонки* [12, с. 57], що є алюзією до фрази зі «Слова о полку Ігоревім»: *З вами ж, русичі хоробрі, / Можу й голову зложити! / Або з гордістю із Дону / Зачерпнуть води шоломом* [2, с. 14]. Заміна пропріатива *Дон*, що входить до ментального простору українців, «чужими» пропріативами *Євфрат* та *Амазонка*, служить експресивізації тексту, отже, синонімізовані конотативні топопоетоніми виконують передусім емоційно-експресивну функцію; 2) **еліпсис**, або усічення компонентного складу ФО у сполученні із синтаксичною деформацією та модифікацією поетонімного компонента. Так, перифраз *телепилип з конопель Пліховшек* [8, с. 38] (референт — В'ячеслав Піховшек) є трансформацією фразеологізму *вискочити, як Пилип з конопель* [19, 1, с. 486]; ініціальний компонент *теле-*, композитно сполучаючись із апелятивізованим поетонімним компонентом фразеологізму, є алюзією до діяльності В. Піховшека у ЗМІ; 3) **експлікація**, або розгортання компонентного складу ФО: *Гостра стріла Амура нарешті безжалісно і солодко пронизала наше маленьке серце і надовго застрягла там* [6, с. 41]. У контексті *роздягаємо їх до одяжі Єви* — *здираємо шкірку* [6, с. 150] розширення компонентного складу ФО у *костюмі (в одяжі) Адама (Єви, Адама і Єви)* відбувається шляхом додавання предиката із займенниковим додатком *роздягаємо їх*, семантику сталого виразу експліковано контекстуально шляхом введення уточнювальної синтаксичної конструкції *здираємо шкірку*. Аналогічно введено й фразеологічний вираз *розрубати гордіїв вузол* — швидко і просто розв'язувати складне, заплутане питання [19, 2, с. 127], який поширено займенниковим означенням; семантику ФО також актуалізовано контекстуально: *Якщо заплутався, то я дуже просто розрубав твій гордіїв вузол* [6, с. 105]. Стилистично маркованим є прийом розширення компо-

нентного складу фразеологізму шляхом ампліфікації поетонімів та апелятивної номінації: *А мене й без того вже сварили і сварити будуть за кулінарні витребеньки наші рецензенти-інтелігенти, які, звичайно, щодень харчуються Божим духом, Ортегою-і-Гасетом і чужоземними грантами* [6, с. 193], що надає виразного сатиричного звучання висловленню. Різновидом експлікації є **контамінація**. Переважно контамінуються ФО, що мають спільний початковий компонент: *Вони таки не мають смальцю в голові, а Бога в череві, бо думають, що вона дурна* [10, с. 5]. В художньому мовленні М. Матіос цей прийом ускладнено заміною компонента. В реченні *Стікав, як вода у Лету, термін перебування на троні Папи Леоніда Другого Кудли* [8, с. 107] М. Матіос модифікує вираз *канути в Лету* — ‘назавжди зникнути, піти в непам’ять’, схресуючи пряме і переносне значення дієслова *стікати* — ‘минати’ [13, с. 400], який контамінується із мовним кліше *термін стікає*; 4) **натяк**, що полягає, за визначенням Л. Г. Скрипник, у скороченні складу ФО до одного слова. У контексті <...> *Домашня локшина, на яку ми, всі жінки дітородного і пенсійного навіть віку, купуємося, як прищаві школярки* [6, с. 121] гастропоетонім *Домашня локшина*, поєднуючись із предикатом *купуємося* (*купитися* — бути ошуканим [18, с. 175]), є алюзією до сталого вислову *вішати локшину (на вуха)* — брехати [18, с. 182]. Значений прийом комбінується із експлікацією: розширення ФО представлене атрибутивним типом трансформації — введенням до складу гастропоетоніма означення *домашній*; 5) **дистантне розміщення компонентів ФО** у комбінації із розширенням компонентного складу фразеологізму, ускладнене обігруванням прямого і переносного значення одного з компонентів: *А язик має такий, що не тільки до Кисва доведе, а якось довів самого-одного і до самої Москви* <...> [6, с. 34]; 6) **дистантне розміщення компонентів ФО**, винесеної у парцелят: *Дмитрикові судьба сто років відводити не думала, та, мабуть, і не хотіла. Зате муки йому приписала Христові* [7, с. 21].

Узуальне використання ФО, кваліфікуючись як нормативне, у той же час надає колориту, витонченості художньому мовленню, може слугувати «додатковим засобом експансії художньо-естетичної експресії висловлень» [4, с. 214]: *ахілєсова п’ята ведмежатників* [8, с. 58], *страва під назвою ахілєсова п’ята чоловіка* [6, с. 130] та евфемізм *ахілєсова п’ята чоловіка* [6, с. 129] ‘вразливе, слабке місце’, перифразична номінація із компонентом-міфоантропоетонімним дериватом

пандорина скринька [12, с. 11]; перифрастичний стійкий вираз *місцеве радіо ОБС* («одна баба сказала») («Мама Маріца...») [9, с. 41]; перифрази із порівняльною семантикою: *майже віфлесьмське чудо* [11, с. 7], *ті садомазохісти — Божі телята* [11, с. 101]; із міфоантропоетонімами: *стріли Амура* [6, с. 82]; із теопоетонічним дериватом: *муки Христові* [12, с. 41]; перифраз львівські «засівальники» у *мантіях Феміди* [6, с. 160]. Образно насиченим є використання міфологічного символу з поетонічним компонентом, що апелює: *Я дерево — ударене блискавою. / Та чую, як у попелі прокидається прекрасний птах фенікс... / І я оживаю* [11, с. 15] — символ вічного оновлення відродження, безсмертя.

Зафіксовано такі особливості функціонування поетонімів як компонентів фраземики: 1) введення в антонімічні відношення: <...> *мій зв'язок із здоровим самцем видавався мало не содомським гріхом... <...> Брила пуританського виховання тиснула важче, ніж голос природи* [12, с. 175]; 2) вживання у контексті, що експлікує семантику фразеологічного виразу: <...> *нарешті надійшов час Х. / А, отже, — пора починати бойові дії стосовно супротивника* [12, с. 59]: фразеосполука *надійшов (наближається) час Х* від англословного *X-day* — час нападу; 3) у метонімічній конструкції: *Останнє слово за буквою Закону* [12, с. 154]; 4) у складі стійкого сполучення, у тлумаченні якого експлікуються градуальні семи: *І міг би їм позаздрити ОСОВІАХІМ із ДТОСАФом разом* [8, с. 109]. У контексті *Чи не всі жінки наважуються погодитися з думкою, що каркас стосунків між двома статями завжди споруджує і цементує жінка. І жінка ж руйнує його з натхненням, якому позаздрив би й Герострат* [12, с. 18] письменниця апелює до екстралінгвальної інформації про референт, що актуалізує в антропоетонімі *Герострат* конотему з градуальним відтінком 'найнатхненніший руйнівник'. У контексті *Фройд відпочиває?* [12, с. 120] антропоетонім введено до складу ФО з градуальним значенням — вислів, у якому позицію предиката, як зазначає Б. Норман, займає дієслово *відпочивати* (*Відпочивати. Поступатися, не витримувати конкуренцію, бути гіршим* [18, с. 82]) у значенні 'поза всяким порівнянням' — про яскравий прояв чогось зі сфери підсвідомого, психоаналізу, сексології і т. п. [14, с. 349]; 5) у конструкціях експресивного синтаксису. Наприклад, у складі преференційних конструкцій, що є семантичним різновидом прикомпаративних речень: *Напевно, прорубане вікно у Європу було менш сенсаційним,*

аніж щілина у дичіюче моє серце... [11, с. 20]; у контексті, побудованому на антитезі, *Ніхто не вип'є сповна сю чашу. Вона бездонна, але не Граальська. Вона не дає безсмертя* [11, с. 31] протиставляються два символи. Письменниця ламає традиційне розуміння чаші як символу серцевих устремлінь до духовної і фізичної їжі, психічного здоров'я та безсмертя, протиставляючи їй Граальській чаші — символічному джерелу життя і безсмертя. У контексті <...> *остаточного кінця світу не буде, поки бодай одна жива душа чинить опір. / А одна душа залишиться хоч би що, / хоч би і без Носового ковчега, / а хоч би перевернулися всі гори і збунтувалися всі моря й океани!* [5, с. 38] ФО винесено в уточнювальну конструкцію і залучено абзацну сегментацію, що підвищує текстову значимість сегментованої структури; б) включаються пропріативи і в поетонімну гру, що передбачає використання «внутрішніх» можливостей поетонімної експресії — фонетичних, лексико-семантичних, синтаксичних: *від тога до тога, від Криму до Риму, від Києва до Лубен і далі* [8, с. 12]. Контекст містить алюзії до відомої української народної пісні «Од Києва до Лубен», фразеологізмів *пройти Крим і Рим* [15, с. 55]; *od morza do morza* — з польс. *від моря до моря*. Назву розділу «Від паркану до обіду» утворено лексико-синтаксичною конвергенцією: фразеологізована сполука ілюструє явище оказіональної сурядності.

Висновки. Яскравим виражально-зображальним засобом авторської стилістики є фразеологізми з поетонімним компонентом, ужиті письменницею як узуально, так і оказіонально, що передбачає структурно-семантичну трансформацію ФО, переважно комбіновану. Модифіковані ФО відбивають своєрідність творчого методу письменниці. ВН, що є компонентами стійких мовних зворотів, виконують, окрім експресивної, емотивну та епатажну функції.

Комплексний аналіз поетонімопростору прозового дискурсу М. Матіос засвідчує значне превалювання засобів фразеології у постмодерністських текстах — 60 % від загальної частини вживань в аналізованій прозі, тоді як на модерністську прозу припадає 22 %, а на тексти зі стильовим домінуванням класичного реалізму — 18 %. Широке застосування фразеологічних стилістичних засобів у романах «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів» (21,8 %), «Кулінарні фіглі» (22,4 %) і «Щоденник страченої» (15,4 %) обумовлене, на нашу думку, авторською настановою на епатаж, гостроту та яскравість викладу, мовну гру із цитатним та паремійним фондом, що є властивими постмодерніст-

ському письму. Зауважимо, що засоби фразеології на поетонімному рівні мінімально залучаються у «книзі чорного болю», яка вміщує повісті «Мама Маріца — дружина Христофора Колумба» (1 вж.) та «Москалиця».

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у цілісному аналізі поетонімопростору прозового дискурсу М. Матіос, що дозволить з'ясувати мовні засоби виразності поетонімів на всіх мовних рівнях — фонетичному, лексичному і граматичному — та виявити потенціал поетонімів як конститuentів ідіостилю письменниці.

Список використаної літератури

1. Боева Е. В. Етнокультурні особливості компаративних фразеологічних одиниць в українській та російській мовах / Е. В. Боева // Вісн. Запоріж. нац. ун-ту : Філол. науки. — 2006. — № 2. — С. 14–19.
2. Васьків В. Переспів «Слова о полку Ігоря» з історичним довідником / В. Васьків — К. : Наукова редакція Головної редакційної колегії Книги Пам'яті України при видавництві «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1996. — 79 с.
3. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики : монографія / Олена Юрївна Карпенко. — Одеса: Астропринт, 2006. — 325 с.
4. Матвієнків О. Стилїстична специфіка використання фразеологічних одиниць у сучасних постмодерністських текстах / О. Матвієнків // Наукові записки. Серія: Філологічні науки (мовознавство). — Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. — № 96 (1). — С.212–215.
5. Матіос М. Армагедон уже відбувся : повість / Марія Матіос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2011. — 112 с.
6. Матіос М. Кулінарні фіглі [Текст] / Марія Василівна Матіос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2009. — 264 с.
7. Матіос М. Майже ніколи не навпаки [Текст] : сімейна сага в новелах / Марія Василівна Матіос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2007. — 176 с.
8. Матіос М. Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів. Mr. & Ms. U-Ko in country UA [Текст] / Марія Василівна Матіос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2006. — 136 с.
9. Матіос М. Москалиця. Мама Маріца — дружина Христофора Колумба [Текст] / Марія Василівна Матіос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2008. — 64+48 с.
10. Матіос М. Солодка Даруся [Текст] / Марія Василівна Матіос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2005. — 176 с.
11. Матіос М. Чотири пори життя [Текст] / Марія Василівна Матіос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2009. — 264 с.
12. Матіос М. Щоденник страченої [Текст] / Марія Василівна Матіос. — Львів : ЛА «Піраміда», 2005. — 192 с.

13. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. / уклад.: В. Яременко, О. Сліпушко. — Київ : Аконіт, 2000. — Т. 4. — 944 с.
14. Норман Б. Ю. Паремии с градуальным значением в русском языке // Kognition, Sprache und phraseologische/parömiologische Graduierung / Red: Helmut Jachnow, Tina Drechsler, Zilka Idrizović — Wiesbaden : Harrasowitz Verlag, 2005. — С. 297–357.
15. Пасік Н. М. Власні назви в українській фразеології та пареміології : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 — українська мова / Н. М. Пасік. — Ніжин, 2000. — 202 с.
16. Піхманець Р. В. Психологія художньої творчості / Р. В. Піхманець. — К. : Наук. думка, 1991. — 161 с.
17. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) [Текст] : [монографія] / О. Селіванова. — К. : Брама, 2004. — 276 с.
18. Словник сучасного українського сленгу / [упоряд. Т. М. Кондратюк]. — Харків: Фоліо, 2006. — 350 с.
19. Словник української мови: в 11 т. / [за заг. ред. І. К. Білодіда]. — К. : Наук. думка, 1970–1980. — Т. 1. — 1970. — 799 с.; Т. 2. — 1971. — 550 с.

Умовне скорочення

ФО — фразеологічна одиниця

Бербер Н. М.

преподаватель кафедры общественных наук

Одесского национального медицинского университета, Украина

e-mail: natalyaberber@ukr.net

ПОЭТОНИМЫ КАК КОМПОНЕНТЫ ФРАЗЕМИКИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ДИСКУРСЕ МАРИИ МАТИОС

Резюме

В статье исследована специфика функционирования поэтонимных фразеологизмов в прозе Марии Матиос. Осуществлена классификация структурно-семантических трансформаций фразеологизмов с поэтонимным компонентом; выявлен их функционально-стилистический потенциал; выяснена роль поэтонимной составляющей идиостиля писателя.

Ключевые слова: *антропоэтоним, поэтоним, поэтонимопространство, коннотация, идиостиль, фразеологизм, фразеологические трансформации.*

Berber N.

Teacher

Department of Social Sciences

of Odessa National Medical University, Ukraine

e-mail: natalyaberber@ukr.net

POETONYMS AS PHRASEMIC COMPONENTS IN ARTISTIC DISCOURSE OF MARIA MATIOS

Abstract

The **object** of research is poetonymic components of idioms in prose by Maria Matios. The **subject** of the direct study is stylistic functioning of poetonyms as components of idioms and as its constituents of M. Matios idiosyle. The **purpose** of research is the description of specifics of stylistic functioning of poetonymic constituents of idioms in the artistic discourse of Maria Matios. The implementation of this goal implies resolving of the following tasks: to define poetonyms which are components of idioms found in the works by M. Matios; to analyze the structural and semantic transformation of phraseology poetonymic components; to identify their functional and stylistic potential. **Methodology.** The study used the complex technique that involves the use of linguistic methods, among which are the contextually-interpretative method of stylistic analysis, quantitative and statistical techniques and methods of component and etymological analysis and descriptive method. **Practical value.** These methods allow describing content and structure poetonyms comprehensively and to analyze poetonymic space of Maria Matios works. **Findings.** The article investigates the specifics of functioning of poetonymic phrasemes in the prose by Maria Matios. The article implements classification of structural-semantic transformations of phraseological units with poetonymic component and reveals their functional and stylistic potential. The article reveals the role of poetonymic component of the writer's idiosyle. **Results.** The striking figurative-expressive means of the author's style is phraseologisms with poetonymic component used by the writer, they usually and occasionally imply structural and semantic transformation of idioms. Some modifications of phraseology are aesthetically motivated and increase the expressiveness of the context. Proper names which are components of stale language expressions perform, besides expressive, also emotive and controversial features.

Key words: anthropoetonym, poetonym, poetonymic space, connotation, idiosyle, phraseologism, phraseological modification.

Надійшла до редакції 22.06.2016

УДК 821.161.2'373.2 Довженко

Е. В. Босва

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: evelinaboeva@mail.ru

ОНІМІКОН У СТРУКТУРІ ІДІОСТИЛЮ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА (НА МАТЕРІАЛІ КІНОПОВІСТІ «УКРАЇНА В ОГНІ»)

Статтю присвячено аналізу функціонування пропріальних одиниць у кіноповісті «Україна в огні» Олександра Довженка, висвітлено своєрідність семантико-стилістичних властивостей онімів, з'ясовано специфіку реалізації художнього потенціалу власних назв в історичній оповіді.

Ключові слова: онімikon, антропонім, топонім, ідіостиль, ономастичний простір.

У сучасній лінгвостилістиці дослідження ідіостилю майстрів художнього слова перебуває на вістрі найактуальнішої проблематики, оскільки дає змогу з'ясувати весь спектр індивідуальних світоглядних та естетичних домінант, репрезентованих розмаїттям авторських інтерпретацій художнього простору (роботи І. Бабій, Г. Губаревої, Т. Дехтярьової, Л. Костецької, В. Пустовіт, Л. Чернявської та ін.). У цьому аспекті дослідники переважно зосереджувалися на аналізі апелятивної лексики і практично не звертали уваги на онімний компонент ідіостилю попри доведену науковцями вагомість власних назв у функціонуванні та організації ментального лексикону (В. Калінкін, О. Карпенко, Ю. Карпенко, Т. Немировська, Г. Лукаш, Т. Гриценко, Л. Селіверстова та інші), а отже, й ідіостилю. Зазначимо, що в дослідженнях українських мовознавців ономастична лексика багатьох творів художньої літератури залишається до цих пір недослідженою, або дослідженою недостатньо. Цим фактором посилюється **актуальність** представленого дослідження, в якому подається спроба ретельного аналізу потенціальних можливостей ономастичної лексики, що є своєрідною скріпою твору в цілому і аналіз якої допомагає розкрити

прагматичну спрямованість художнього тексту. Крім того, актуальність даного дослідження визначається і настійною необхідністю детального вивчення ономастиконів українських авторів для з'ясування онімічних компонентів письменницького ідіостилу. Вибір **теми** є цілком правомірним, так як твори Олександра Довженка з ономастичного погляду вивчались вкрай недостатньо, проте власні назви в художніх текстах письменника дають широке коло для дослідження, оскільки художня творчість О. Довженка є особливо персоніфікованою — це пояснюється специфікою концепції людини в творчості митця. Персоніфікація виражається у схильності автора до онімів навіть у назвах його творів: «Іван», «Мічурін», «Щорс», «Україна в огні» тощо. **Матеріалом** для дослідження ми обрали кіноповість «Україна в огні», з якої методом суцільної вибірки було проведено відбір усіх без винятку онімів. Однак ми переконані в тому, що творчу спадщину О. Довженка треба вивчати в усій її сукупності, адже письменник все життя нероздільно поєднував й художника-образотворця, й кінорежисера, й мислителя та громадського діяча. Якщо говорити про **методику** та **методологію дослідження**, слід відзначити, що озброївшись описовим методом, методикою контекстуального і компонентного аналізу онімів, ми намагатимемося розвивати теоретичні положення і практичні напрацювання, викладені в роботах О. І. Фоянкової, Ю. О. Карпенка, Л. Т. Масенка, В. М. Калінкіна.

Об'єктом дослідження є художнє мовлення кіноповісті «Україна в огні» О. Довженка, **предмет дослідження** — різноманітні типи онімних компонентів, що створюють певний ономастичний простір кіноповісті «Україна в огні». Шляхом суцільної вибірки зафіксовано 84 найменування персонажів, понад 70 топонімів та 4 зооніми.

Метою представленої роботи є дослідження ономастичного простору кіноповісті «Україна в огні», його наповнення та функціонування, з'ясування ролі і питомої ваги власних назв у структурі ідіостилу письменника.

Зазначимо, що твори Олександра Довженка містять багатий ономастичний матеріал, що є свідченням незвичайної обдарованості, високої інтелектуальності, різносторонньої обізнаності письменника. Значний інтерес викликає специфіка функціонування ономастичної лексики у мові художньої літератури, особливості добирання і вживання власних назв митцями слова. О. П. Довженко увійшов в

історію світової культури як найвидатніший кінорежисер у всьому слов'янському світі, а також як талановитий письменник, творець нового літературного жанру — кіноповісті.

Роки війни письменник провів на фронті, працюючи військовим кореспондентом. У 1943 році створив кіноповість «Україна в огні». Це твір про простих людей, на плечі яких ліг найбільший тягар війни. Герої «України в огні» — *Василь Кравчина, Лаврін Запорожець, Купріян Хутірний, Мина Товченко* та інші — це сильні духом люди, віддані своїй землі, готові заради неї йти на смерть. У своїй кіноповісті автор змалював їхні образи з особливою любов'ю.

Однією з найбільших проблем, яка хвилювала письменника, була проблема зрадництва. Дуже боліло Довженкові те, що серед його земляків знайшлося немало тих, хто заради ласого шматка перейшов на бік ворога. Образ одного з таких зрадників *Заброди* змальовано в кіноповісті. Підла аморальна людина, він нічого, крім презирства, до себе не викликає. У своєму прагненні вислужитися перед новою владою, увійти до неї в довір'я Заброда йде на жажливий злочин — убивство *Мотрі Левчихи*, яка принесла харчі для заарештованих односельчан. Але основна причина, на думку Довженка, лежить глибше. Ця причина — у національному нігілізмі, повній відсутності патріотичного виховання. В уста одного з персонажів «України в огні» німецького *полковника фон Крауза* письменник вкладає гіркі слова про національну трагедію українців: «... у цього народу є нічим і ніколи не прикрита ахілєсова п'ята. Ці люди абсолютно позбавлені вміння прощати один одному незгоди навіть в ім'я інтересів загальних, високих. Ти знаєш, вони не вивчають історії. У них від слова «нація» остався тільки прикметник. У них немає вічних істин. Тому серед них так багато зрадників» [3, 2, с. 113]. Долі його героїнь *Олеси Запорожець* і *Христі Хуторної* — це долі багатьох українських жінок, що стали жертвами жорстоких обставин. Розповідаючи про них, Довженко закликає бути гуманними, милосердними, судити людей «по закону народного лиха», як каже один із героїв *Лаврін Запорожець*.

У повісті зустрічаємо такі найменування персонажів: *Лаврін Михайлович Запорожець* (152 р.), *Тетяна Остапівна Запорожчиха* (16 р.), *Олеся Запорожець* (118 р.), *Роман Запорожець* (23 р.), *Савка Запорожець* (12 р.), *Іван Запорожець* (9 р.), *Григорій Лаврінович Запорожець* (3 р.), *Трохим Запорожець* (3 р.), *Демид Запорожець* (5 р.), *Мотря Лев-*

чиха (14 р.), Василь Кравчина (76 р.), Іван Гаркавенко (12 р.), Купріян Михайлович Хуторний (21 р.), Павло Хуторний (19 р.), Миколай Хуторний (12 р.), Христя Хуторна (54 р.), Мина Товченик (52 р.), Устим Товченик (9 р.), Одарка Товчениха (4 р.), Степан Сорока (3 р.), Грицько Гулак (5 р.), Демид Бесараб (6 р.), Ернст Фрідріхович Крауз (102 р.), Людвиг Крауз (26 р.), Максим Заброта (50 р.), Антоніо Пальма (21 р.), Сіроштан (13 р.) та ін.

Увагу в кіноповісті О. Довженко привертають жіночі імена, які вживаються в різних формах: *Христина* — *Христя*; *Олеся* — *Олесія*; *Мотря* — *Мотря Левчиха*; *Тетяна* — *Тетяна Остапівна*, *Тетяна Запорожчиха*; *Уляна* — *Уляна Василівна*; *фрау Крауз* — *Краузіха* тощо. Наприклад: «*На покинутому березі, вже на той бік, на стрімкій кручі стояла мати Івана Орлюка — немолода колгоспниця Тетяна*» [3, 2, с. 109]. Хочемо зупинитися на імені *Олеся*. У «Словнику власних імен людей» за редакцією Л. Г. Скрипник зазначено: «*Олеся* — скорочений варіант імені *Олександра*. Це ім'я тісно пов'язане з іменем *Олена* і *Ольга* та чоловічими *Олександр*, що означає «захисник людей», та *Олег*, що означає «святий». Ім'я *Олеся* зустрічається в повісті «Україна в огні» 114 разів, а зв'язком з іншими жіночими іменами автор підтверджує думку про долю всіх українських дівчат у роки Великої Вітчизняної війни: «*Біля холодної криниці край села під вербою стояла Олеся, смутна й тиха, як і всі дівчата в ті часи на нашій на кривавій Україні*» [3, 2, с. 8]. Всього декілька жіночих імен ужито в повній офіційній формі: *Тетяна*, *Мотря*, *Емма* та ін.: «*Мати Тетяна Запорожчиха любила її співати раз чи два на рік...*» [3; 2, с. 6]; «*Він пізнав голос Мотрі Левчихи...*» [3, 2, с. 44]. Решту імен вжито у зменшено-пестливих варіантах, з певною стилістичною метою: *Галька*, *Одарка*, *Одарочка*: «*Ой будеш же тепер, Одарочко, робити моїм іменем людям добро...*» [3, 2, с. 44].

За нашими спостереженнями, у повісті О. Довженка вжито чимало прізвищ з промовистою внутрішньою формою, що у контексті стають прямо характеризуючими через семантику основи. Таким асоціативно-характеризуючим є, на нашу думку, прізвище *Запорожець*, що вживається в кіноповісті 109 разів. Цей антропонім — своєрідний символ. Цим прізвищем Олександр Довженко називає головного героя кіноповісті *Лавріна Запорожця* — батька п'яти синів: *Івана*, *Савки*, *Деміда*, *Романа*, *Григорія*. Тобто, це цілий рід українців. За словом, **запорожці** — українські козаки, які жили в понирзі Дніпра за

порогами в XVII–XVIII ст. Вважаємо, що цим антропонімом письменник стверджує, що свою Вітчизну українці захищають так, як колись захищали її запорожці, їх предки. Така відповідність значення прізвища і якостей його носія свідчить про інформаційно-стилістичну роль даного антропоніма у тексті твору. Ще один персонаж, *Василь Кравчина* — головний герой кіноповісті (зустрічається 37 разів). У тлумачному словнику української мови подається таке значення слова «кравчина» — 1) *розм.* — молодий кравець. Кравчина — 2) назва козацько-селянського війська, що його наприкінці XVI ст. зібрав Наливайко [1; 3, с. 472]. Вважаємо, що О. Довженко досить вдало підібрав це прізвище, бо Василь Кравчина теж очолив військо в боротьбі з фашистами і був справжнім прикладом героїства та відваги. *Максим Заброда* — негативний герой кіноповісті «Україна в огні». Це прізвище автор надає людині, яка була колись виселена з України до Сибіру, а в роки війни вона повертається і стає зрадником свого народу. У тлумачному словнику подаються такі значення лексеми «заброда»: 1. Людина, що прибула звідки-небудь, нетутешня, чужинець, приبلуда, чужоземний загарбник. 2. *розм.* Людина, що любить бродити, багато блукає [1; 1, с. 314].

Отже, Олександр Довженко дуже вдало використовує «промовисті» власні найменування. Розглянуті прізвища влучно дібрані автором. В основі цих прізвищ лежить семантика їх основ. Вони виконують характеризуючу функцію. Важливу роль для характеристики персонажів відіграють і структурні особливості їх прізвищ. Експресія прізвища багато в чому залежить від семантико-стилістичних особливостей різноманітних морфологічних компонентів суфіксального типу, які беруть участь у творенні прізвищ, хоч і не належать до твірного слова. Так прізвища, оформлені за допомогою певних суфіксів, виконують у досліджених творах соціально-характеризуючу функцію: вказують на походження, соціальний статус персонажа, його національність.

Основна кількість персонажів досліджених творів — українці. Звичайно, всі вони отримали українські прізвища. Для їх класифікації ми взяли за основу структурну класифікацію Ю. К. Редька [2, с. 255]. Кожне прізвище як родова назва особи належить до розряду іменників. За походженням і будовою прізвища поділяються на дві групи: прізвища прикметникового типу (прізвища у формі при-

кметників із закінченням у називному відмінку однини на *-ий (ій)*: *Хуторний*, прізвища у формі нечленних присвійних прикметників, утворених від імені батька з суфіксом *-ов*: *Пахомов*); прізвища іменникового типу (1) прізвища, утворені лексико-семантичним способом: назви птахів: *Горобець, Журавель, Сорока*; назви тварин: *Вовк*; назви рослин: *Лобода*; страв і продуктів споживання: *Борщ, Паляничка, Товченик*; назви заняття, професії: *Косарик, Кравчина*; назви місця проживання: *Запорожець, Бесараб*; 2) прізвища, утворені морфологічним способом: утворені за допомогою суфікса *-енк(о)*: *Гаркавенко, Дегтяренко, Запорожченко, Кравченко, Овчаренко, Підтиченко, Трохименко, Чубенко, Шинкаренко*; утворені за допомогою суфіксів *-ук- (-юк-), -чук-, -ак-, -як-, -чак-, -ич-, -евич-, -ович-*: *Волощук, Попельнюк, Орлюк, Гулак, Неборак, Ступак*; утворені префіксально-суфіксальним способом: *Заброда, Нехода*; утворені способом основоскладання та складанням двох слів: *Вернигора, Загнибіда, Загулівітер, Сіроштан*). Крім українських прізвищ в кіноповісті наявні також російські: *Добровін, Галієв, Глазунов, Муравін, Грачов*. Ці прізвища оформлені за допомогою суфіксів *-ов-, -ін-*. Суфікс *-ов-* в російській мові визначає приналежність певній сім'ї, походження від певного роду, предка. У повісті такі прізвища отримали персонажі — росіяни за походженням. Це воїни, які боролися з фашистами загарбниками поряд з українцями. Ці прізвища підтверджують, що у визвольній війні брали участь люди різних національностей. Окрему групу складають німецькі прізвища: *Крауз, Кох, Ріхтер, Шмуцке, Штігліц*. Щоб підкреслити зневажливе ставлення до ворогів, письменник використав прізвища: *Шмуцке*, що в перекладі з німецької «брудний», *Шмульц* — «винуватець». Крім німецьких прізвищ у дослідженій повісті є італійське *Пальма*: «*Ні, Олесею. Не партизанка я. Я жінка фашистського ката, — сказала Христя, — італієць він, капітан Пальма*» [3, 2, с. 66].

Отже, реальна життєва основа — основна риса антропонімікону творів О. Довженка. Національний колорит кіноповісті «Україна в огні» підсилюється широким використанням національних імен. З точки зору національної ознаки в ономастиконі письменника наявні українські, російські, німецькі, італійські найменування. Ці системи найменувань створюють додаткові нюанси в національних характеристиках, беруть участь у створенні національного колориту. Зазначимо,

що кіноповість «Україна в огні» — це Довженків крик болю, це гостра реакція митця на трагедію рідного краю. У цьому творі автор відобразив складні, драматичні події війни, змалював людське благородство і людську підлість. Серед інших мовних одиниць саме антропоніми виступають у повісті «Україна в огні» складовими характеротворення, сюжетного розгортання, яскравим віддзеркаленням національно-мовної картини світу.

Топонімічний матеріал у своїй переважній більшості є частиною реального топонімікону. Як письменник-реаліст Олександр Довженко надавав великого значення роботі над топонімами своїх творів. Звертаючись до будь-яких сюжетів, автор обов'язково пов'язує свою оповідь з певним регіоном, містом або селом. В ономастичному просторі творів Олександра Довженка топоніми відіграють важливу роль. У досліджуваному творі функціонують понад 50 топонімів. Серед них є назви країн (11), назви міст (20), сільських поселень (8), а також гідроніми (13). Серед топонімів важливе місце займають назви континентів (4). Найбільш поширений топонім *Європа* (12). Використовується для підкреслення масштабності Другої світової війни, двох світів. Мета автора не обмежується показом двох держав. Першочергове завдання Довженка — показати зіткнення двох світів, двох ідеологій. Назви країн у творах О. Довженка конкретизують місце дії, допомагають авторові у яскравому зображенні історичних подій. Слід зазначити, що географія країнознавчих зацікавлень автора — одна з найширших. Країни Європи, Азії, Африки, Америки, їх природа, клімат, ландшафт, найзначніші досягнення їхніх народів завжди викликала його інтерес ще зі шкільних літ. Серед назв країн, за нашими спостереженнями, найчастіше вживається *Україна* (*Вкраїна*) (43). Цей топонім має символічне значення і входить до назви твору «Україна в огні». У кіноповісті чимало ліричних відступів, роздумів про теперішній суспільний устрій історичну долю України, про український народ у цій страшній війні — схвилюваний автор не стримувався, він сміливо відкривав вражаючу правду про палаючу в огненному кільці між двох імперій Україну. Олександр Довженко виокремив Україну і заговорив про неї стривоженим голосом відданого сина. Щоб виокремити *Україну*, Довженко використовує назви *Франція*, *Бельгія*, *Голландія*. Україна виокремлюється, як символ рідної землі, рідної домівки, Батьківщини.

О. Довженко охопив велику кількість міст України та міст Європи. Така велика кількість міст підкреслює масштабність війни. Воїни, визволивши міста України, почали визволяти міста Польщі, Чехословаччини, Болгарії. І останнім містом є *Берлін*. Окрему групу становлять районні центри Київської області: *Бровари*, *Дарниця*, *Слобідка*, *Вигурівщина*, а також передмістя *Чернігова* — *Остром* та *Козелець*. Ці топоніми вживаються з метою уточнення і конкретизації місць, де проходили воєнні дії. Також Олександр Довженко використовує назви сіл: *Заріччя* (2), *Загребелля* (2), *Тополівка* (5), *Батурин* (1), *Спаське* (1), *Мале Устє* (1), *Старі Павлівці* (1). Для цих назв, які в більшості є вигаданими автором, характерні основні риси реальних кононімів Східної України, зокрема домінування сингулярної форми назв.

В кіноповісті функціонують також гідроніми, а саме, потамоніми — назви річок: *Буг*, *Волга*, *Ворскла*, *Горинь-ріка*, *Десна*, *Дніпро*, *Дон*, *Дунай*, *Сейм*; лимпоніми — назви озер: *Дзюбне*, *Церковне*, *Тихе* і пелагоніми — назви морів: *Чорне море*. Значення символу набуває назва *Дніпро* (43). З одного боку, це річка, на якій народився герой повісті Орлюк, а з другого — річка, що благославляє воїнів на ратні подвиги:

У кіноповісті функціонують клички тварин — зооніми: *Мина*, *Мурай*, *Пірат*, *Тягнибіда*. Називаючи тварин, Олександр Довженко дотримується усталених принципів іменування домашніх тварин, що здавна закріпилися в Україні. Основи кличок коней *Мурай* (3) та *Тягнибіда* (3) вказують на такі параметри тварин, як колір (масть), поведінку. Назва *Мурай* походить від «мурий», що означає «темно-сірий або сіро-бурий із плямами». Назва *Тягнибіда* говорить сама про себе.

Отже, як бачимо, письменник у яскравих і промовистих онімах втілює свій задум, привернувши до них увагу читача. Власні назви виступають у прозових творах О. Довженка найпотужнішим засобом художньої номінації, функціонування онімів детермінуються тематичною своєрідністю досліджуваних творів. Взагалі, оніми виступають яскравими, вагомими прикметами-ознаками стилістичної системи кіноповісті О. Довженка, потужним засобом, виразові спроможності якого значною мірою розкривають концепцію письменника, задум його творів.

Список використаної літератури

1. Новий тлумачний словник української мови : 42 000 слів: [у 4 т.] : для студ. вищих та серед. навч. закл. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпущко]. — К. : Аконті, 1998. — (Нові словники).
2. Редько Ю. К. Довідник українських прізвищ / Ю. К. Редько. — К. : Радян. школа, 1968. — 420 с.
3. Довженко О. П. Твори : [у 5 т.] — К. : Дніпро, 1985. — Т. 2. — 350 с.
4. Кочерган Ю. Ф. Олександр Довженко: Проблема майстерності / Ю. Ф. Кочерган. — Львів : Вища школа, 1983. — 118 с.

Боева Э. В.

кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры украинской и зарубежной литературы
ГУ «Южноукраинский национальный
педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
e-mail: evelinaboeva@mail.ru

ОНИМИКОН В СТРУКТУРЕ ИДИОСТИЛЯ АЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКО (НА МАТЕРИАЛЕ КИНОПОВЕСТИ «УКРАИНА В ОГНЕ»)

Резюме

Статья посвящена анализу функционирования проприальных единиц в киноповести «Украина в огне» Александра Довженко, освещено своеобразие семантико-стилистических свойств онимов, выяснена специфика реализации художественного потенциала имен в историческом повествовании.

Ключевые слова: онимикон, антропоним, топоним, идиостиль, ономастическое пространство.

Boyeva E.

PhD, Associate Professor

Associate Professor of Ukrainian and Foreign Literatures Chair

K. D. Ushinsky Southern Ukrainian National

Pedagogical University

e-mail: evelinaboeva@mail.ru

**ONYMICON IN THE STRUCTURE OF OLEXANDR DOVZHENKO'S
INDIVIDUAL STYLE (A CASE STUDY OF THE MOVIE-ESSAY «UKRAINE
IN FLAMES»)**

Abstract

*The article analyzes the proprial units' functioning in the movie-essay «Ukraine in Flames», the peculiarities of the onyms' semantic-and-stylistic features. The studies on the onomastic lexis of many belles-lettres works are still scarce in the Ukrainian linguistics. The relevance of our research is determined by the necessity of the detailed analysis of the Ukrainian authors' onomastikon aimed at the studying of the onomastic components of the writer's individual style. The choice of the topic for the research was guided by the lack of studies on the onomastic components of the Olexandr Dovzhenko's works. We chose the movie-essay «Ukraine in Flames» as the study material and selected all the onyms with the help of the continuous sampling method. In our research we used descriptive **method**, methods of contextual and componential analysis of the onyms. The **subject** matter of the research is the language of the movie-essay, the **scope** of the research is the different types of onymic components that constitute the particular onomastic space of the movie-essay «Ukraine in Flames». The **purpose** of the presented research is the investigation of the onomastic space of the movie-essay «Ukraine in Flames», its functioning, and the study of the role and density of the proper names in the structure of the writer's individual style. The Olexandr Dovzhenko's movie-essay contains a wealth of onomastic material that is an indication of the writer's talent, high intelligence, and great erudition. The specificity of the onomastic lexis functioning in the belles-lettres works, the peculiarities of the proper names choice are of great interest. O. Dovzhenko is remembered in history of the world culture as an outstanding film director, the talented writer, the author of the new literary genre — the movie-essay. In the Olexandr Dovzhenko's movie-essay «Ukraine in Flames» the proper names are the powerful way of artistic nomination. The functioning of onyms is determined by the peculiarities of the studied works. Onyms are the significant feature of the O. Dovzhenko's stylistical system, the powerful stylistic device that reveals the author's conception.*

Key words: *onymicon, anthroponym, toponym, individual style, onomastic space.*

Надійшла до редакції 05.07.2016

УДК 811.111'373.2

Т. В. Варбанець

*аспірант кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Одеська юридична академія»
e-mail: tvo1986@mail.ru
ORCID ID: 0000–0002–4278–0442*

ВІРТУАЛМІФОНІМИ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ

В статті окреслено новітню для ономастики сферу — ономастику електронних ігор. Було висвітлено особливості такого підкласу комп'ютеронімів, як віртуалміфоніми. Було також розглянуто функції, які можуть виконувати віртуалміфоніми в електронних іграх.

Ключові слова: електронна гра, комп'ютеронім, ідеонім, віртуалміфонім, функція.

Останнім часом все більшу і більшу увагу мовознавців привертає нова сфера сучасного життя — електронні технології. Це є цілком зрозумілим, оскільки за допомогою сучасних технологій люди отримали можливість медіювати власну комунікацію — майже в кожній кооперативній чи онлайн-грі є можливість тим чи іншим шляхом «соціально» взаємодіяти з іншими користувачами, за допомогою прямого спілкування чи певної моделі соціальних відносин, яку створили розробники цієї гри.

Гру в нашому дослідженні ми будемо розуміти як «форму мистецтва, в якій учасники, терміновані гравцями, роблять певні вибори для менеджменту ресурсів за допомогою ігрових символів для досягання певної мети» [10]. Наразі існує термінологічна розбіжність в номінації ігрових програм. Для посилання на ігрові програми на комп'ютері використовується термін **комп'ютерні ігри**, на консолях (спеціалізованих ігрових пристроях, що підключаються до телевізора) — **відеоігри**, на мобільних пристроях — **мобільні ігри**, чи просто **ігри**, а той факт, що вони призначені для мобільних пристроїв, є зрозумілим з контексту вживання цього слова. Для ліквідації цієї розбіжності ми пропонуємо застосову-

вати термін **електронна гра** — «інтерактивна гра, яка оперується комп'ютерними схемами» [11].

На момент публікації нами була знайдена лише одна розвідка з тематики Інтернет-ономастики (див. докл.: [3]), також існує дослідження М. М. Торчинського (див. докл.: [9]), яке інкорпорує терміни на позначення назв деяких програмних елементів електроніки. В нашому дослідженні ми візьмемо за основу розроблюваної денотатно-номінативної класифікації запропоновану М. Ю. Карпенком класифікацію **комп'ютеронімів** («власних назв об'єктів комп'ютерного буття» [4, с. 5]), які він відносить до категорії **ідео-німів** — власних назв «явищ духовної культури» [7, с. 161]. Згідно з цією класифікацією, клас комп'ютеронімів має наступні підкласи [4, с. 5–7]:

- **Файлоніми**, які є назвами комп'ютерних файлів, наприклад, *readme.txt*;
- **Софтоніми**, тобто назви програм, наприклад, *Microsoft Word 2013*;
- **Інтернетоніми**, що є власними назвами онлайн-об'єктів, наприклад, сайтонім *facebook.com*;
- **Віртуалміфоніми**, тобто назви об'єктів комп'ютерних ігор. Цей підклас комп'ютеронімів є об'єктом нашого дослідження, тому на ньому зупинимось детальніше. Свою назву цей підклас бере від **міфонімії** — сектору ономастики, «створеного на основі реальної його частини» [8, с. 180], відповідно **віртуалміфоніми** — «власні назви об'єкта віртуального світу комп'ютерної гри» [3, с. 55].

Розробники електронної гри часто створюють віртуальний світ цієї електронної гри як мініатюрну модель світу реального, того, в якому ми існуємо. Через це багато класів онімів на позначення елементів комп'ютерної гри наслідують елементам реального світу. Як зазначалось у попередніх розвідках, віртуалміфоніми мають наступні 13 підрозділів:

1. Найчастіше уживаним є такий підклас, як **віртуалміфоперсонім**, який тлумачимо як власну назву розумної істоти в електронній грі, де під розумністю маємо на увазі здатність до свідомої діяльності, яку, за О. Р. Лурія, розуміємо як діяльність, яка: 1) має не тільки суто біологічні мотиви, а й «духовні» мотиви; 2) своїм джерелом має не тільки «безпосередній вплив середовища», «спадково закріплені програми поведінки» чи «попередній досвід індивіда», а й «передачу й закрі-

плення загальнолюдського досвіду» [6, с. 64–65]. Прикладом може бути *Geralt*, ім'я протагоніста з гри *Witcher 3*.

2. До категорії віртуалміфоперсонімів ми можемо віднести, згідно з дефініцією свідомої діяльності, й людей, й розумних фантастичних створінь на кшталт ельфів, й неживих істот на кшталт зомбі та вампірів. На доповнення до неї пропонуємо ввести до обігу термін **віртуалміфозоонім**, під яким будемо розуміти власну назву нерозумної істоти, тобто істоти не здатної до свідомої діяльності, натомість здатної лише до індивідуально-мінливої поведінки, тобто поведінки, яка: 1) має суто біологічні мотиви; 2) продиктована умовами середовища, «закладеними в генотипі спадковими програмами поведінки» та «результатами особистого, індивідуального досвіду» [6, с. 63]. Прикладом може бути *Princess*, ім'я вівці з гри *Witcher 3*.

3. Також пропонуємо уточнити зміст терміну **віртуалміфотеонім**, який ми будемо розуміти як назву надприродної сутності в електронній грі, яка виступає компонентом релігійної доктрини цієї гри, наприклад, *Melitele*, назва божества з гри *Witcher 3*.

4. Ще одним підкласом віртуалміфонімів є **віртуалміфотопоніми** — «власні назви географічних локацій в комп'ютерній грі» [3, с. 56]. Віртуалміфотопоніми мають багато підрозділів, які було ретельно описано в попередніх публікаціях, тому зараз не будемо зупинятись на них.

5. Також уживаними в електронних іграх є **віртуалміфоідеоніми** — «власні назви предметів духовної культури в комп'ютерній грі» [3, с. 56]. До цього класу віртуальних онімів належать назви книжок, діаграм, мап, рецептів тощо, наприклад, *The Conjunction of Spheres*, книга з гри *Witcher 3*.

6. Зустрічаються в електронних іграх **віртуалміфохремоніми** — «власні назви унікальних об'єктів в комп'ютерній грі» [3, с. 56]. До цього класу належать назви предметів, що використовуються в ігровому процесі: зброї, броні, напоїв тощо. Наприклад, *Viper*, назва меча в грі *Witcher 3*.

7. Своє місце в віртуальному світі мають також **віртуалміфофітоніми** — «власні назви унікальної рослини в комп'ютерній грі» [3, с. 57], наприклад, *The Hanged Man's Tree*, назва дерева в грі *Witcher 3*.

8. Можна виділити також такий клас онімів, як **віртуалміфокосмонім** — «власна назва космічного об'єкта чи небесного тіла» [3, с. 57], наприклад, *Nirn*, назва планети в *The Elder Scrolls 5: Skyrim*.

9. Свое місце в системі власних назв на позначення об'єктів віртуального світу електронної гри має також такий клас онімів, як **віртуалміфоергоніми** — «власні назви об'єднань віртуальних персонажів чи віртуальних установ в комп'ютерній грі» [3, с. 57], наприклад, *The School of the Bear* в грі *Witcher 3*.

10. Уживаним в електронних іграх є також такий клас онімів, як **віртуалміфохрононіми** — «власні назви подій чи відрізка часу в комп'ютерній грі» [3, с. 57], наприклад, *The Second Nilfgaardian War* в грі *Witcher 3*.

11. Серед онімів на позначення компонентів електронної гри також є специфічні лише для цього жанру складові, а саме йдеться про власні назви вимірів, паралельних реальностей тощо в електронній грі, що ми пропонуємо термінувати **віртуалміфоуніверсонім**, прикладом чого може бути *Planes of Oblivion* — назва паралельного виміру в грі *The Elder Scrolls 5: Skyrim*.

12. До цієї групи також можна віднести **віртуалміфоквестоніми** — «власні назви завдань в комп'ютерній грі, назви місії чи рівня» [3, с. 57], наприклад, *Where is Triss Merigold?* з гри *Witcher 2*.

13. Також сюди можна віднести **віртуалміфоексеоніми** — «власні назви навичок, вмінь чи бонусів до характеристик» [3, с. 57]. Прикладом може слугувати *Master Destruction* — назва навички в грі *The Elder Scrolls 5: Skyrim*.

В наведеній класифікації залишився без уваги один важливий аспект — не задіяно назви власне електронних ігор. Електронна гра — це, з точки зору багатьох авторів (див. докл.: [10]), вид мистецтва. Верховний суд Америки в 2011 р. офіційно поставив електронні ігри в один ряд з книгами, фільмами, спектаклями тощо [12]. «Об'єкти культури, науки, мистецтва... взагалі духовності» належать до ідеонімів [1, с. 94], тобто назви електронних ігор можна поставити в одну ланку з назвами книг — **бібліонімами** [1, с. 56] та назвами фільмів — **фільмонімами** [9, с. 125]. Ми пропонуємо термінувати їх **пезонім** (від давньогр. *παῖδιά* — гра [2, т. 2, с. 1218]). Як приклади пезонімів можна навести такі назви ігор, як *The Elder Scrolls 3: Morrowind* чи *Dishonored*.

Як і інші класи онімів, віртуалміфоніми виконують дуже важливу роль у функціонуванні віртуального світу електронної гри, тобто кожен онім виконує власну **функцію** — «власну роль, власне призна-

чення в мові чи мовленні» [7, с. 159]. Взагалі оніми, як і апелятиви, можуть виконувати наступні функції [8, с. 272–273; 7, с. 159]:

- **Комунікативну**, яка охоплює випадки, коли «ім'я, відоме співрозмовникам, виступає основою для повідомлення», тобто ім'я використовується як посилання на існуючий в свідомості кожного зі співрозмовників концепт конкретного денотату, із власними асоційованими спогадами, думками, суб'єктивним ставленням тощо;

- **Апелятивну**, яку оніми виконують, коли їх вживають як вигук чи засіб впливу. За допомогою простого вживання ім'я можна зробити цілий спектр комунікативних дій — від банального привертання уваги до психологічного впливу;

- **Експресивну**, яку виконують «широко відомі власні назви, що знаходяться на шляху до апелятивів». Вживання таких онімів передає суб'єктивну оцінку денотата мовцем. Для виконання цієї функції до оніма може додаватися афікс.

- **Дейктичну**, яка є «вказанням на об'єкт», тобто для першого співвіднесення певного денотата з певним онімом на його позначення;

- **Інформативну**, яка є наданням інформації про об'єкт. Її можуть виконувати, наприклад, «топоніми-орієнтири чи прізвиська».

Означені вище функції виконують як оніми, так і апелятиви в різних ситуаціях. Всі класи онімів відрізняє від апелятивів одна функція, яка властива суто їм [8, с. 274]:

- **Ідентифікаційна**, для успішного виконання якої потрібно виділити конкретний, окремий, унікальний об'єкт з інших представників його класу. Це може робитись різними шляхами, наприклад, через «находження координат суб'єкта» чи опис унікальних рис денотата.

Окрім цього різним класам онімів властиві різні функції, наприклад, антропоніми можуть «соціально легалізувати особистість», тобто схарактеризувати її за «родинними відносинами, походженням, соціальним положенням» тощо [8, с. 274].

Окрім чотирьох функцій, які виконують як оніми, так і апелятиви, та універсальної для всіх класів онімів ідентифікаційної функції, віртуаліфоніми можуть виконувати також і **спеціальні функції**, тобто перетворюються на один з інструментів, за допомогою якого розробники електронної гри створюють її віртуальний світ. Оскільки світ електронної гри це, за думкою Дж. Костікяна «інтерактивне

оповідання» (див. докл.: [10]), проведемо паралель з літературною ономастикою.

В художній літературі можна виділити дві групи власних назв [5, с. 9]:

1. назви персонажів та реальних чи уявних об'єктів, описуваних у творі;

2. назви осіб й об'єктів, що не становлять предмета твору, а з'являються у якихось зв'язках, асоціаціях з описуваними в творі явищами.

Згідно з думкою Ю. О. Карпенка, в той час, як оніми першої групи частіше ідентифікують та характеризують, оніми другої групи виконують цілий спектр додаткових функцій, серед яких однією з провідних є **символічна** функція, тобто можливість оніма підвестись «до рівня символів, узагальнень» і «створити образ, що лаконічно виражає цілий комплекс пов'язаних з відповідною реалією уявлень та понять та утримує в собі високу емоційну напругу». Ю. О. Карпенко як приклад наводить топонім *Чугирин*, який «символізує для поета славетне минуле, героїку та трагізм боротьби» [5, с. 38–39]. В електронних іграх ця функція також зустрічається, її переважно виконують віртуалміфотопоніми, віртуалміфоантропоніми та віртуалміфохрононіми. Наприклад, в грі *Witcher 3* віртуалміфоантропонім *Emhyr var Emreis* використовується як символ жорстокості та зла, або віртуалміфоергонім *Ladies of the Bog* використовується як символ жорстокого правосуддя, а віртуалміфохрононім *Sodden Hill* (слід зазначити, що це є саме хрононімом, а не топонімом, оскільки це розмовне посилання на подію *The Battle of Sodden Hill*) слугує символом мужнього опору супротивнику, який багатократно сильніше.

В статті було розглянуто таку новітню сферу наукових досліджень, як ономастика електронних ігор. Було виокремлено 13 класів віртуалміфонімів, які відносяться до комп'ютеронімів, підрозділу ідеонімів. Було освітлено 7 функцій, які можуть виконувати віртуалміфоніми. В подальших розвідках планується провести статистичні підрахунки розподілу функцій власних назв на матеріалі прикладів використання власних назв в електронних іграх.

Список використаної літератури

1. Бучко Д. Г. Словник української ономастичної термінології / Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. — Харків: Ранок-НТ, 2012. — 256 с.
2. Древнегреческо-русский словарь / [сост. И. Х. Дворецкий]. — М.: Гос. изд-во ин. и нац. словарей, 1958. — 1905 с.
3. Карпенко М. Ю. Онімний простір Інтернету (на матеріалі англомовних сайтонімів) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / М. Ю. Карпенко. — Одеса, 2016. — 251 с.
4. Карпенко М. Ю. Онімний простір Інтернету (на матеріалі англомовних сайтонімів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / М. Ю. Карпенко. — Одеса, 2016. — 20 с.
5. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика / Ю. О. Карпенко. — Одеса: Астропринт, 2008. — 328 с.
6. Лурия А. Р. Лекции по общей психологии / А. Р. Лурия. — СПб.: Питер, 2006. — 320 с.
7. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. — М.: Наука, 1978. — 198 с.
8. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. — М.: Наука, 1973. — 367 с.
9. Торчинський М. М. структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 / М. М. Торчинський. — К., 2010. — 502 с.
10. Costikyan G. I Have No Words & I Must Design [Електронний ресурс] / G. Costikyan // Interactive Fantasy. — 1994. — № 2. — Режим доступу: <http://www.costik.com/nowords.html>.
11. Encyclopædia Britannica [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.britannica.com>.
12. Sutter J. D. Supreme Court sees video games as art [Електронний ресурс] / J. D. Sutter. — Режим доступу: <http://edition.cnn.com/2011/TECH/gaming.gadgets/06/27/supreme.court.video.game.art/>.

Т. В. Варбанец

аспирант кафедры грамматики английского языка

Одесского национального университета им. И. И. Мечникова

преподаватель кафедры иностранных языков

Национального университета «Одесская юридическая академия»

e-mail: tvo1986@mail.ru

ORCID ID: 0000–0002–4278–0442

ВИРТУАЛМИФОНИМЫ И ИХ ФУНКЦИИ**Резюме**

В статье очерчена новая для ономастики сфера — ономастика электронных игр. Были описаны особенности такого подкласса компьютеронимов, как виртуалмифонимы. Также были рассмотрены функции, которые виртуалмифонимы могут исполнять в электронных играх.

Ключевые слова: электронная игра, компьютероним, идеоним, виртуалмифоним.

T. V. Varbanets

Postgraduate Student of the English Grammar Department of Odesa National I. I. Mechnikov University, Lecturer of the Department of Foreign Languages of National University «Odesa Academy of Law»

e-mail: tvo1986@mail.ru

ORCID ID: 0000–0002–4278–0442

ELECTRONIC GAME NAMES AND THEIR FUNCTIONS**Abstract**

A brand-new sphere of scientific research for onomastics was outlined in the present article. Personal names found in electronic games are the subject of the research. The subject of the research is to characterize their peculiarities with specific emphasis on their functions. The aim of the research is to describe their nature and analyze main tendencies of their functioning. As a result, thirteen subtypes of Electronic Game Names were singled out and seven of their functions were dwelt on in detail. Two types of possible functions that Electronic Game Names may perform were singled out: those that may be performed both by general names and by proper names, and those that may be performed only by personal names. Among functions that may be performed only by personal names, there are further subtypes. To complete the research, descriptive and taxonomic methods were used extensively. The results of the research are of value to further development and modernization of onomastics.

Key words: electronic game, computeronym, ideonym, electronic game name.

Надійшла до редакції 03.09.2016

УДК 811.111'373.2:001.33:73/79

О. О. Васильєва

викладач кафедри іноземних мов Національного університету

«Одеська юридична академія»

e-mail: vasylyeva@inbox.ru

ORCID ID: 0000–0001–8077–3529

МОТИВАЦІЯ ІДЕОНІМІВ

Статтю присвячено аналізу двох підходів до мотивації власних назв — традиційного й когнітивно-ономасіологічного. Проаналізовано мотиви номінації 100 англомовних ідеонімів на позначення літературних творів за двома мотиваційними класифікаціями.

Ключові слова: ідеонім, мотивація, мотиваційна класифікація, мотиваційна структура ідеонімікону, тип мотивації.

Останнім часом розвиток лінгвістики, й зокрема ономастики, призводить до збагачення репертуару методів дослідження, поглиблення теоретичних засад вивчення пропріальних одиниць, розширення об'єкта дослідження за рахунок нових груп власних назв. Такий експоненціальний розвиток ономастики зумовлює нагальну необхідність постійного переосмислення традиційних методик дослідження онімів з нових ракурсів з урахуванням новітніх надбань мовознавства.

Метою цієї розвідки є встановлення кореляції між традиційним в ономастиці підходом до встановлення мотивованості пропріальних одиниць та когнітивно-ономасіологічним підходом до мотивації номінативних одиниць як до «наскрізної... лінгвопсихоментальної операції встановлення семантичної та формальної залежності між мотиватором і... мотивованим знаком на підставі зв'язків різних компонентів структури знань про позначуване в етнічній свідомості» [3, с. 480].

Об'єктом для даного дослідження було обрано англомовні ідеоніми, **предметом** — їх мотивацію, яку було проаналізовано з двох кутів зору. **Матеріалом** дослідження послуговували 50 англомовних ідеонімів на позначення літературних творів. Зазначені ідеоніми було обрано за допомогою рейтинга *Goodreads* [7], найбільшого в світі сайта для читачів. Його бібліотека налічує півтора мільярди книжок, а рейтинг найпопулярніших англомовних видань обіймає 92460 одиниць,

з яких ми обрали лише перші п'ятдесят. Також до нашого матеріалу було долучено ще 50 назв англomовних художніх творів, які було обрано з рейтингу *The Greatest Books*, який складається на основі рейтингу 107 рейтингів літературних творів [8]. До цього рейтингу увіходять ті ідеоніми, які було включено в найбільшу кількість всесвітніх рейтингів найкращих літературних творів.

Мотивація трактується двома різними шляхами: як формальний і семантичний зв'язок між словами як знаками, тобто як **відносна** мотивація, та як зв'язок між знаками і їх денотатами, тобто як **абсолютна** [3, с. 481]. Добре унаочнено процес мотивації мовного знаку в роботі М. Ю. Карпенка [1, с. 100–103], де також простежується кореляція між термінами **мотивація** й **мотивованість**, причому останній трактується як закономірність зв'язку між змістом і формою слова [6, с. 401], а також розподіляється на **первинний** й **вторинний** типи номінації: встановлення безпосереднього або опосередкованого зв'язку між знаком і денотатом [6, с. 401]. Як пропонує М. Ю. Карпенко, первинну мотивованість можемо вважати синонімом абсолютної мотивації, а вторинну мотивованість — відносною мотивації [1, с. 101].

О. О. Селіванова вважає за необхідне інтродукування висвітлення когнітивної мотивації номінативного процесу завдяки домінуванню когнітивно-дискурсивної парадигми в сучасних мовознавчих студіях. Структура знань про позначене «представлена у вигляді спрощеної моделі ментально-психонетичного комплексу (МПК), яка враховує кореляцію п'яти психічних функцій свідомості: відчуттів, почуттів, мислення, інтуїції та трансценденції — із колективним підсвідомим» [2, с. 173], причому «ядром МПК у вербалізованій частині мислення є пропозиції, пов'язані з асоціативно-термінальним компонентом метафоризованих знаків інших концептів, модусом як оцінним складником, образами, іншими психічними функціями й архетипами колективного підсвідомого» [2, с. 173].

М. М. Торчинський вбачає за доцільне наслідувати думці О. В. Суперанської щодо «нерозривності типологій власних назв, які ґрунтуються на мотивах номінації, семантиці твірного слова і способі творення» [4, с. 154; 5, с. 181, 187–192], та на основі створених раніше мотиваційних типологій онімів пропонує розподілити їх на наступні класи:

1) **квалітативні** оніми, що мотивовані характерними ознаками денотата на кшталт ідеонімів *The Great Gatsby*, *The Good Soldier*, *Brave*

New World, Paradise Lost, Beautiful Disaster, The Girl with the Dragon Tattoo. Аксіологічна шкала цього типу ідеонімів є переважно меліоративною, однак є випадки нейтрального кваліфікування денотатів, як це відбувається в останньому випадку. Пейоративні назви, які є властивими для ідеонімів на позначення кінофільмів (наприклад, у фільмі К. Тарантіно *The Hateful Eight*), у нашій вибірці відсутні. Однак можемо знайти художні твори, поіменовані з включенням зазначених пейоративних квалітативів: *Satan Burger* К. Мелліка III, *If I were an Evil Overlord* М. Х. Грінберга, *Another Bullshit Night in Suck City* Н. Флінна;

2) **сутністі** ідеоніми вказують на функції денотата, наприклад, *A Tale of Two Cities, Memoirs of a Geisha*. В художньому творі сутнісні ідеоніми можуть вказувати на головну дійову особу, що є частотним для цього типу власних назв, наприклад, *The Hobbit, Moby Dick, Mrs. Dalloway*. Крім того, поширеними є також сутнісні ідеоніми, які номінують основні дії дійових осіб, на яких будується сюжет твору: *The Hunger Games, The Book Thief*;

3) **локативні** власні назви вказують на місцезнаходження їх денотатів, прикладом чого може бути ідеонім *Animal Farm*. Також могло використання локативних маркерів у якості власних назв художніх творів з метою актуалізації певних важливих для локусів, які вживаються буквально або фігурально, наприклад, *Wuthering Heights, Vampire Academy, On the Road*;

4) **темпоральні** оніми пов'язані з часом виникнення їх денотатів, що у випадку мотивованості ідеонімів перетворюється на номінацію художнього твору за часом, найсуттєвішим для оповіді, як це спостерігаємо в сазі С. Мейер *Twilight, 1984, Night, Middelmark*;

5) **патронімічні** оніми пов'язані з предками, попередниками, що для ідеонімів на позначення літературних творів бачимо у випадку серій романів з єдиними дійовими особами, прикладом чого слугують твори Дж.Роулінг, чотири з яких увійшли до даного рейтингу: *Harry Potter and the Sorcerer's Stone, Harry Potter and the Chamber of Secrets, Harry Potter and the Goblet of Fire, Harry Potter and the Cursed Child*;

6) **посесивні** оніми вказують на право власності на денотат, що модифікується для ідеонімів у позначення власності якоїсь художньої реалії, як, наприклад, *The Picture of Dorian Gray, A Portrait of the Artist as a Young Man, The Portrait of a Lady*;

7) **меморіальні** власні назви увічнюють пам'ять про когось або щось, як це спостерігаємо в ідеонімі *The Da Vinci Code*;

8) **ідеологічні** оніми пов'язані з поглядами номінатора на певні соціальні, естетичні, політичні чи інші проблеми, що у нашій вибірці не було представлено, бо ця розвідка присвячена красному писемству, але в документалістиці такий тип ідеонімів є поширеним;

9) **апотропейні** власні назви є побажанням, командою до якоїсь дії, як це відбувається в ідеонімі *To Kill a Mockingbird*;

10) **номінальні** власні назви надаються без спеціального мотиву, що для художніх творів не є характерним через те, що заголовки зазвичай втілюють концепт твору, авторське послання до читача в звернутій формі;

11) **символічні** оніми трансформуються в символи, як це відбувається з ідеонімами *Dracula*, *Vanity Fair*, *Romeo and Juliet*;

12) **асоціативні** власні назви утворено за аналогією з іншими власними назвами, як у назві роману Р. Бредбері *Fahrenheit 451*, *Absalom*, *Absalom!* Цікавою є назва роману У. Фолкнера *The Sound and the Fury*, яка належить до цього типу ідеонімів. Це — аллюзія на фінальний монолог п'єси У. Шекспіра «Макбет», а саме на роздуми Макбета щодо трагічної руйнації його життя. Цю ж тему можемо віднести також ті ідеоніми, які будуються на метафоричному асоціативному зв'язку з апелятивами, наприклад, *Mockingjay*, *A Game of Thrones*, *A Thousand Splendid Suns*;

13) **ситуативні** власні назви створюються на основі певної актуальної життєвої ситуації, яка не має відношення до номінованого об'єкта, що, зазвичай, не є властивим для ідеонімів. Однак в нашому матеріалі було виокремлено один такий ідеонім — назва роману Дж. Остін *Pride and Prejudice*, який було видано в 1813 році. Після великого успіху її першого роману *Sense and Sensibility* в 1811 році видавець попросив авторку змінити назву нового роману з *First Impressions* на таку, яка б походила за структурою на назву першого роману, що й призвело до появи звичного для нас ідеоніма.

Крім того, М. М. Торчинський виокремлює оніми з **комбінованою** мотивацією на кшталт *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy* та з **невідомою**, що в нашій вибірці не знайдено. Так, у нашій вибірці присутні 9 ідеонімів з комбінованою мотивацією, а саме:

1) *The Fault in Our Stars* — асоціативно-локативна мотивація;

- 2) *Midnight's Children* — темпорально-асоціативна мотивація;
- 3) *The Old Man and the Sea* — сутнісно-локативна мотивація;
- 4) *Things Fall Apart* — сутнісно-асоціативна мотивація;
- 5) *A Farewell to Arms* — асоціативно-сутнісна мотивація;
- 6) *For Whom the Bell Tolls* — асоціативно-сутнісна мотивація;
- 7) *The Sun Also Rises* — темпорально-асоціативна мотивація;
- 8) *The Hitchhiker's Guide to the Galaxy* — посесивно-асоціативно-локативна мотивація;
- 9) *Alice's Adventures in Wonderland* — посесивно-сутнісно-локативна мотивація.

Як бачимо, серед ідеонімів переважають такі, що мають двоконпонентну мотивацію, але у двох випадках в ідеонімі поєднуються три мотиви номінації. Слід додати, що збільшення кількості поєднаних мотивів номінації в межах одного ідеоніма не ускладнює його сприйняття, а навпаки, полегшує завдяки певній дискриптивності оніма. Цікавим видається також той факт, що майже половина з зазначених ідеонімів належать Е. Хемінгуей, що є дистинктивною рисою його ідіостилю.

Загальна кількість ідеонімів з різною мотивацією є такою:

Таблиця 1

Мотивація ідеонімів на позначення художніх творів (за М. М. Торчинським)

Мотивація	Кількість
Сутнісна	24
Асоціативна	21
Квалітативна	14
Комбінована	9
Локативна	7
Патронімічна	7
Символічна	5
Посесивна	5
Темпоральна	5
Меморіальна	1
Ситуативна	1
Апотропейна	1
Ідеологічна	—
Номінальна	—
В цілому	100

Унаочнити подану інформацію можемо у наступній діаграмі:

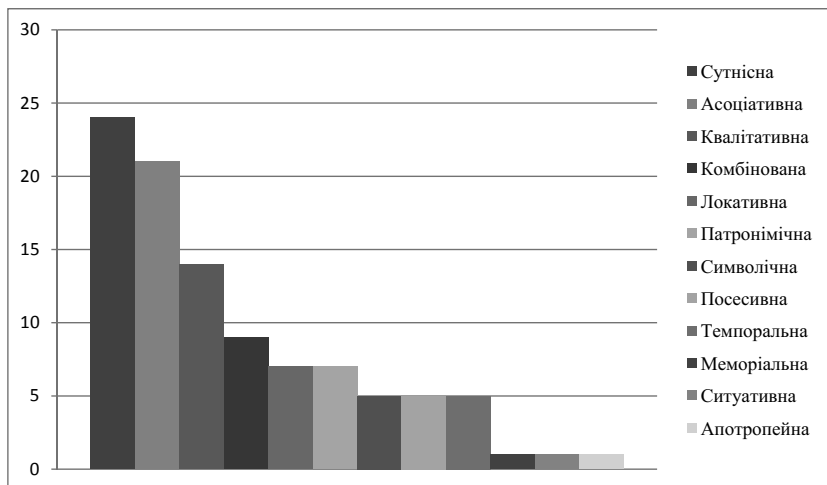

Рис. 1. Співвідношення ідеонімів з різними типами мотивації

Перші дві позиції займають сутнісний й асоціативний типи номінації, що можемо пояснити тим, що автори буквально або фігурально номінують основних дійових осіб чи їх головну діяльність з метою зацікавити читача та сконцентрувати його увагу на основних аспектах оповіді.

Квалітативна мотивація є також досить поширеною, бо завдяки її актуалізації в назві твору автор характеризує дійових осіб або дію. Ідеологічний і номінальний типи мотивації відсутні в ідеонімах на позначення літературних творів через їх функціональну віднесеність та тематичну спрямованість.

Застосування когнітивно-ономасіологічного підходу до мотивації ідеонімів [3, с. 483–486] дозволяє виокремити їх наступні типи:

1) **пропозиційний**, який базується на прямих значеннях мотиваторів, наприклад, *The Hobbit*, *Harry Potter and the Goblet of Fire*, *Romeo and Juliet*, *Memoirs of a Geisha*;

2) **асоціативний**, що базується на метафоричних мотиваторах, як це спостерігаємо в ідеонімі *Heart of Darkness*, *Shadow Kiss*, *Frostbite*, *Twilight*;

3) **модусний**, який ґрунтується на оцінці на кшталт *Great Expectations, Hopeless, Beautiful Disaster*;

4) **змішаний** тип, де скомбіновано різні мотиви номінації, наприклад, *Alice's Adventures in Wonderland, As I Lay Dying, For Whom the Bell Tolls*;

5) **концептуально-інтеграційний**, наслідком чого є формування нового концепту, до якого можемо віднести ідеонім *Frankenstein, Vanity Fair, Dracula*.

Результати дослідження можемо представити в наступній таблиці:

Таблиця 2

Мотивація ідеонімів (за О. О. Селівановою)

Мотивація	Кількість
Пропозиційна	40
Асоціативна	39
Модусна	11
Змішана	7
Концептуально-інтеграційна	3
В цілому	100

Графічно отримані результати можемо унаочнити наступним чином.

Пропозиційний і асоціативний типи мотивації посідають перші місця, що цілком зрозуміло, бо автори безпосередньо або метафорично повідомляють в заголовку художнього твору, про кого чи що буде вести оповідь. Останню позицію займає концептуально-інтеграційна мотивація ідеонімів через те, що створення абсолютно нового концепту є досить складним завданням. Так, наприклад, Б. Стокер створив персонажа-вампіра на ім'я *Dracula*, центральну постать роману, який автор планував назвати «*The Undead*», але в останній момент змінив цю назву на «*Dracula*». Це сьогодні даний онім слугує синонімом до слова «вампір» для багатьох людей, але в 1887 році таких асоціацій в читачів зовсім не було. Власне ім'я автор знайшов у бібліотеці Уїтбі, у матеріалах, присвячених князю Валахії *Владу III Басарабу*, якого також іменували як *Влад Дракула* (рум. *Vlad Dracula*) и *Влад Цепеш*. Його прізвисько *Дракула* має значення «лицар ордену Дракона». Лише після того, як роман Б. Стокера набув популярності, цей онім частково підпів під процес деонімізації й набув загально-

вживаного значення «вампір», тобто перетворився на новий концепт спочатку для носіїв англійської мови, а потім для носіїв тих мов, на які було перекладено цей художній твір (приміром, тільки російських перекладів цього твору, які було видано, існує щонайменше 12).

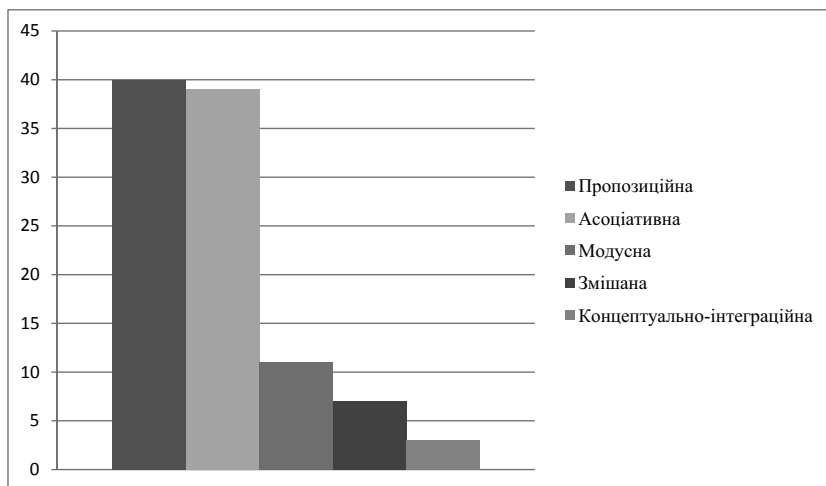

Рис. 2. Співвідношення ідеонімів з різними типами мотивації

Через різницю двох мотиваційних класифікацій спостерігаємо дуже цікаві речі: сутнісну й пропозиційну мотивації було використано найширше при створенні ідеонімів. Другу позицію займають асоціативні ідеоніми за обома класифікаціями, а третю — квалітативна й модусна. Завдяки різниці репертуарів типів мотивації тут не йдеться про збіг, однак ці дві теорії добре перегукуються. Як бачимо, традиційний підхід до аналізу мотиваційної структури онімікону англійської мови, зокрема ідеонімікону, в комбінації з когнітивно-ономастичологічним підходом надає нові перспективи для вивчення власних назв. В подальших розвідках планується поширити такий підхід на всі підкласи ідеонімів та встановити провідні тенденції в їх мотивації.

Список використаної літератури

1. Карпенко М. Ю. Онімний простір Інтернету (на матеріалі англомовних сайтонімів) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / М. Ю. Карпенко. — Одеса, 2016. — 251 с.
2. Селіванова О. О. Ергонімікон міста Чекаси: когнітивний аспект / О. О. Селіванова // Записки з ономастики. — 2011. — № 14. — С. 171–179.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. — Полтава: Довкілля-К, 2010. — 843 с.
4. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. — Изд. 2-е, испр. — М.: Изд-во ЛКИ, 2007. — 368 с.
5. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : дис. ... докт. філол. наук : 10.02.01 / М. М. Торчинський. — К., 2010. — 502 с.
6. Українська мова : енциклопедія / [під ред. В. М. Русанівського, ін.]. — К.: «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2007. — 856 с.
7. Goodreads [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.goodreads.com/>.
8. The Greatest Books [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://thegreatestbooks.org/>.

Васильева О. А.

преподаватель кафедры иностранных языков

Национального университета «Одесская юридическая академия»

e-mail: vasylyeva@inbox.ru

ORCID ID: 0000–0001–8077–3529

МОТИВАЦІЯ ІДЕОНИМОВ

Резюме

Стаття посвящена аналізу двох підходів к мотивації імен власних — традиційного і когнітивно-ономастичного. Проаналізовані мотиви номінації 100 англоязычних ідеонімів, номінують літературні твори, по двом класифікаціям.

Ключевые слова: *ідеонім, мотивація, мотиваційна класифікація, мотиваційна структура ідеонімікона, тип мотивації.*

Vasilyeva O.

lecturer of Languages Department of National University «Odessa Law Academy»

e-mail: vasilyeva@inbox.ru

ORCID ID: 0000–0001–8077–3529

MOTIVATION OF IDEONYMS

Abstract

*The article is dedicated to the research of ideonyms — the proper names of results of human creative activity, that have a spiritual, intellectual and artistic value. The **purpose** of this article is to establish correlation of the traditional in onomastics approach to the motivation of proper names and cognitive one, which treats motivation as a linguopsychomental operation, called to establish semantic and formal connections between the motivator and motivated sign. The **object** of this research are English ideonyms, their motivation is the **subject**. The research material was chosen by the method of general selection from two English ratings of literary texts. The **findings** of the present article allowed to trace the common and distinctive features of the motivational classifications, each highlighting specific semantic characteristics of the titles of the belles-lettres pieces of prose. The juxtaposition of them helps to understand better the motivational nature of ideonyms of this type, simultaneously offering great **practical value** for the further ideonymic studies, namely composing dictionaries of proper names employed in artistic prose.*

Key words: *ideonym, motivation, motivational classification, motivational structure of ideonymicon, type of motivation.*

Надійшла до редакції 18.08.2016

УДК 81'373.23-13

Ю. І. Дідур

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Одеського національного економічного університету
e-mail: puma_07@mail.ru

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ЕРГОНІМІВ

У статті докладно репрезентовано методику проведення дослідження ергонімної лексики. Дослідження ергоніміконів виконане у руслі когнітивної ономастики, пріоритетним завданням якої є вивчення відображення власних назв у ментальній свідомості носіїв певної мови. Тому в роботі діалектично поєднуються підходи та методи традиційної ономастики та новітнього когнітивного напрямку, який стосується дослідження всіх аспектів ментального буття онімів.

Ключові слова: ергонім, ергонімікон, методика дослідження ергоніміконів, когнітивна ономастика, вільний асоціативний експеримент, семантичний асоціативний геіштальт.

На сучасному етапі свого розвитку мовознавчі науки, зокрема ономастика, характеризуються підвищенням інтересом щодо розширення репертуару об'єктів дослідження, а також до нових підходів з їх вивчення, до ментальних процесів, які пов'язані з особливостями організації та функціонування ментального лексикону. Дослідження виконане у руслі когнітивно-дискурсивної наукової парадигми, а саме її напрямку — когнітивної ономастики, пріоритетним завданням якої є вивчення відображення власних назв у ментальній свідомості носіїв певної мови. Тому в роботі діалектично поєднуються підходи та методи традиційної ономастики та новітнього когнітивного напрямку, який стосується дослідження всіх аспектів ментального буття онімів. Отже, **мета** статті — встановити провідні методи дослідження ергонімної лексики. **Об'єкт** — методика дослідження ергоніміконів. **Предмет** — запровадження передових методів дослідження ергонімів. **Матеріалом** дослідження слугували 3000 ергонімів, обраних з інформаційних та рекламних матеріалів друкованих та електронних ЗМІ, а також результати вільного асоціативного експерименту загальною кількістю 2904 реалізації.

У методології можливо виділити три рівні: **загальнофілософську** методологію, що поширюється на всі науки, **загальнонаукову** методологію, яка охоплює актуальні для окремих наук методи й принципи, та **власне лінгвістичну** методологію, яка охоплює методи і прийоми, властиві для самого мовознавства [21, с. 299; 11, с. 354]. **Методологія** у загальнофілософському розумінні є «способом пізнання й осмислення об'єктивної дійсності та процесів формування й упорядкування внутрішнього рефлексивного досвіду людини» [14, с. 12]. Еквівалентом загальнофілософської методології О. О. Селіванова вважає поняття **епістемології**, тобто «теорії наукового пізнання, яка досліджує природу, способи й методи пізнання й оцінює їхню достовірність» [14, с. 13]. На основі загальнофілософської методології у кожній конкретній науці, зокрема лінгвістиці, формуються системи способів дослідження об'єкта. Тож **методологія** — «застосування до процесу пізнання принципів світосприйняття, співвіднесення отриманих даних з іншими фундаментальними науками, у першу чергу з філософією» [1, с. 9], чим у нашому випадку можемо вважати спосіб пізнання й осмислення об'єктивної дійсності, співвіднесення отриманих результатів з попередніми здобутками наукової ономастичної думки та упорядкування теоретичних міркувань і висновків.

Існують чотири глобальні методології, які сформувалися у процесі розвитку мовознавства: **феноменологічна, позитивістська, раціоналістська та функціональна** [14, с. 14], проте слід зауважити, що терміни **методологія** та **парадигма** часто не розрізняють у лінгвістичних студіях, тому О. О. Селіванова чітко їх розгалужує: наукова парадигма — «спосіб пізнання й усвідомлення досвіду», або «уявлення об'єкта науки в ракурсі понятійного апарату та процедур опису й аналізу певної течії», або «зразок наукових уявлень і дій у певний період або на певній території» [14, с. 14]. Історія розвитку лінгвістики — це «послідовна зміна домінант... головних наукових парадигм» [14, с. 16]: **порівняльно-історичної чи генетичної, структуралістської чи таксономічної, функціонально-прагматичної, когнітивно-дискурсивної та синергетичної** [14, с. 22–36]. Наше дослідження виконане у руслі **когнітивно-дискурсивної парадигми**, «спрямованої на пояснення постійних кореляцій і зв'язків між мовою, мовними продуктами, з одного боку, і структурами знань, операціями мислення та свідомості, з іншого» [14, с. 16].

Під **методикою** І. В. Арнольд розуміє «спосіб знаходження нового матеріалу, сукупність прийомів спостереження, експерименту й опису» [1, с. 8]; за О. О. Селівановою методика — це «система процедур аналізу об'єкта дослідження та / або перевірки отриманих результатів» [22, с. 393].

Ю. С. Степанов, порівнюючи американську та радянську лінгвістику, виокремив три частини у системі методу: 1) питання про спосіб виявлення нового матеріалу та його введення у наукову теорію, тобто радянська **методика** та американська **передлінгвістика**; 2) питання про способи систематизації та роз'яснення цього матеріалу, тобто **метод** та **мікролінгвістика** відповідно; 3) питання про співвіднесення отриманих результатів з даними інших наук, тобто **методологія** та **металінгвістика** [15, с. 5].

Таким чином, першим, **передлінгвістичним, етапом** нашого дослідження є встановлення способів виявлення матеріалу дослідження та його введення в існуючу ономастичну теорію, беручи до уваги те, що ця робота вивчає ергоніми у трьох аспектах — у мові, мовленні та ментальному бутті. Вибір матеріалу дослідження відбувався згідно із вимогами до цього процесу, які висловив В. В. Левицький, а саме — його **репрезентативність** та **однорідність**: «репрезентативно називають таку вибірку, яка максимально точно моделює якісні та кількісні властивості генеральної сукупності», однорідність вибірки «забезпечується правильним підбором текстів» [8, с. 40–41]. Наше дослідження проводилося на матеріалі трьох мов — української, англійської та російської, тому під час збору ергонімічних пропріальних одиниць було використано лінгвокраїнознавчі та енциклопедичні словники, видані цими мовами. Крім того, залучалися дані ЗМІ, Інтернет-ресурсів, соціальних мереж, зокрема **foursquare** з функцією геопозиціонування та відзначання місцерозташування (причому, чим більше відзначень або чек-інів має певний заклад, тим популярнішим він вважається), а також спеціальної комп'ютерної програми-довідника **2GIS**. Це дозволило виокремити по одній тисячі ергонімів кожною з аналізованих мов, які характеризуються високим ступенем обізнаності серед носіїв цих мов. Першу десятку кожного із списків ергонімів було відокремлено для проведення вільного асоціативного експерименту.

Другим, **мікролінгвістичним, етапом** є систематизація зібраних ергонімів, їх класифікація за допомогою певних методів, встановлення

особливостей їх функціонування у мові, мовленні та ментальному лексиконі носіїв досліджуваних мов. Так, у цій роботі було проведено класифікацію зібраного матеріалу за трьома параметрами: за денотатом, що уможливило створення денотатно-номінативної класифікації ергонімів; за структурою, наслідком чого стала структурна класифікація ергонімів трьох мов; за мотивом номінації, завдяки чому було вироблено мотиваційну класифікацію ергонімів; а також за походженням, що дало змогу запропонувати генетичну класифікацію ергонімів української, англійської та російської мов.

Крім того, на цьому етапі дослідження було проведено вільний асоціативний експеримент, під час якого триста інформантів (по сто носіїв кожної з аналізованих мов) надали свої асоціації на ергонімі-стимули. Результати експерименту проаналізовано, систематизовано та класифіковано.

На третьому, **металінгвістичному, етапі** відбувається співвіднесення отриманих результатів зі здобутками традиційної ономатології та когнітивної ономастики. Так, були встановлені спільні та відмінні риси в ергоніміконах трьох столиць, що можливо екстраполювати на ергонімікони аналізованих мов. Аналіз результатів вільного асоціативного експерименту дозволив встановити особливості ергонімного сегменту національної картини світу носіїв української, англійської та російської мов, а також висвітлити спільне та відмінне між ними.

На кожному з етапів дослідження були застосовані певні **методи**, тобто «підходи до матеріалу, що вивчається, його систематизація та теоретичне осмислення» [1, с. 9], або, за дефінуванням О. О. Селіванової, способи «організації пізнавальної й дослідницької діяльності науковця з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки» [14, с. 48]. Як зазначає І. В. Арнольд, «оптимальні результати дає добре продумане поєднання кількох типів процедур таким чином, що кожна з них буде не тільки доповнювати, але й конкретизувати інші» [1, с. 33], тому в цьому дослідженні природно поєдналися як **загальні**, так і **лінгвістичні** методи. **Загальнонаукові** методи **спостереження** та **самоспостереження** уможливили цілеспрямоване сприйняття досліджуваного фрагменту об'єктивної дійсності. Так, завдяки самоспостереженню автор зміг вивчити власний ментальний лексикон з метапозиції через вільний та безпосередній доступ до мисленевих процесів. Спостереження за іншими власниками ментальних

лексиконів дозволило опосередковано встановити загальні тенденції організації онімного фрейму та його субфреймів у носіїв аналізованих мов, висвітлити спільні та відмінні риси наслідків двох основних ментальних операцій під час проведення асоціативного експерименту — концептуалізації та категоризації ергонімів-стимулів.

Індуктивний метод дозволив створити класифікації ергонімів за різними ознаками, а **дедуктивний** — виокремити ергонімні субфрейми. Під час мікролінгвістичного етапу дослідження було розроблено чотири класифікації ергонімів української, англійської та російської мов: денотатно-номінативну, структурну, мотиваційну та генетичну. На металінгвістичному етапі нами було встановлено, що є спільного та відмінного в ергонімах аналізованих мов, а також описано структуру ментальної репрезентації та організації ергонімів у ергонімному фреймі та його подальший розподіл на субфрейми. Онімний фрейм пропонуємо термінувати **мегафреймом**, який охоплює **фрейми: антропонімний** — власні назви людей, **топонімний** — власні назви місць, **теонімний** — власні назви богів та демонів, **ергонімний** — власні назви об'єднань людей, **зоонімний** — власні назви тварин, **фітонімний** — власні назви рослин, **космонімний** — власні назви космічних об'єктів, **хрононімний** — власні назви подій та часових періодів, **хремадонімний** — власні назви матеріальних предметів, **ідеонімний** — власні назви мистецьких витворів. Кожен з цих фреймів розділяється на **субфрейми**, як, наприклад, ергонімний фрейм можемо уявити як сукупність шести субфреймів: **пресулатонімів, сальвонімів, протекціонімів, сервісонімів, продуціонімів, сатисфакціонімів**. Подальший розподіл на мікрофрейми відбувається у межах кожного з цих субфреймів, на кшталт власних назв органів законодавчої, виконавчої та судової влади серед пресулатонімів.

За допомогою методу **гіпотези** було висунуто власне припущення щодо спільних та відмінних рис функціонування ергонімів у досліджуваних мовах та у ментальних лексиконах носіїв цих мов, що і підтвердилося подальшим аналізом.

Емпірична перевірка гіпотези була проведена за допомогою експерименту, а точніше **асоціативного експерименту** зі встановлення структури асоціативного поля ергонімів української, англійської та російської мов, а також виокремлення асоціативного гештальтного ядра онімів-стимулів. Л. Талмі у передньому слові до монографії «Методи

в когнітивній лінгвістиці» виокремлює кілька основних з тих методів, що дозволяють отримати та верифікувати дані щодо функціонування ментального лексикону людини. Серед них автор називає такі:

1) інтроспекція, яка дозволяє дослідникові зазирнути у свідомість першого рівня;

2) аудіо- та відеографічний аналіз, за допомогою якого можливо докладно розглянути вокальну динаміку, жестикуляцію та міміку мовця;

3) аналіз корпусу, завдяки чому значна кількість текстового дискурсу стає досяжною для пошуку досліджуваного феномена;

4) експериментальний метод, який полягає у наданні групі інформантів стимулів або інструкцій з метою виявлення певного когнітивного фактора та подальшого аналізу їх реакцій [18, с. 2–12].

Видатні когнітивісти І. А. Стернін та З. Д. Попова розрізняють вільні **рецептивний** та **асоціативний** експерименти у когнітивній лінгвістиці, причому рецептивний експеримент передбачає встановлення ступеня розуміння інформантами значення слова-стимулу, а асоціативний експеримент потребує від інформанта надання першої асоціативної реакції з метою виявлення особливостей процесів концептуалізації та категоризації, які відбуваються у ментальних лексиконах учасників експерименту [13, с. 115–124]. Під час проведення експерименту інформанти спочатку сприймають **експонент** оніма «(тобто його фонетико-графічну оболонку) поза його референтним зв'язком» [2, с. 81], потім відбувається процес **концептуалізації**, або «процес створення та формування концептів у свідомості» [3]. Останнім під час входження оніма-стимулу у ментальний лексикон реципієнта відбувається процес **категоризації**, яка «передбачає класифікацію концептів за категоріями, які базуються на спільних рисах» [23].

Для даного дослідження було обрано **вільний** асоціативний експеримент як такий, який «застосовує порядок довільних асоціацій без обмежень на реакції» [22, с. 409], на відміну від **спрямованого** (чи контрольованого) та **ланцюжкового**.

Для проведення зазначеного експерименту було обрано три групи інформантів-носіїв досліджуваних мов (по 100 носіїв в кожній групі), а також укладено три списки ергонімів-стимулів. Кожній з груп список подавався рідною мовою та містив десять стимулів, до яких входили найбільш відомі власні назви об'єднань людей Києва, Лондона чи Москви відповідно. Всі три переліки мали ізоморфну структуру,

тобто охоплювали власну назву центрального органу законодавчої влади, закладу харчування, освітньої установи, лікувальної установи, виробничого підприємства, торговельної мережі, спортивної команди, музичної групи, в'язниці та комунальної служби:

1) стимули-ергоніми м. Києва:

Верховна Рада

Пузата хата

Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка

Олександрівська клінічна лікарня

Нафтогаз України

Fozzy

ФК «Динамо»

Океан Ельзи

Лук'янівка

Київводоканал

2) стимули-ергоніми м. Лондона:

Parliament

The Ledbury

Imperial College London

St Thomas' Hospital

British Petroleum

Debenhams

Arsenal FC

Rolling Stones

The Ville

Pimlico plumbers

3) стимули-ергоніми м. Москви:

Государственная дума

Кафе Пушкинъ

Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова

Больница имени Павла I

Газпром

Карусель

ФК «Спартак-Москва»

Машина Времени

Бутырка

Спецремводоканал

Робота з інформантами має свою специфіку, бо учасники експерименту — живі люди, які беруть у ньому участь за власним бажанням. Тому під час роботи з інформантами досліднику доводиться бути психологом та враховувати велику кількість побічних моментів. Н. Н. Мамонтова до таких складнощів відносить необхідність привернути до себе інформанта, слідкувати за ступенем втоми [9, с. 118]. На наш погляд, сюди слід додати необхідність зацікавити інформанта експериментом, але при цьому не втручатися у його відповіді. Корисним виявляється завчасне складання інструкції для інформанта, яку експериментатор озвучує на початку експерименту, що, до речі, є стандартною вимогою для збору онімних, зокрема мікротопонімних даних [5, с. 119–123]. До нашого асоціативного експерименту така інструкція була складена автором, причому в ній повідомлялося про тип експерименту, необхідність надати першу асоціацію, яка виникла у зв'язку зі стимулом, а також інформувалося про підготовку до написання наукової роботи. Термін **ергонім** або його синоніми до інструкції не вводилися з метою запобігання впливу на напрямок мислення інформантів. До речі, асоціативний експеримент відноситься до **власне лінгвістичних методів**, які через тематичну спрямованість дослідження можна термінувати як ономастичні.

Текст інструкції, який подавався інформантам, був таким: «Ви берете участь в асоціативному експерименті, який є одним з етапів моєї наукової роботи. Ви отримали анкету з десятьма словами-стимулами. Вашим завданням є надати у письмовому вигляді вашу першу асоціацію на кожен із запропонованих стимулів». Через значну відмінність та своєрідність ментальних лексиконів всіх учасників, а також власне методика проведення асоціативного експерименту, автору були доступними лише «побічні індикатори цього процесу» [17, с. 5], що унеможливило повне розуміння наданих асоціативних реакцій. Р. М. Фрумкіна цілком слушно стверджує, що в експерименті беруть участь два різних дослідника, тобто Дослідник-1 — це експериментатор, а Дослідник-2 — це інформант [17, с. 5]. Тільки особисто інформант може відтворити та проаналізувати розвиток власної думки, тож ми скористалися методикою К. Д. Долбіної, бо «зادля підвищення якості інтерпретації результатів асоціативного експерименту інформанти коментували свої асоціації після закінчення опитування»

[4, с. 65], що дозволило точніше інтерпретувати семантичну наповненість асоціативних реакцій.

В результаті систематизації отриманих під час експерименту даних було укладено асоціативний словник ергонімів, який містить наступні показники:

- 1) кількість різних реакцій;
- 2) кількість всіх реакцій;
- 3) кількість різних онімних реакцій;
- 4) кількість всіх онімних реакцій;
- 5) кількість відмов.

На останок подається ядро семантичного гешталту, яке містить два або один гешталт. Нижче наведено приклад словникової статті:

Пузата хата 53/100/6/8/0 СТАОП «їжа» — 48 %; «заклад харчування» — 32 %

ресторан(чик) 12; кафе(шка) 9; їжа 8; борщ 5; смачно 5; вареники 3; дешево 3; їдальня 3; пельмені 3; багата хата 2; картопля 2; *Київ* 2; смачна їжа 2; солянка 2; борщ з пампушками; галас; гарбуз; гарно забезпечені люди; дешева їжа; домашня їжа; достаток; «*Європа*»; калорії; кафе-їдальня; козак; *Контрактова площа*; корова; котлета по-київськи; мальви, садок та *Шевченківська* хата; мережа кафетеріїв; мережа ресторанів; м'ясо; національна кухня; недорога їжа; обід; паб; *Поплавський*; ресторан *Поплавського*; ресторан «*Український*»; ресторан української кухні; рутина (тому що моя перша робота); смачний борщ; смачні вареники; смішно; стіл; столова; тарілка; українська кухня; український фаст-фуд; хата з пузом; чудово; швидко; швидко поїсти.

Як бачимо, всі респонденти надали свої асоціації на стимул *Пузата хата*, тому відмов — 0. Різних реакцій налічується 53, бо є багато збігів через відомість цього ергоніма. Всього було запропоновано шість різних онімних реакцій, які виділено курсивом, з яких дві — *Київ* та *Поплавський* — повторювалися двічі. Потім наведено гештальтне ядро асоціативного поля ергоніма-стимулу, яке становить 80 % від всіх реакцій та стосується їжі або місця, де приймають їжу.

Відмови від надання асоціата на пропонований стимул або нульові реакції можуть бути викликаними різними факторами, серед яких найвпливовішим вважаємо психологічний стан та ставлення інформанта до ергоніма-стимулу, однак така реакція може спричинитися

будь-якими соціолінгвістичними факторами — віком, статтю, походженням, освітнім рівнем, місцем мешкання тощо [7, с. 197]. Так, в експерименті було отримано 14 нульових реакцій від україномовних інформантів, 72 — від англومовних та 10 від російськомовних.

В нашій роботі використовується **метод семантичних асоціативних гештальтів** Ю. М. Караулова [6], завдяки якому асоціати групуються відповідно до тих фрагментів мовної картини світу, які вони віддзеркалюють. Наслідком цього є можливість виокремити **гештальт** — «інтегроване ціле, функціональну структуру, яка упорядковує... різноманітність окремих явищ» [20], а точніше **асоціативний гештальт** — «структурування асоціативного поля... стимулу... з формуванням асоціативних проєкцій» [10, с. 119]. Базуючись на двох перших за кількістю групах асоціатів, встановлюємо **гештальтне асоціативне ядро** за методикою І. Ю. Марковіної та Е. В. Данилової [10]. Слід виділити, що зазначений метод асоціативних гештальтів було залучено В. Ю. Неклесовою до вивчення структури асоціативного поля хрононімів [12], Г. В. Ткаченко — хрематонімів [16], та К. Д. Долбіною — зоонімів [4].

Крім загальнонаукових та спеціальних лінгвістичних методів в дослідженні також були використані **спеціальні ономастичні методи**, які охоплювали **deskриптивний метод** — «послідовний опис власних назв і різних ономастичних явищ досліджуваного регіону... тощо» [19, с. 118], за допомогою якого було здійснено інвентаризацію ергонімів трьох мов, створено їх класифікацію та проведено їх інтерпретацію. Застосування **типологічного методу**, який розуміється як «виявлення схожих онімних явищ і зіставлення їх у різних мовах» [19, с. 119], та у комбінації з **зіставним методом**, який «спрямований на вияв спільних і специфічних рис зіставляваних мов на всіх рівнях і в мовленні, тексті за принципом синхронії» [22, с. 61], дозволив встановити спільне та відмінне в системах ергонімів української, англійської та російської мов. **Структурний метод** забезпечив дослідження морфемної структури власних назв, виокремлення структурних типів ергонімів.

Метод кількісного аналізу досліджуваних типів ергонімів також посів значне місце у даній роботі. Як зазначає В. В. Левицький, «мова характеризується певними якісними та кількісними якостями» [8, с. 10], саме тому він відрізняє якісний аналіз мови та кількісний.

Якісний аналіз базується на виокремленні певних класів явищ в мові, тобто категоризацію досліджуваних феноменів, але це неможливо без квантифікації мови, тобто її кількісного аналізу [8, с. 10–11]. Причому автор розрізняє три рівні математизації лінгвістики:

1) верхній рівень, який потребує спеціальної математичної освіти для використання апарату математичної лінгвістики, на кшталт теорії множин, теорії алгоритмів тощо [8, с. 13–14];

2) середній рівень, який потребує спеціального поглибленого вивчення статистичних методів, тому що використовує такі статистичні показники, як середнє арифметичне, середнє квадратичне відхилення, коефіцієнт варіації та ін. [8, с. 14];

3) нижній рівень, який можна обмежувати збором показників щодо частотності мовних фактів, хоча на цьому рівні квантифікації доцільнішим було б застосування критеріїв хи-квадрата [8, с. 14–15].

Тож у нашому дослідженні кількісний метод дозволив встановити відносну кількість всіх класів ергонімів трьох столиць, а також порівняти отримані показники для виокремлення спільних та відмінних рис ергоніміконів досліджуваних мов.

У подальшому планується вивчення та зіставлення ергоніміконів носіїв інших мов за такою ж методикою.

Список використаної літератури

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике : учеб. пособ. / И. В. Арнольд. — М. : Либроком, 2010. — 144 с.
2. Баранова К. И. Об ассоциативном потенциале имени главной героини в рассказе Т. Н. Толстой «Охота на мамонта» / К. И. Баранова // Вопросы ономастики. — 2013. — № 1. — С. 79–87.
3. Болдырев Н. Н. Концептуальное пространство когнитивной лингвистики [Электронный ресурс] / Н. Н. Болдырев // Вопросы когнитивной лингвистики. — Тамбов : РАЛК, 2004. — № 1. — С. 18–36. — Режим доступа : <http://www.boldyrev.ralk.info/dir/material/161Conceptual-Space-KL.pdf>
4. Долбіна К. Д. Когнітивні аспекти функціонування зоонімних пропріальних одиниць : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Карине Давидівна Долбіна. — Одеса, 2014. — 181 с.
5. Исаева Т. А. К вопросу об унификации программ-инструкций и топонимических карточек / Т. А. Исаева // Методы топонимических исследований : сборник науч. трудов. — Свердловск : УрГУ им. А. М. Горького, 1983. — С. 119–123.

6. Караулов Ю. Н. Показатели национального менталитета и ассоциативно-вербальной сети / Ю. Н. Караулов // Языковое сознание и образ мира. — М., 2000. — С. 191–206.
7. Колбина Т. С. Отказы от реагирования в ассоциативном словаре школьников Саратова / Т. С. Колбина // Язык. Сознание. Культура : сб. статей / под ред. Н. В. Уфимцевой, Т. Н. Ушаковой. — М. ; Калуга : ИП Кошелев А. Б., 2005. — С. 193–197.
8. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. — Винница : Нова Книга, 2007. — 264 с.
9. Мамонтова Н. Н. Работа с информантом — один из вопросов методики сбора микропонимии / Н. Н. Мамонтова // Методы топонимических исследований : сборник науч. трудов. — Свердловск : УрГУ им. А. М. Горького, 1983. — С. 116–118.
10. Марковина И. Ю. Специфика ассоциативного сознания русских и американцев: опыт построения «ассоциативного гештальта» текстов оригинала и перевода / И. Ю. Марковина, Е. В. Данилова // Языковое сознание и образ мира / под ред. Н. В. Уфимцевой. — М., 2000. — С. 116–132.
11. Мельничук О. С. Методологія у мовознавстві / О. С. Мельничук // Українська мова : енциклопедія. — 3-тє вид., зі зм. і доп. — К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2007. — С. 354–355.
12. Неклесова В. Ю. Когнітивна природа власних назв на позначення часу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15 / Валерія Юріївна Неклесова. — Одеса, 2010. — 230 с.
13. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — Изд. 3-е. — Воронеж : Истоки, 2003. — 191 с.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник для студ. філол. спец. вищих навч. закл., аспірантів і викладачів / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2008. — 712 с.
15. Степанов Ю. С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю. С. Степанов. — М. : Наука, 1975. — 313 с.
16. Ткаченко Г. В. Англomовні хремотоніми як лінгвокогнітивні феномени картини світу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ганна Володимирівна Ткаченко. — Одеса, 2012. — 236 с.
17. Фрумкина Р. М. Психолінгвістика : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Р. М. Фрумкина. — М. : Академия, 2003. — 320 с.
18. Talmy L. Methods in Cognitive Linguistics. Foreword / ed. by M. Gonzalez-Marquez. — Amsterdam : John Benjamin Publishing Company, 2005. — P. 1–12.
19. Бучко Д. Г. Словник української ономастичної термінології / Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. — Х. : Ранок-НТ, 2012. — 256 с.

20. Зеленский В. Словарь аналитической психологии [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://vocabulary.ru/dictionary/11/word/geshtalt>. — Название с экрана.
21. Лингвистический энциклопедический словарь / глав. ред. В. Н. Ярцева. — М. : Советская энциклопедия, 1990. — 685 с.
22. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2010. — 844 с.
23. Free Encyclopedia of Cognitive Linguistics and Related Disciplines [Electronic resource]. — Access mode : <http://cogling.wikia.com/wiki/Categorization>. — Назва в екрану.

Дидур Ю. И.

кандидат филологических наук,
старший преподаватель кафедры иностранных языков
Одесского национального экономического университета
e-mail: pita_07@mail.ru

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ ЭРГОНИМИКОНОВ

Резюме

В статье детально представлена методика проведения исследования эргонимной лексики. Исследование эргонимиконов выполнено в русле когнитивной ономастики, приоритетной задачей которой является изучение отображения имен собственных в ментальном сознании носителей определенного языка. Поэтому в работе соединяются подходы и методы традиционной ономастики и новейшего когнитивного направления, который касается исследования всех аспектов ментального существования онимов.

Ключевые слова: эргоним, эргонимикон, методика исследования эргонимов, когнитивная ономастика, свободный ассоциативный эксперимент, семантический ассоциативный гештальт.

Didur Yu.

Ph.D., senior teacher

Department of Foreign Languages

Odessa National Economic University

e-mail: puma_07@mail.ru

METHODS OF ERGONYMIC STUDY

Abstract

*The present article describes in details the methods and approaches of ergonomic lexicon study. The study of **ergonyms**, i.e. proper names of people's groups with particular aim, was carried out in the course of cognitive onomastics, which priority task is to study the reflection of proper names in native speakers' mentality. Therefore, this work combines traditional onomastics methods and approaches of the latest cognitive trends, which concern all the aspects of mental being of ergonyms. **The purpose** of the present work is to establish the leading methods of ergonomic lexicon study. **The object** is the methodology of ergonomic lexicon study. **The subject** is the introduction of the latest approaches to the study of ergonyms. The research of ergonyms consisted of three stages: prelinguistic, microlinguistic and metalinguistic. Every stage was accompanied by certain methods. All the methods represented in this work are divided into three main categories: general scientific, special linguistic and special onomastic methods. Proper attention is given to the method of free associative experiment and the method of semantic associative gestalts. **Practical value** of the present work consists in the opportunity to use the given methodology when studying any class of proper names.*

Key words: *ergonym, methods of ergonomic study, cognitive onomastics, free associative experiment, semantic associative gestalt.*

Надійшла до редакції 12.10.2016

УДК 811.111'373.2

О. Ю. Карпенко

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
e-mail: elena_karpenko @ukr.net
ORCID ID: 0000–0001–5576–6781

В. В. Серебрякова

кандидат філологічних наук,
викладач кафедри англійської мови за професійним спрямуванням
Одеського національного морського університету

ТОПОНІМІЙНИЙ СЕКТОР ПОЕТОНІМОСФЕРИ ЦИКЛУ РОМАНІВ С. МЕЙЕР «СУТІНКИ»

Статтю присвячено дослідженню топонімічного сектора поетонімосфери циклу романів С. Мейер «Сутінки». Встановлюється структура асоціативного поля провідних топонімічних концептів та ядра їх асоціативних геїстальтів.

Ключові слова: поетонімосфера, топонімічний сектор, асоціативний експеримент, асоціативне поле, асоціативне геїстальтне ядро.

У дослідженні робиться спроба аналізу поетонімосфери циклу романів С. Мейер «Сутінки», як організованої та складної системи взаємопов'язаних власних назв, що складається з семи секторів. Цілком зрозуміло, що найпотужнішим за своєю сугестогенною природою, а також найбільш насиченим є **антропонімічний** сектор поетонімосфери. Крім того, до складу поетонімосфери досліджуваного циклу входять ще шість секторів, а саме **топонімічний**, що обіймає всі географічні назви, які вжито у циклі; **ергонімічний**, що обіймає всі власні назви об'єднань людей; **ідеонімічний**, що обіймає всі власні назви духовних витворів людства; **хрононімічний**, що обіймає всі власні назви подій та часових відрізків; **теонімічний**, що обіймає всі власні назви богів та демонів; **хремотонімічний**, що обіймає всі власні назви матеріальних предметів.

Насиченим є такий ядерний сектор онімного поля аналізованих творів, як топонімічний. Загальна кількість топонімів у циклі рома-

нів — 64 одиниці. Термін **топонім** розуміємо за Н. В. Подольською як «власну назву природного об'єкта на Землі, а також об'єкта, що було створено людиною на Землі, який чітко зафіксовано у певному регіоні» [6, с.127]. Цей термін знаходиться у гіперо-гіпонімічних відношеннях з цілою низкою ономастичних термінів, які номінують менші класи власних назв на позначення географічних утворень. Тож **об'єктом** цього дослідження послугувала поетонімосфера художнього твору, **предметом** — її топонімічний сектор. **Матеріалом** дослідження було обрано чотири романи С. Мейер з загальною назвою «The Twilight Saga».

За масштабом поіменованих територій топоніми зазвичай розподіляються на **макро-**, **мезо-** та **мікротопоніми**, причому всі три типи було виокремлено у нашому матеріалі. Так макротопонім *Africa* номінує цілий континент, мезотопонім *Isle Esmé* є номінацією території середнього розміру, а саме острова, мікротопонім *The First Beach* називає, по-перше, невелике територіальне утворення, а по-друге, така власна назва на думку Н. В. Подольської є відомою лише вузькому колу людей, що живуть біля поіменованого географічного об'єкта [6, с. 83]. Тобто класифікуючи топоніми за масштабом території, ми також окреслюємо поширеність, відомість цієї власної назви. В досліджуваних текстах співвідношення макро- мезо- та мікротопонімів становить 12, 47 та 5 одиниць.

У тексті циклу аналізованих романів було виокремлено переважно **хороніми**, тобто «власні назви будь-якої території, області, району» [6, с. 145], які, в свою чергу підрозділяються на подальші підкласи — територіоніми, віоніми та ойкохороніми. Так, М. М. Торчинський пропонує термінувати **територіонімами** «певні частини земної поверхні, внутрішніх і прибережних вод із визначеними кордонами або межами», до складу яких входять адміністратоніми, натуралоніми, сільвоніми та гідротериторіоніми [8, с. 149].

Йдучи від більшого до меншого, першими було проаналізовано **натуралоніми**, тобто «власні назви територіальних одиниць, які виникли природним шляхом» [8, с. 150], які містять континентоніми, зононіми та регіононіми. В досліджуваному матеріалі було виокремлено чотири **континентоніми** — власні назви континентів: *Antarctica*, *Africa*, *Europe*, *South America*. Крім того, вжито один **регіононім** — власну назву природних районів, що вирізняється специфічними рисами:

The New World. Ще один натуралонім — власна назва пустелі **сквален-тіонім** *Death Valley* використано в переносному значенні.

Належать до цього класу також кілька **оронімів**, а саме **едитоніми** — власні назви гірських систем і плоскогор'їв [8, с. 151] *The Olympic Mountain Range, The Olympic Mountains, Mount Rainier, Rainier, The Coast Ranges, Goat Rocks, The Goat Rocks Wilderness* та **платоніми** — оніми на позначення рівнинних територій [8, с. 151] *The Valley of the Sun, The Paradise Valley District*.

До **адміністратонімів** — «власних назв офіційно визнаних адміністративно-територіальних одиниць» [8, с. 149], ужитих у тексті аналізованого циклу, перш за все належать **сувереноніми**, або «назви незалежних держав» [8, с. 149], такі, як *The United States of America, U. S., France, Canada, Romania, Brazil, Ireland, Egypt*. Крім того, було виокремлено **райононіми**, які М. М. Торчинський дефінує як «назви адміністративних частин країни» [8, с. 149]: назви штатів та індіанських резервацій у США: *Washington State, Washington, Ontario, Hawaii, California, Florida, Texas, Georgia, Alaska, New Hampshire; The Makah reservation, The Makah country, La Push*.

Три з використаних у досліджуваному матеріалі онімів належать до **гідротериторіонімів**, тобто власних назв земної поверхні, оточених водою [8, с. 152]. Це **інсулонім** *Isle Esmé* та **пенінсулонім** *The Olympic peninsular*. До того ж, неодноразово в текстах уживається **пляжонім** *The First Beach*.

Дві власні назви парків — *La Push Ocean Park* та *Mansfield Park* належать до **сильвонімів**, тобто «власних назв лісових або фруктових насаджень» [8, с. 151], а саме до **дендронімів**.

Також фіксуємо велику кількість **ойкохоронімів**, тобто власних назв «об'єктів, що знаходяться у межах населених пунктів» [8, с. 154–155], а точніше урбанонімів. Більшою мірою йдеться про **астіоніми** — власні назви на позначення міст [1, с. 52]: *Phoenix, Forks, London, Seattle, Port Angeles, Las Vegas, Vegas, Montesano, Olympia, Rome, Atlanta, Jacksonville, Florence, Volterra, New York, New York City, L. A., Ithaca, Biloxi, Juneau, Mexico, Rio, Rio de Janeiro, Rochester, Aberdeen, Tacoma, Hoquiam, Sequim*.

Також було вилучено один **годонім**, тобто власну назву лінійного денотату [8, с. 155], зокрема вулиці *Russel Avenue*.

Необхідно зауважити, що майже завжди в аналізованих творах топоніми вживаються у своєму прямому значенні та позбавлені верба-

лізованих конотацій. Винятком є лише кілька випадків, коли топонім отримує емоційно-оцінну конотацію *Sunny L. A.*, чи є частиною фразеологічного виразу «*when in Rome*», або стає другим елементом стилістичного порівняння з гіперболізованим ефектом: «*My mouth felt like four o'clock on a June afternoon in Death Valley*».

Найбільшу кількість топонімів складають американські назви, але привертають увагу також частотні закордонні топоніми — назви міст, країн, навіть інших континентів. Співвідношення локальних та іноземних топонімів у досліджуваному матеріалі складає 46 та 17 одиниць. Такий онімійний космополітизм покликаний виконувати дві функції: по-перше, він підкреслює універсальність існування вампірів, які мешкають по всьому світу, по-друге, їхню мобільність та часті подорожі. Таким чином, топонімійний сектор поетонімосфери циклу віддзеркалює суттєві характеристики однієї з рас, зображених у творах С. Мейер.

У тексті романів функціонують чотири групи персонажів, а саме — люди, вовкулаки та вампіри, причому останні поділяються на добрих та ворожих. Цей розподіл вампірів викликаний їхнім ставленням до людей — як до джерела харчування (крові) чи ні. Кожна із зазначених груп має свою територію, яка найкраще підходить для життя саме цієї раси. Кожне місце позначено реальним **топонімом** — *Phoenix, Forks, La Push* та *Volterra* — три з яких знаходяться в США, а останній у Європі. Всі ці власні назви є **ойконімами** (від гр. *oikos* «житло, оселя» та онім, що означає вид топоніма, власна назва будь-якого поселення) [1, с. 130], серед яких *Phoenix, Forks* та *Volterra* належать до **астіонімів** (від гр. *asteios* «міський, столичний» та онім, власна назва міста) [1, с. 52], а *La Push* є резервацією індіанців, тип поселення, який окремо терміновано ще не було, що дає підстави уналежнити його до **комонімів** (від гр. *kōmē* «село, поселення» та онім, власна назва сільського поселення — села, селища, хутора) [1, с. 104].

Незважаючи на те, що всі чотири поіменовані топоніми є реальними, ми уналежнюємо їх до поетонімосфери саги С. Мейер, тобто наслідуємо точку зору Т. М. Вінтонів [2], яка стверджує, що всі власні назви, які функціонують у художньому творі, є поетонімами. Реальні, історичні оніми створюють «специфічну семантичну ауру» [2, с. 13] через те, що власна назва «входить до художнього твору вже з певними можливостями... Інколи, незалежно від автора, те чи інше введене

ним ім'я може сказати більше, ніж задумав письменник» [2, с. 13]. Актуалізація реального ономастикону, «топонімний реалізм» (Т. М. Вінтонів), сприяє створенню історичної достовірності описуваних подій, але у той самий час «наповнення семантики онімів поетичним змістом змінює об'єкт зображення, з'являються конотеми поетичного характеру» [2, с. 15]. Два різноспрямовані процеси — надання топонімної реалістичності та поетизація реальних топонімів — дає змогу авторові художнього твору створити неповторну поетонімосферу.

Для протагоніста аналізованої саги — Белли Свон — найкращим місцем на світі є місто *Фенікс*, у якому вона прожила багато років із своєю матусею: «*It was seventy-five degrees in **Phoenix**, the sky a perfect, cloudless blue*» [14, с. 3]. Яскраве позитивне забарвлення цього оніма підтримується **урбанонімом**: «*At home I'd lived in... **the Paradise Valley District***» [14, с. 13]. *Phoenix* є столицею Арізони, одного з штатів, а крім того — шостим за кількістю населення містом у США. Власне ім'я було запропоновано лордом Дарреллом Дуппою, який описав це місто як таке, що народилося з руїн колишньої цивілізації: *Out of the Ashes, Phoenix is Born* [9], що збігалось з грецькою назвою птаха, який кожні 500 років спалював себе на вогнищі, а потім відроджувався з попелу молодим та оновленим [7, с. 601]. Для головної героїні найціннішою рисою *Фенікса* був теплий клімат та сонячне сяйво.

Для антагоніста та його родини — Едварда Каллена і добрих вампірів — зручне існування у суспільстві можливо лише у хмарну погоду. Саме така превалює у *Форксі*, що є акціонімом реального невеликого міста на території США у штаті Вашингтон, яке отримало свою назву через знаходження на розгалуженні річок *Quillayute, Bogachiel, Calawah*, та *Sol Duc* [10]. Для Белли спочатку це місто не є приємним чи, навіть, прийнятним: «*It was from this town and its gloomy, omnipresent shade that my mother escaped with me...*» [14, с. 3], «*Forks was literally my personal hell on Earth*» [14, с. 23]. У тексті першого роману знаходимо порівняння *Фенікса* та *Форкса*: «*It was to Forks that I now exiled myself... I detested Forks. I loved Phoenix. I loved the sun and the blistering heat. I loved the vigorous, sprawling city*» [14, с. 4]. Поступово відношення головної героїні саги до *Форкса* змінюється, особливо, коли вона закохалася у Едварда: «*Forks was neutral, just like Switzerland — just like me*» [12, с. 129]. Акціонім *Forks* порівнюється з **адміністративним хоронімом** *Switzerland*, а також із самою Беллою, яка зайняла нейтральну позицію між вампірами та вов-

кулаками: *«I'm out. I am a neutral country. I am **Switzerland**. I refuse to be affected by territorial disputes between mythical creatures»* [12, с. 128]. Таке метафоричне використання топоніма є доволі цікавим, бо тут відбувається перехід топонімійної номінації в антропонімійну, що відбувається досить рідко. Скажімо, конотонім *Швейцарія* було виокремлено в українській мові зі значеннями: красива гориста місцевість; країна, що дотримується нейтральної політики; держава, яка не претендує на швидкий шлях розвитку [4, с. 365—366]. Як бачимо, зазначена власна назва, втрачаючи свій індивідуалізуючий характер, не переходить до іншого розряду, на відміну від цитованого фрагмента роману.

Вовкулаки належать до індіанського племені квілеутів, яке населяє тихоокеанське узбережжя штату Вашингтон, а саме резервацію *Ла Пуш*: *«La Push is the tiny Indian reservation on the coast»* [14, с. 6]. Не тільки для квілеутів, але й для головної героїні це місце є комфортним для перебування, пор. семантичну ауру аналізованого комоніма: *«I should have gone straight down to **La Push**. I felt much, much healthier around Jacob»* [13, с. 140]. Назва цього реального комоніма походить від французького *la bouche* «вуста, гирло» через те, що ця резервація знаходиться у гирлі ріки *the Quileute River* [15].

Всі три американські топоніми є реальними назвами, вони не мають екзотичного семантичного навантаження для читачської аудиторії американської письменниці С. Мейер, хоча в них простежується певна відмінність у географічному розташуванні (Південь чи Північ) та різниця у кількості населення (дуже велике — 1 446 тис., невелике — 3 532, зовсім маленьке — 371 [18]). Те, що об'єднує ці власні назви, — це їхнє автохтонне «американське» походження, яке протиставлено європейському гнізду кровожерливих вампірів Вольтурі, а саме — астіоніму *Volterra*. Семантичне наповнення цієї власної назви має у тексті роману значну відмінність від інших топонімів, пор. : *«... As I stared at the ancient sienna walls and towers crowning the peak of the steep hill, I felt... dread thrill through me. I supposed the city was very beautiful. It absolutely terrified me. «**Volterra**», Alice announced in a flat, icy voice»* [13, с. 390]. Італійська назва етрусського походження (етр. *Velathri* чи *Felathri*, від етр. *vel* «височінь, пагорб», гр. *Βελάθρη* [16] надає цьому місцю флер чужинності, ворожості (пор. використання італійської лексики у тексті останнього роману: *«... it had to be a solo trip. ...I had to go see the Volturi, and I had to do it absolutely alone»* [11, с. 491]. І хоча реальне італійське

містечко *Вольтерра* існує у Пізанській провінції і має свій офіційний сайт [17], і мешкають там 11 314 [17] цілком нормальних людей, у тексті саги воно сприймається дуже негативно. Це пов'язано з тим, що «символічними знаками, а не тільки локалізаторами дії» [3, с. 185] виступають в аналізованому творі топоніми. Так, *Фенікс* — це символ звичайного людського життя, де немає міфічних істот чи надзвичайних випробувань, *Форкс* стає символом кохання, нової родини, нових можливостей, *Ла Пуш* — осереддя друзів та захисників, а *Вольтерра* — середовище перебування лиха та злочинства. На нашу думку, С. Мейер зробила всі топоніми твору промовистими, що є особливістю її індивідуального стилю, який відзначається оригінальністю та неповторністю.

Через свою значущість для концептуалізації всієї поетонімосфери циклу досліджуваних романів саме ці чотири топоніми було обрано для асоціативного експерименту, результати якого представлено у наступних таблицях.

Таблиця 1

Структура асоціативного поля топоніма *Phoenix*

Реакція	Кількість
Arizona	20
hot	18
Harry Potter	13
city	12
South	12
bird	10
valley	7
Valley of the Sun	5
magic	1
fire	1
hypnosis	1
Усього	100

Меронімічні реакції *Arizona* та *South* склали 32 % від загальної кількості. Гіперонімічні реакції *city*, *bird* та *valley* мають загальну кількість 29 %. Квалітативна реакція *hot* отримала 18 %, а реакція суміжна *Harry Potter* — 13 %. Є також 5 % синонімічних реакцій *Valley of the Sun* та три індивідуальні, які, вірогідно, пов'язані з властивостями та

супутніми обставинами птаха Фенікс. Асоціативне гештальтне ядро аналізованого стимулу складається з таких компонентів: місто — 69,1 %; птах — 30,9 %.

Концептуалізація аналізованого топоніма призводить до появи дуже цікавого гештальта: з одного боку, це місто, в якому мешкають люди, тобто щось звичайне та буденне, але з другого боку, це птах Фенікс, який живе 500 (за іншими версіями 1460 або 12954 роки) та потім спалює сам себе, але з попелу народжується новий Фенікс [5, т. 2, с. 560]. Таким чином, ментальна репрезентація топоніма на позначення символу місця проживання людини отримує такі риси, як здатність самовідновлюватись, виживати в надскладних ситуаціях та відроджуватись після випробувань, що і демонструють люди-герої досліджуваного циклу романів.

Таблиця 2

Структура асоціативного поля топоніма *Forks*

Реакція	Кількість
Washington	18
rain	16
town	14
fishing	13
Olympic	13
cold	10
spoon	6
Clallan	5
devil	3
USB	1
choice	1
Усього	100

Квалітативні реакції посіли перше місце, отримавши 39 % реакцій респондентів. Для даного стимулу меронімічні реакції склали 26 %, у той час, коли гіперонімічні — всього 14 %. Одна реакція є суміжною — це *spoon*, назва іншого столового приладу, який є суміжним до виделки *fork*. Також було надано три різні індивідуальні реакції — *devil*, *USB*, *choice*. Перша реакція з'явилася в опитуванні тричі, тому, можливо, вона пов'язана з прислів'ям «*He who sups with the devil should have a long spoon*», тобто тут може бути присутньою суміжність сти-

мула й асоціата, але точно підтвердити цей факт наразі неможливо. Друга з індивідуальних реакцій може базуватися на зовнішній схожості виделки та комп'ютерного порта. Третю індивідуальну реакцію пояснити видається неможливим через брак особистої інформації від реципієнта-учасника нашого експерименту. Асоціативне гештальтне ядро складається лише з одного компонента — місто (79 %), тобто щось звичайне, позбавлене відмінності від інших таких міст. В асоціативній структурі цього топоніма чудово концептуалізується така риса життя вампірів, як пристосування до оточуючої дійсності, мімікрія у середовищі людей (див. табл. 3):

Таблиця 3

Структура асоціативного поля топоніма *La Push*

Реакція	Кількість
Forks	23
Quileute	21
Washington	18
reservation	15
Indians	11
beach	8
pull	1
whales	1
drugs	1
forest	1
Усього	100

Каузативні реакції *Quileute* та *Indians* посідають перше місце — 32 %. Суміжна реакція *Forks* належить місту, яке розташоване поряд з денотатом, власна назва якого послугувала стимулом для цього етапу експерименту, а інша суміжна реакція *pull* номінує дію, протилежну до *push*, дієслова, яке фонетично та графічно подібне до оніма-стимулу. Меронімічні реакції отримали 26 %. Також маємо три індивідуальні реакції — *whales*, *drugs*, *forest*. Перша з цих реакцій може бути викликана наявністю в резервації відомого пляжу, куди можуть запливати кити, остання — з лісами, посеред яких Ла Пуш і знаходиться. Друга реакція видається загадковою та такою, що пов'язана з дуже особистим досвідом інформанта. Асоціативне гештальтне ядро аналізованого оніма-стимулу складається з таких компонентів: місцевість — 63,6 %; індіанці — 36,4 %.

Під час концептуалізації цього топоніма актуалізувалися його дві провідні риси — територія та етнічна приналежність її мешканців. Саме плем'я квілеутів завдяки магічному перетворенню його членів на вовкулаків утримувало вампірів під контролем тисячоліттями, тому на перший план висувається риса, що об'єднує представників цієї раси та місця їх постійного проживання.

Таблиця 4

Структура асоціативного поля топоніма *Volterra*

Реакція	Кількість
Italy	21
pizza	18
Piza	17
town	12
alien	11
cathedrals	10
vampires	7
French	1
voltage	1
vulture	1
Voltaire	1
Усього	100

Як бачимо, велику кількість реакцій складають меронімічні — 66 %, бо реципієнти намагалися зрозуміти, частиною чого є місто Вольтерра, або які складові чи частини воно може мати, а гіперонімічні — лише 12 %, причому цей тип реакцій має єдиний варіант — *town*. Також було виокремлено квалітативні реакції *alien*, *French* кількістю 12 % та каузативні *vampires* — 7 %, яку запропонували тільки ті інформати, що ознайомлені зі змістом художніх творів С. Мейер та володіють інформацією про мешкання вампірів у місті Вольтерра. Надано також 3 фонетичні реакції *voltage*, *vulture*, *Voltaire*, експоненти яких мають подібність до оніма-стимулу. Асоціативне гештальтне ядро складається з двох компонентів: італійське місто — 80,4 %; вампіри — 19,6 %.

Концептуалізація даного оніма призвела до утворення гештальту, який уміщує в собі такі риси, як іноземність, чужинність та небезпечність, яку викликають такі створіння, як вампіри. Як свідчать

результати асоціативного експерименту, спрямованого на встановлення структури асоціативного поля чотирьох головних топонімів досліджуваного циклу романів, кожний із них створює потужний сугестогенний гештальт, який містить домінуюльні риси тієї раси, що мешкає у відповідному населеному пункті. Таким чином, топоніми слугують важливою частиною поетонімосфери, завдяки якій актуалізуються провідні концепти аналізованого циклу.

Підсумовуючи все вищезазначене, можемо стверджувати, що в усіх чотирьох випадках друге чи перше місце посідає гештальт «місто» / «місцевість». Лише Форкс має єдиний гештальт саме з таким значенням, що є доволі незвичним, бо зазвичай асоціативне гештальтне ядро формується з двох найчастотніших пучків асоціатів, що семантично тяжіють один до одного. В сазі Форкс — це нейтральна територія, де мешкають представники всіх трьох рас, зберігаючи більшою мірою рівновагу.

Інші два топоніми-стимули — *La Push* та *Volterra* — сформували перший гештальт згідно з домінуюною расою неприродних істот та етнічної групи, що там мешкають, — вампірів та індіанців. Передбачуваний міфологічний гештальт «птаха», мається на увазі Фенікс, було сформовано стимулом *Phoenix*. Це стає символом потенційного майбутнього відродження людей.

У подальших розвідках вважаємо актуальним дослідити функціонування літературно-художніх топонімів творів різножанрової спрямованості з метою встановлення їх спільних та відмінних рис й особливостей функціонування.

Список використаної літератури

1. Бучко Д. Г. Словник української ономастичної термінології / Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. — Харків : Ранок-НТ, 2012. — 256 с.
2. Вінтонів Т. М. Реальна онімія як засіб образності в історичній оповіді : автореф. дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / Тетяна Миколаївна Вінтонів. — Донецьк, 2008. — 19 с.
3. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика Ліни Костенко : [монографія] / Ю. О. Карпенко, М. Р. Мельник. — Одеса : Астропринт, 2004. — 216 с.
4. Лукаш Г. П. Словник конотативних власних назв / Галина Павлівна Лукаш. — Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. — 392 с.
5. Мифы народов мира : энциклопедия : в 2 т. / [гл. ред. С. А. Токарев]. — М.: Сов. энциклопедия, 1991. — Т. 1. — 671 с.; Т. 2. — 719 с.

6. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская ; [под ред. А. В. Суперанской]. — М.: Наука, 1988. — 192 с.
7. Словарь античности / [сост. Й. Ирмшер, Р. Йоне]. — М. : Прогресс, 1989. — 704 с.
8. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: [монографія] / Михайло Миколайович Торчинський. — Хмельницький : Авіст, 2008. — 551 с.
9. City of Phoenix : Official Web Site [Electronic resource]. — Available from : <http://phoenix.gov/citygovernment/facts/history/index.html>
10. Forks [Electronic resource]. — Available from : http://en.wikipedia.org/wiki/Forks,_Washington
11. Meyer S. Breaking Dawn / Stephenie Meyer. — London : Atom, 2010. — 702 p.
12. Meyer S. Eclipse / Stephenie Meyer. — London : Atom, 2010. — 559 p.
13. Meyer S. New Moon / Stephenie Meyer. — London : Atom, 2010. — 497 p.
14. Meyer S. Twilight / Stephenie Meyer. — London : Atom, 2010. — 434 p.
15. Phillips J. W. Washington State Place Names / J. W. Philips. — Washington : University of Washington Press, 1971. — 185 p.
16. Volterra [Electronic resource]. — Available from : <http://en.wikipedia.org/wiki/Volterra>
17. Volterra. Official site [Electronic resource]. — Available from : <http://www.comune.volterra.pi.it>
18. Wolframalpha [Electronic resource]. — Available from : <http://www.wolframalpha.com>

Карпенко Е. Ю.

доктор филологических наук, профессор,
заведующий кафедры грамматики английского языка
Одесского национального университета им. И. И. Мечникова
e-mail: elena_karpenko@ukr.net
ORCID ID: 0000–0001–5576–6781

Серебрякова В. В.

кандидат филологических наук,
преподаватель кафедры английского языка
Одесского национального морского университета

**ТОПОНИМИЧЕСКИЙ СЕКТОР ПОЭТОНИМОСФЕРЫ ЦИКЛА РО-
МАНОВ С. МЕЙЕР «СУМЕРКИ»****Резюме**

Статья посвящена изучению топонимического сектора поэтонимосферы цикла романов С. Мейер «Сумерки». Установлена структура ассоциативного поля главных топонимических концептов и ядра их ассоциативных геистальтов.

Ключевые слова: поэтонимосфера, топонимический сектор, ассоциативный эксперимент, ассоциативное поле, ассоциативное геистальтное ядро.

Karpenko E.

*Doctor of Philology, Professor,
Head of English Grammar Department
Odessa I. I. Mechnikov National University
e-mail: elena_karpenko@ukr.net
ORCID ID: 0000–0001–5576–6781*

Serebryakova V.

*Ph.D., lecturer of English for professional purposes department
Odessa National Maritime University*

TOPONYMIC SECTOR OF S. MEYER'S SAGA «TWILIGHT»**Abstract**

*Poetonymic sphere of S. Meyer's saga is treated in this article as an organized and complex system of interconnected proper names. The **purpose** of this article is to establish peculiarities of organization of the toponymic sector of the poetonymic sphere in S. Meyer's artistic prose. The **object** of this investigation are toponyms of the cycle, the **subject** — peculiarities of their functioning in the poetonymic sphere of the literary work. As the **material** for this investigation the cycle of phantasy novels with a general title «The Twilight Saga» was selected. **Results.** The poetonymic sphere of this cycle comprises seven sectors: anthroponymic, theonymic, ergonymic, toponymic, chrononymic, chrematonymic, ideonymic, which have different degrees of onymic saturation and importance. The toponymic sector comprises 64 proper names of different scale, denotative reference, origin. Associative experiment allowed to establish the associative structure of the dominant toponymic concepts, as well as their associative gestalt cores.*

Key words: poetonymic sphere, toponymic sector, associative experiment, associative field, associative gestalt cores.

Надійшла до редакції 05.05.2016

УДК 811.111'373.2

О. Ю. Карпенко

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
e-mail: elena_karpenko @ukr.net
ORCID ID: 0000–0001–5576–6781

К. Д. Долбіна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови для природничих факультетів
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
e-mail: karinadoll82@gmail.com

МЕТОДИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗООНІМІВ У МЕНТАЛЬНОМУ ЛЕКСИКОНІ

Статтю присвячено дослідженню організації зоонімів у ментальному лексиконі носіїв англійської, української та російської мов. Проведено й проаналізовано результати вільного асоціативного експерименту зі встановлення структури асоціативного поля узуальних, віртуальних й сакральних зоонімів.

Ключові слова: зоонім, вільний асоціативний експеримент, асоціативне поле, семантичний ґештальт асоціативного поля.

Когнітивна лінгвістика, а з нею разом і когнітивна ономастика, на разі знаходяться на етапі становлення, через що можемо її сприймати як «сукупність індивідуальних дослідницьких програм» [21, с. 31]. У когнітивній лінгвістиці «найважливішим вважається результат, але без надійної методики результат виявляється таким, який неможливо відтворити», тому Е. Г. Беляєвська підкреслює важливість опису конкретної процедури проведення когнітивних досліджень [2, с. 5].

Когнітивно-ономастична спрямованість даного дослідження зумовила необхідність використання специфічних методів, властивих когнітивній лінгвістиці. За твердженням О. Ю. Карпенко «вивчати ментальне буття онімів можна лише за принципом чорного ящика — спостерігаючи вхід і, особливо, вихід, — акти мовлення» [10, с. 11], що залишає три шляхи для дослідника: аналіз актів мовлення,

що породжуються ланцюжками слів, які дозволяють робити висновки про концепти, що їх утворили; асоціативний експеримент, який дозволяє окреслити як загальнономовне, так й індивідуальне ментальне наповнення власної назви; та спостереження й інтроспекцію, що сприяє розумінню функціонування ментального лексикону як власного, так й іншої людини [10, с. 11–12].

У традиційній ономастиці власні назви вважаються елементами ономастичної системи, які прийнято виділяти в межах однієї мови та за регіонами їх поширення, на кшталт антропонімічної системи Одещини. Власні назви в мові — це лексеми та словосполучення, які розподіляються на розряди відповідно до своїх денотатів. Коли власна назва входить до ментального лексикону, вона трансформується у **концепт**, який не тотожний лексемі, бо лексема є одиницею мови, а концепт — одиницею ментального лексикону, що за його межі не виходить; до того концепт ширша, обсяжніша за лексему одиниця, бо включає, окрім усього того, що містить лексема, також невербальні компоненти та індивідуальні, притаманні тільки даному ментальному лексикону складники [9, с. 7]. **Концепт** у сучасній когнітивній лінгвістиці розуміється як фундаментальна одиниця знання, яка є центральною для процесів категоризації та концептуалізації, та яка може кодуватися у специфічному мовному форматі, відомому як **лексичний концепт** [34].

Зрештою, підпавши під процеси концептуалізації та категоризації, концепти шикуються у **фрейми** різного рівня, які мають рекурсивну природу, тобто є вкладеними один в одний. Слід зауважити, що існує розподіл на мега-, макро-, мікрофрейми, але ці терміни лише відбивають рекурсивність цієї форми організації знань. Якщо ментальний лексикон в цілому може мати ознаки певної ризоматичності, хаотичності організації, то онімічний фрейм демонструє чітко виражену структуру, звичайно, не позбавлену індивідуальних особливостей носія окремого ментального лексикону. Термін **фрейм**, слідом за Ч. Філмором, розуміємо як «систему лінгвальних виборів — ... набір слів... які асоціюються з прототиповими сценами» [35, с. 124]. Фрейм — схематизація досвіду концептуального рівня, яку збережено у довгостроковій пам'яті, і яка пов'язує елементи та сутності, поєднані з досвідом [34, с. 87].

Онімічні концепти, які формують у ментальному лексиконі окремий **онімічний фрейм**, «пов'язуються з іншими складниками менталь-

ного лексикону як їх упорядники й організатори. Можна твердити, що власні назви оптимізують роботу ментального лексикону й підвищують його ефективність» [9, с. 10]. О. Ю. Карпенко порівнює онімічні концепти з клавішею, «натискаючи на яку, ми розкриваємо одне із незліченних сховищ пам'яті, щоб чимось його наповнити або, навпаки, щось звідти взяти» [10, с. 51], з ярликами на полицях ментального сховища [10, с. 51], з вудкою, «що витягає інформаційну рибу для комунікації» та цвяхом, «на який вішають інформацію для збереження в пам'яті» [10, с. 51]. Всі ці яскраві стилістичні порівняння підкреслюють (вперше у історії когнітивної лінгвістики) визначну роль власних назв в обробці, переробці та зберіганні інформації у ментальному лексиконі людини.

Метою цієї розвідки є встановлення адекватних методів для розуміння засад організації й функціонування власних назв на позначення тварин у ментальному лексиконі людини. **Об'єктом** дослідження послуговували зооніми англійської, української та російської мов, **предметом** — їх асоціативне поле й СГАОП (семантичні гешталти асоціативного онімного поля). **Матеріалом** дослідження було обрано результати вільного асоціативного експерименту, які було отримано на підставі 90 анкет, кожна з яких містила по 30 зоонімів-стимулів.

Арсенал когнітивних методів нашого дослідження обіймає експериментальні техніки психолінгвістики. Оскільки дослідити ментальний лексикон носія певної мови ми можемо лише опосередковано, тож когнітивна ономастика має звернутися до застосування емпіричних методів дослідження. Про емпіричну природу когнітивних досліджень веде мову Д. Джірертс у «Методиці когнітивної лінгвістики», де наводить п'ять рис емпірично спрямовного дослідження та його переваг: по-перше, емпіричні дослідження спрямовуються даними, тобто дослідник намагається вивчити якомога більше даних до того, як робити висновки; по-друге, емпіричне дослідження застосовує квантитативні методи для того, щоб елімінувати випадковість висновків; по-третє, емпіричні дослідження вимагають чіткого формулювання гіпотези; по-четверте, є необхідність у операціоналізації гіпотези, тобто надання їй такого формулювання, яке можливо піддати тестовій перевірці; і по-п'яте, емпіричні студії складаються з емпіричного циклу, тобто циклів збору інформації, даних, перевірки гіпотези у тестовому режимі та інтерпретації результатів [32, с. 23–24]. На

думку дослідника, «систематичні спроби операціоналізації лінгвістичних гіпотез складуть емпіричну революцію у лінгвістиці... експериментальні методи та нейрофізіологічні свідчення стануть частиною цього» [32, с. 27]. Оскільки когнітивна лінгвістика вивчає «когнітивні структури й процеси, властиві людині як *homo loquens*: системний опис та пояснення механізмів людського засвоєння мови й принципи структурування цих механізмів» [15, с. 53], то зібрання саме емпіричних даних можливе лише опосередковано. Прямого доступу до ментального лексикону людини дослідники не мають, бо це — «система, яка відбиває у мовній здатності знання про слова та еквівалентні їм одиниці, а також яка виконує складні функції, пов'язані не тільки з цими одиницями, а й структурами представлення екстралінгвістичного (енциклопедичного) знання, що стоять за ними» [15, с. 48].

Саме тому найпотужнішим методом дослідження ментального лексикону є **експеримент**, як це зазначає С. І. Потапенко, бо саме асоціативний експеримент «дозволяє підтвердити психологічну релевантність теоретичних припущень дослідника, тобто асоціативна сітка... це віддзеркалення ієрархічних концептуальних структур у свідомості мовця» [37, с. 20]. Таким чином, відповіді, викликані певним стимулом, можемо вважати відбитком релевантних концептуальних структур, які певною мірою супроводжуються емоціями та оцінками згідно з індивідуальною концептуальною картиною світу інформанта. Чим потужніша емотивність чи/та оцінність асоціата, тим швидше цей стимул належить до першого чи другого кіл індивідуального зоонімічного фрейму опитуваного інформанта.

Два різновиди такого роду експериментів представлено З. Д. Поповою та І. А. Стерніним. Вони виокремлюють вільний **асоціативний** та **рецептивний** експерименти: перший полягає у будь-якій словесній реакції на обране експериментатором слово, а другий — у дослідженні розуміння значення певного слова носіями даної мови [23 : 115–124]. Нами було застосовано **асоціативний експеримент**, проведення якого разом із інтерпретацією результатів і склали основний етап дослідження. На сьогоднішній стан розроблено три різні типи асоціативних експериментів: вільний, спрямований та ланцюговий, перший з яких «застосовує порядок довільних асоціацій без обмежень на реакції» [25 : 44]. А. Е. Левицький, досліджуючи концепт *Чорнобиль*, провів **незалежний асоціативний експеримент**, під час якого інформантам

було запропоновано два питання: які асоціації виникають у зв'язку з *Чорнобилем* та які нові слова, пов'язані з цією трагедією, з'явилися у російській мові [18], тобто цей експеримент частково поєднав ознаки вільного та рецептивного, наслідком чого було уможливлено встановлення кластерної природи досліджуваного концепта, яка складається з кількох взаємодіючих концептосфер, які відбивають «різні іпостасі фокусування уваги громадян» [18, с. 616].

У нашому дослідженні використовується **метод вільного асоціативного експерименту**, який складається з представлення інформантам слів-стимулів, на які вони мають відреагувати будь-якою вербальною реакцією, яка тільки спаде їм на думку, причому обробка результатів експерименту дозволяє інтерпретувати отримані асоціати як віддзеркалення тих чи інших концептуальних ознак досліджуваного концепта [23, с. 115]. Реципієнт, так само, як і читач літературного твору, спочатку сприймає «експонент оніма (тобто його фонетико-графічну оболонку) поза його референтним зв'язком», що дозволяє сформувати асоціативні ланцюжки оніма [1, с. 81]. Екстраполюючи це твердження на асоціативний експеримент, слід зазначити, що інформант спочатку сприймає **експонент** слова-стимула, потім концептуалізує його, слідом категоризує. Залежно від швидкості надання реакції вона буде фонетичною, тобто поверхневою, або відбивати концептуальну наповненість певним чином чи відносити стимул до певної категорії.

Повна інтерпретація результатів такого експерименту дозволяє сформувати **асоціативне поле концепта**. На думку З. Д. Попової та І. А. Стерніна, асоціативне поле концепта «формується сукупністю асоціатів на стимул — ключову лексему-репрезентант концепта» [22, с. 185], причому дуже часто інформанти ідентифікують стимули через особисті чуттєві образи, які кодують даний концепт у їх свідомості [23, с. 24]. Асоціативний експеримент наявно демонструє, що мовний матеріал повинен спочатку «пройти перекодування у спеціальний код мозку, який відповідає за будівництво смислу... Цей код не залежить від специфіки національної мови, він універсальний та має надмовний характер» [23, с. 30]. Вже існують дослідження, в яких завдяки результатам асоціативного експерименту встановлено тезаурусний рівень індивіда, зокрема, майбутнього педагога [4, с. 86–93], бо цілком слушно встановлено кореляцію між класифікацією комунікативних компетенцій (лінгвальна, соціолінгвальна, прагматична)

та рівнями моделі мовної особистості Ю. Караулова (вербально-семантичний, лінгво-когнітивний, мотиваційно-прагматичний) [7, с. 52–53]. Саме вивчення соціолінгвальної компетенції мовної особистості можливо через вивчення її тезауруса, а таким чином, індивідуальної мовної картини світу [4, с. 87].

Тож у нашому дослідженні було проведено вільний асоціативний експеримент з метою встановлення асоціативного поля зоонімічних концептів. Було обрано три групи інформантів та складено три анкети українською, англійською та російською мовами. Інформантами послуговували студенти та викладачі Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, для яких рідною є відповідно українська чи російська мова, а також працівники мовної школи Кингсвуд у м. Аштоні (Великобританія), для яких рідною є англійська мова. Кількість інформантів дорівнювала 90 — по 30 носіїв кожної з мов, що збігається за кількістю з першим етапом укладання «Ассоциативного словаря английских личных имен» 1995 року [30]. Кількість необхідних інформантів для того, щоб отримані результати можна було вважати достовірними, досі не встановлена, бо існують точки зору на оптимальну кількість у 100 респондентів [5, с. 27], Т. Ю. Ковалевська наводить 3,5 тис. [11], Ю. М. Караулов — біля 11 тис. [8]. Скажімо, під час укладання «Associative Thesaurus of English» [33] у Единбурзькому університеті участь у роботі брали 9 тисяч інформантів, а вже згаданого словника Новосибірського державного педагогічного університету — 60–65 у повному циклі [30], причому результати цих двох експериментів багато в чому збігалися. Більш того, аналогічний експеримент у малих групах по 10 інформантів підтвердив цю тезу [31].

Укладання асоціативних словників є тенденцією досить усталеною, бо ще на початку ХХ ст. у 1910 р. американські вчені Дж. Кент та А. Розанов видали перший словник асоціативних норм англійської мови [33]. На радянських теренах першим асоціативним словником був редактований О. О. Леонтьєвим «Словарь ассоциативных норм русского языка», який вийшов з друку у 1977 р. [26]. Останньою донині фундаментальною працею такого типу є укладений Ю. Карауловим та ін. «Русский ассоциативный словарь» 2002 р. [8]. Існує також певна кількість спеціалізованих асоціативних словників на матеріалі як англійської, так і української та російської мов. Для нашого дослідження важливим етапом було створення асоціативного словника онімної

лексики О. Ю. Карпенко [10], що було продовжено іншими представниками Одеської ономастичної школи. Так, В. Ю. Неклесова уклала асоціативний словник хрононімів англійської, російської та української мов [20], а Г. В. Ткаченко — хремотонімів англійської мови [28]. Тож, продовжуючи цю традицію Одеської ономастичної школи, заснованої членом-кореспондентом НАН України Ю. О. Карпенком, у даному дослідженні також робиться спроба укладання асоціативного словничка зоонімної лексики на матеріалі трьох досліджуваних мов.

Методика проведення асоціативних експериментів стала предметом багатьох наукових розвідок, зокрема Г. А. Черкасова розробила інформаційну технологію проведення такого експерименту. За її методикою перший етап проведення експерименту обіймає формування списку стимулів, генерацію анкет та їх друк, ввід реакцій (мануальний чи комп'ютерний) та контроль опитування. Другий етап включає обробку отриманих даних, тобто створення бази даних, статистичні підрахунки, формування бази даних прямого та зворотнього асоціативного словника та створення оригінал-макета тексту словника. На третьому етапі мають бути виконаними такі процедури, як статистична параметризація, формування зведеної таблиці слів-стимулів та слів-реакцій, частотних списків реакцій та пар стимул-реакцій та ін. [29]. У нашому дослідженні ми виконували всі ці етапи без застосування комп'ютерних програм через порівняно невеликий обсяг досліджуваного матеріалу, але під час укладання великих асоціативних словників із значною кількістю респондентів без спеціальних програм обійтися неможливо.

На думку В. В. Левицького, отримання певної асоціації від інформанта залежить від цілої сукупності постійних та випадкових факторів, до яких можна віднести стать, вік, професію, освіту, місце та час проведення експерименту [17, с. 70]. Вчений сформулював чотири умови успішного проведення асоціативного експерименту, а саме: 1) відбір слів-стимулів, який має відповідати меті експерименту; 2) склад інформантів, який має включати не менш 30 опитуваних, приблизно однорідних за соціальними параметрами; 3) інструкція має бути чіткою, доречною, доводити до інформативу, що вивчається певний лінгвістичний феномен, а не ментальні здібності власне інформантів; 4) відповідний матеріал та форма його представлення — усна чи писемна [17, с. 70]. У повній відповідності до цих параметрів

ми обрали групи з 30 носіїв відповідної мови, що склалися з студентів та викладачів навчальних закладів віком до 30 років. Аналіз будь-якого лінгвального факту живої природної мови має враховувати особливості мовця як живої людини, що знаходиться у фізичному та соціальному середовищі, з яким вона взаємодіє, на зміни у якому вона реагує, тобто з яким знаходиться у стані взаємозумовленої каузації [13]. Щоб запобігти накопиченню фрагментованих знань, лінгвістичні дослідження мають брати до уваги особливості «а) людського сприйняття та емоційного стану, б) накопичуваного у процесі життя емпіричного досвіду, який впливає на сприйняття та інтерпретацію, та в) характеру (фізичного, соціального та мовного) середовища, в якому протікає життєвий процес» [14, с. 49]. Саме тому ми у нашому експерименті намагалися виконати, хоча б частково, ці вимоги до лінгвістичного дослідження. Вік інформантів становив з 20 до 30 років, вони мали схожий рід занять, мешкали в одному місті під час навчання чи викладання, також у інформантів освітній рівень частково збігався. Таким чином, наскільки це було можливо, склад учасників експерименту було уніфіковано задля «наближення до синтетизму у розумінні феномена життя та когніції» [14, с. 49].

Була також розроблена інструкція, яку усно було представлено кожній з груп особисто авторами цієї роботи. В інструкції повідомлялося, що анкетування є важливим етапом роботи над дисертаційною роботою, яку присвячено вивченню власних назв. Термін **зоонім** та його декрипції до інструкції не увійшли, бо уточнення поданого в анкеті матеріалу могло направити думки інформантів саме у «тваринне» русло, що не відповідало би умовам вільного асоціативного експерименту.

Щодо вибору та подання матеріалу, було обрано письмову форму анкетування як таку, яка зменшує потенційний вплив на результати через відсутність відволікань інформантів та розмов з автором задля з'ясування питань стосовно того, що саме представляє аналізований стимул. З кожної аналізованої мови було відібрано по 30 стимулів-зоонімів, які також увійшли у велику загальну вибірку, хоча В. В. Левицький пропонує включати до анкети не більше 20 стимулів. Ці стимули репрезентують всі можливі онімічні скрипти — узуальний, віртуальний та сакральний, які було вперше виділено О. Ю. Карпенко [10, с. 130–136] у потрібному розподілі онімічних фреймів за ступе-

нем реальності на «власне реальну, віртуальну та сакральну частини» [10, с. 130]. **Узуальні** зооніми обіймають наймення реальних тварин, які існують або існували у цьому світі, наприклад, перші тварини-космонавти *Белка* та *Стрелка*. Іншим прикладом може бути кішка *Кася* — домашня улюблениця українського співака Віталія Козловського. **Віртуальні** зооніми — це власні назви тварин з літературних творів, а також фільмів, кінофільмів, комп'ютерних ігор. Наприклад, кіт на ім'я *Бегемот* — це відомий персонаж літературного твору, роману М. Булгакова «Мастер и Маргарита», який до того було кілька разів екранізовано, зокрема такими видатними режисерами як Ю. Карою та В. Бортком. **Сакральні** зооніми належать до релігійних вірувань, сучасних чи минулих. Як зазначає О. Ю. Карпенко, сакральний скрипт онімічного фрейму виокремити необхідно через його подвійну природу: об'єкт релігійного поклоніння є реальним для того, хто цю релігію сповідує, та нереальним для того, хто не сповідує. Прикладом сакрального зооніма є *Цербер* — охоронник Аїда, підземного царства, але до нашого експерименту у якості стимулів було включено зооніми, які належать до вірувань народів України, Росії чи Великої Британії, як, скажімо, міфологічна кішка *Cath Palug*, гігантський монстр-вбивця, дитина демона-свині Хенвена. Міфи про цю кішку знаходимо у циклі легенд про короля Артура та у валлійських Тріадах.

Таким чином, кожна анкета обіймала по 10 узуальних, віртуальних та сакральних стимулів, поданих рідною мовою. Стимули для носіїв різних мов були різні, але структура кожного списку стимулів була ізоморфною.

Підрахунок результатів анкетування представлено низкою цифр, які подаються через навкісну риску: загальна кількість різних реакцій; загальна кількість всіх реакцій разом; кількість різних онімічних реакцій; загальна кількість онімічних реакцій; загальна кількість відмов.

Після цього подано СГАОП — семантичні гешталти асоціативного онімічного поля, показники яких підраховано за кількістю всіх реакцій, які створюють саме цей семантичний гештальт.

Загальний вигляд словникової статті є таким:

Алиса 18/30/8/13/0 СГАОП «казки Л. Керролла», «героїня казки О. Толстого»

Алиса — в стране чудес 6; лиса 4; Страна Чудес 4; девочка 2; сказка; 50 капель валерьянки; Гостья из будущего; Страна-Зазеркалье; писа-

тель детский; *Лиса*; платье; *Селезнёва*; чудо; чудеса; чудес; *Булычёв*; имя; *Чеширский кот*.

Як бачимо, курсивом виокремлено всі онімічні реакції. Орфографію анкет повністю збережено, навіть із виправленнями. На додаток слід зауважити, що асоціати необов'язково корелюють із словом-стимулом. У цитованій словниковій статті стимулом було обрано вівчарку першого радянського олігарха Г. Стерлігова, за найменням якої було поіменовано першу радянську біржу. Жодного асоціата, пов'язаного з обраним нами денотатом, у анкетах не виявилось, а майже всі асоціати стосувалися трьох відомих казок.

Відмови від асоціації, або **нульові реакції** за термінологією Т. С. Колбіневої, зумовлюються факторами соціолінгвістичними: статтю, віком, місцем проживання та іншими індивідуальними особливостями мовця-інформанта, а також з характером самого слова-стимула, бо «він зумовлює основні напрямки асоціювання, обмежує асоціативний простір та регулює його конфігурацію» [12, с. 197]. Нульові реакції самі по собі є цікавим матеріалом для дослідження, що ми й плануємо робити у майбутніх розвідках.

Як зауважують І. А. Стернін та З. Д. Попова, «когнітивна інтерпретація результатів асоціативних експериментів може здійснюватися через етап опису психолінгвістичного значення, а може здійснюватися безпосередньо — через пряму когнітивну інтерпретацію асоціатів» [22, с. 203]. Перше означає виділення асоціатів, які об'єктивують окремі значення слова, а друге — узагальнення асоціатів у когнітивні ознаки. За ілюстрацією авторів було створено когнітивну інтерпретацію результатів опитування 50 інформантів щодо їх реакцій на стимул *Земля*. Тож об'єктивацією узагальненої когнітивної ознаки *велика* слугували 25 асоціатів, до яких входили *велика*, *огромна*, *дуже велика*; ще 30 асоціатів узагальнили до когнітивної ознаки *кругла* і т. ін. [22, с. 204].

У нашому дослідженні ми обрали два шляхи, які доповнюють один одного. Таким чином, методика аналізу результатів експерименту складалася з двох етапів: на першому ми наслідували методиці О. Ю. Карпенко [10], на другому — методиці виокремлення семантичних гештальтів асоціативного поля Ю. Караулова [8], що певною мірою узгоджується із запропонованими І. А. Стерніним та З. Д. Поповою шляхами, але мають власну своєрідність.

У своєму дослідженні О. Ю. Карпенко виділяє вісім різних типів асоціацій до онімічних стимулів [10, с. 289–352]. Найчастотнішими є асоціати-гіпероніми, які у проведеному дослідничею експерименті репрезентовані 38,1 %. Такі реакції О. Ю. Карпенко називає «лінівими», бо ними «просто визначається розряд денотатів, до яких належить даний онім» [10, с. 303]. Ми можемо додати, що саме такі асоціації яскраво демонструють як концептуалізацію, так і категоризацію оніма під час його введення до ментального лексикону індивіда. Синонімічні асоціати, куди віднесено власне синоніми, перифрази та прості дескрипції [10, с. 308], посіли друге місце у дослідженні О. Ю. Карпенко, обіймаючи 23,6 % від загальної кількості реакцій. Цікавим є простеження розподілу синонімічних реакцій на синтагматичні та парадигматичні, що уточнює хід роздумів реципієнтів та висвітлює структуру асоціативного поля конкретного стимулу. Третє місце обіймають суміжні реакції — 14,3 %, четверте — «частина — ціле» — 9,6 %, а сьоме «ціле — частина» — 1,6 %. Такі асоціації за суміжністю пов'язуються О. Ю. Карпенко з тим, що асоціати-частини набувають у сприйнятті реципієнтів символічного сенсу [10, с. 311], а асоціати ціле чи частина наближаються до гіперонімічних реакцій [10, с. 314]. На п'ятому місці у дослідженні О. Ю. Карпенко знаходяться асоціати-ознаки — 6,4 %, які «становлять вказівки на прикмети, ознаки, властивості стимулів» [10, с. 312]. Шосте місце посідають помилкові асоціати — 4,8 %, які, на наш погляд, краще термінувати **індивідуальними**, бо вони складають периферію асоціативного поля оніма, до якої входять незрозумілі сторонньому спостерігачеві реакції на стимул, але які є цілком логічними для носія даного ментального лексикону. На останньому, восьмому місці у експерименті О. Ю. Карпенко знаходяться причинно-наслідкові реакції — 1,6 %, тобто такі асоціати сприяють розумінню, які зв'язки поєднують стимул та реакцію у ментальному лексиконі носія.

Застосувавши цю методику до результатів нашого асоціативного експерименту, ми встановлюємо структуру асоціативного поля кожного стимулу. Також це надає змогу виокремити ядро асоціативного поля кожного з аналізованих зоонімів, його периферію, а через це — зробити певні спостереження та висновки щодо загальномовного зоонімічного фрейму. Зіставлення результатів експерименту, який проведено на матеріалі трьох мов, надає нам можливість встановити

загальні, універсальні тенденції щодо індивідуального та загально-мовного зоонімного фреймів, а також висвітлити етнічні розбіжності та особливості функціонування зоонімних фреймів у носіїв аналізованих мов.

Друга методика, яку ми застосовуємо у роботі, — це **метод семантичних асоціативних гештальтів**, запропонований Ю. М. Карауловим [8], який довів, що групи асоціатів віддзеркалюють певні фрагменти мовної картини світу як окремих індивідів, так і груп, зокрема навіть цілих етносів. Взагалі сам термін **гештальт** був уведений до психології Г. фон Еренфельсом та М. Вертгеймером та позначає «цілісні структури свідомості», прикладами яких можуть бути інсайт, сприйняття мелодії та под. [3]. Гештальт — це основне поняття гештальт-психології, що позначає «цілісний феномен, який не можна звести до суми його складників» [33]. В. Зеленський дефінує гештальт як «інтегроване ціле, функціональну структуру, яка впорядковує, згідно до своїх законів, різноманіття окремих явищ» [6]. До когнітивної лінгвістики цей термін був уведений Дж. Лакоффом, який вважав, що всі явища узагальнено пізнаються холістично, «як єдиний гештальт» [36, с. 33], звідси випливає, що все — сприйняття, думки, пізнавальні процеси, емоції, моторна діяльність та власне мова — організовуються за допомогою **лінгвістичних гештальтів**, тобто цілісних структур, складених з частин, але які не можна звести до сукупності цих частин [16].

О. О. Селіванова дефінує гештальт як «константний цілісний складник свідомості, що існує у вигляді фігур, структур, образів і формується через прагнення до структурування поля сприйняття», а теорія Дж. Лакоффа дозволяє «дослідити мову у проекції на досвід людини, а людину описати на підставі її мови» [25, с. 84]. І. Ю. Марковіна та Е. В. Данилова виокремлюють **асоціативний гештальт** — «інструмент структурування асоціативного поля кожного ключового стимулу... з формуванням асоціативних проекцій» [19, с. 119]. Асоціативний гештальт можна виявити, коли «асоціати семантично тяжіють до певних характеристик, природно групуючись навколо кількох (зазвичай частотних у асоціативній статті) реакцій, що означають (називають) певний набір мисленнєвих образів — концептів» [19, с. 119]. Дослідниці встановлюють «гештальтне асоціативне ядро» на основі двох перших за частотністю груп асоціатів, що нами також застосовується в аналізі результатів вільного асоціативного експерименту.

Велика увага дослідників сконцентрувалася останнім часом на асоціативному полі пропріальних одиниць (див.: [10; 11; 20; 28 та ін.]), зокрема було проведено два експерименти: В. Ю. Неклєсова дослідила групування семантичних гештальтів на матеріалі хрононімів та їх асоціатів [20], Г. В. Ткаченко проаналізувала **семантичні гештальти асоціативного онімічного поля** (СГАОП) хремотонімів [28]. Взявши за основу методику Ю. М. Караулова, уточнену В. Ю. Неклєсовою та Г. В. Ткаченко, ми виокремили в асоціативному полі стимулів по два СГАОП, тобто встановили гештальтне асоціативне ядро, наслідуючи І. Ю. Марковиній та Е. В. Даниловій. Наведемо приклад з нашого асоціативного словничка, який вже було використано для демонстрації застосування методики аналізу типів асоціацій за О. Ю. Карпенко: всі реакції на стимул *Аліса* можемо розподілити на такі гештальти:

1) казки Л. Керролла про дівчинку Алісу у Країні Мрій (15 реакцій, 50 %);

2) героїня казки О. М. Толстого «Золотий ключик» (5 реакцій, 16,7 %);

3) героїня казки К. Буличева «Гостя з майбутнього» (3 реакції, 10 %).

Як бачимо, певна кількість реакцій гештальти не створила, тому задіяні у цьому етапі аналізу реакцій обіймають лише 76,7 % від загальної кількості. Тільки перші два СГАОП складають гештальтне асоціативне ядро, тому тільки їх уведено до тексту словника.

Серед реакцій на цей стимул знаходимо такі узагальнюючі асоціати, як *имя, сказка*. Вони є маркерами того, що процес категоризації стимулу під час ментального опрацювання інформантом перейшов від базового рівня на так званий рівень паразитичної категоризації (parasitic categorization), який виокремлює Ф. Унгерер: «для суперординатних категорій немає узвичаєної загальної форми, тобто немає гештальта, що лежить в основі та може застосовуватися до всіх членів категорії... доведеться запозичити гештальтні якості суперординатної категорії від базових категорій... що називається паразитичною категоризацією» [38, с. 77]. В асоціативному полі аналізованого стимулу прикладами такої паразитичної категоризації, яка не має власних гештальтів, були асоціати *имя, девочка, сказка, детский писатель*. Наразі, ці асоціати не створили власного СГАОП.

Результати експерименту дозволили виокремити превалюючі типи реакцій реципієнтів, розширивши та уточнивши вже існуючі класифікації. Так, у нашій роботі уведено термін **фонетичні асоціації** як такі, що викликані експонентом оніма-стимулу, а механізмом їх виникнення є лише зовнішня схожість стимулу та асоціата. Крім того, ми об'єднали типи асоціацій, які характеризують стимул як ціле через частину та частину через ціле, у єдиний тип **меронімічних асоціацій**, тобто таких асоціацій, які побудовані на меронімічних відносинах — відносинах між частиною та цілим. У реакціях реципієнтів, незважаючи на те, чи вони є носіями однієї мови чи різних, завжди знаходимо спільне і відмінне. Спільне, у нашому випадку реакції-гіпероніми, реакції, які характеризують ціле через частини та синонімічні реакції, належать загальномовному фреймові. Нижня частина асоціативного поля, тобто поодинокі, суто індивідуальні асоціації, у нашому експерименті терміновані як загадкові реакції, належить до індивідуального зоонімічного фрейму.

Узуальні зооніми, які увійшли до стимулів, містять власні назви тварин, що реально існують чи колись існували у світі, **віртуальні** зооніми характеризують творчість людини, тому вони обіймають такі власні назви віртуальних тварин, які було вилучено з літературних творів, кінофільмів та мультфільмів, комп'ютерних ігор. **Сакральні** стимули-зооніми включають власні назви тварин, що є частиною релігійного культу, який існував колись чи існує зараз.

Проаналізувавши отримані дані щодо асоціатів узуальних зоонімів, можемо висновувати, що, по-перше, реакції реципієнтів не завжди вказували на справжній денотат, як, наприклад, жодна реакція не відносилася до вівчарки Г. Стерлігова, ім'я якої є донором для назви першої радянської біржі «Аліса». Тобто за наявності більш відомого денотата, такого як головна героїня казок Л. Керролла, асоціативне поле аналізованого оніма наповнюється ним як більш потужним сугестогеном. По-друге, семантичні гешталти асоціативного поля, які були згруповані з поданих асоціатів, причому лише перші два сформували гештальтне асоціативне ядро, інколи доводилося вказувати лише у єдиній репрезентації. Це відбувалося через те, що асоціативне поле певного оніма мало однорідну семантичну структуру та згрупувалося навколо єдиного референта. По-третє, доволі близькими за кількісними показниками виявилися спроби інформантів

віднайти гіперонім — кількість гіперонімічних реакцій складає 40,4, 45,8 та 56,6 % в українській, англійській та російській мовах відповідно. Тобто виходить назовні процес категоризації, в якому інформанти намагаються зрозуміти, що позначає поданий онім-стимул. Реакції за суміжністю та меронімічні також представлено у результатах опитування доволі симетрично — 8,7, 7,5 та 10,1 %; 2,5, 5,5 та 8,1 %. Можемо пояснити це тим, що метонімія є загальноприйнятною когнітивною операцією, яка призводить до економії зусиль у мовленні, мові та мисленні. Щодо фонетичних, співзвучних зі стимулом реакцій, вони представлені досить однорідно, тож можемо висновувати, що схильність до своєрідної лінгвальної гри з одночасним уникненням витрати зусиль на дійсне осмислення запропонованого зоонімічного стимулу є властивими для носіїв всіх трьох мов. По-четверте, розбіжність спостерігаємо у дуже низькій кількості загадкових реакцій в україномовних реципієнтів (3,8 %), що можемо пояснити схожістю асоціативних тезаурусів як Експериментатора-1, так і Експериментаторів-2, тобто спільним місцем проживання, навчання, праці, близьким віком експериментатора та реципієнтів. Низький показник кількості синонімічних реакцій (4 %) при надвисокому гіперонімічних (56,6 %) дорівнює таким показникам у інших мовах. Цікавим також виявилися надто високий рівень квалітативних реакцій (20,2 %) в українській мові та каузальних в англійській (7 %), що може бути зумовлено кордоцентричністю української та раціоцентричністю англійської мов.

Аналіз асоціатів, поданих на віртуальні зооніми, дозволив виділити основні тенденції, які властиві носіям всіх трьох мов, а саме: високу кількість гіперонімічних реакцій (51 %, 43,8 % та 30,9 %) та низьку квалітативних (6 %, 3,1 % та 3,7 %). Цікавою відмінністю є використання великої кількості каузативних асоціатів носіями російської мови — 8,6 %, порівняно з носіями інших мов, що можемо пояснити високим ступенем знайомства носіїв російської мови з літературними творами, звідки було обрано зооніми-стимули. Суттєвою є розбіжність у кількості синонімічних реакцій — 75, 15,8 % та 4,9 %, які превалюють в англійському етапі експерименту, тобто носії англійської мови частіше пропонували заміну зооніма-стимула рівноправним. Російськомовні респонденти надали перевагу суміжним реакціям (5 %, 4,6 % та 14,8 %), що також пояснюємо високим освітнім рівнем та популярністю творів-донорів для нашого експерименту.

Скажімо, роман М. Булгакова «Мастер и Маргарита», звідки ми обрали стимул *Бегемот*, має ще дві екранізації, тому дуже добре відомий носіям російської мови.

Серед асоціатів, поданих на сакральні стимули, значну частину становлять загадкові (11,5 %, 15,7 % та 16,9 %) та фонетичні (25,3 %, 22,3 % та 15,6 %), що можемо пояснити відсутністю поданих стимулів у ментальних лексиконах інформантів. Низькою є частотність суміжних реакцій (3,4 %, 6,3 % та 5,2 %) та порівняно низькою гіперонімічних (35,6 %, 31,5 % та 32,5 %), що є також наслідком низького ступеня знайомства з пропонованими стимулами через непоширеність язичницьких вірувань серед носіїв аналізованих мов. Велика кількість каузативних асоціатів (3,5 %, 1,1 % та 7,8 %) в носіїв російської мови може бути спричиненою спробою розуміння каузативно-наслідкових відносин між стимулом та, відповідно, пропонованим асоціатом.

Таким чином, можемо **висновувати**, що під час аналізу типів асоціатів ми дослідили ті ментальні операції, яким підлягає слово-стимул у процесі сприйняття, тобто його входу до ментального лексикону носія певної мови. Виокремлення гештальтного ядра асоціативного поля слова-стимула дозволило з'ясувати, які мисленнєві образи формувалися й домінували в інформантів під час категоризації та концептуалізації зоонімів-стимулів, тобто коли вони трансформувалися у концепти та віднаходили відповідне місце у ментальному лексиконі індивіда.

Відсоткові показники двох складових гештальтного ядра мають дуже велике значення для розуміння цього аспекту експерименту. В тому разі, коли СГАОП складає 50 або більше відсотків, ми можемо стверджувати, що аналізоване слово-стимул входить до другого кола індивідуального зоонімічного фрейма в більшості інформантів. Прикладом цього є аналізована словникова стаття «Аліса», в якій СГАОП «казки Л. Керролла» склав 50 %.

У нашому дослідженні спостерігалися поодинокі випадки, коли до гештальтного ядра увійшов лише один компонент, як, наприклад, це відбувається у словниковій статті «Босс»: начальник 12; шеф 3; голова 2; посада ректора; очільник компанії; біг-борд; *Барбос*; головний; пакет; відповідальний; бокс; сурок; собака; коса; біс; *Хюго*. Як бачимо, переважна більшість реакцій належить до одного семантичного поля: начальник 12; шеф 3; голова 2; посада ректора; очільник компанії (загальна кількість таких реакцій складає 19 одиниць). До того, ще дві

синтагматичні реакції називають якості людини, що обіймає керівну посаду: головний, відповідальний (ще 2 одиниці). Інші асоціації мають суто індивідуальний, у тім числі фонетичний, характер, через що не створюють окремих гештальтів асоціативного поля аналізованого стимула. Ці спостереження дозволяють нам припустити, що зазначений стимул входить до першого кола індивідуального фрейму. Також слід повторити, що обрані нами стимули-зооніми часто не входять до ментальних лексиконів реципієнтів, що зумовлено невеликою поширеністю зоонімів як таких, через що вони можуть утворювати асоціативні гештальти, жодним чином не пов'язані з денотатом слова-стимула.

Подальші розвідки планується спрямувати на вивчення особливостей функціонування зоонімів в текстах різних функціональних стилів, зокрема художньому та інформаційному.

Список використаної літератури

1. Баранова К. И. Об ассоциативном потенциале имени главной героини в рассказе Т. Н. Толстой «Охота на мамонта» / К. И. Баранова // Вопросы ономастики. — 2013. — № 1. — С. 79–87.
2. Беляевская Е. Г. Воспроизводимы ли результаты концептуализации? (К вопросу о методике когнитивного анализа) / Е. Г. Беляевская // Вопросы когнитивной лингвистики. — 2005. — № 1. — С. 5–14.
3. Большой психологический словарь [Електронний ресурс] / [сост. Б. Мещеряков, В. Зинченко]. — Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/30/>.
4. Данилюк О. Асоціативний експеримент як один з методів дослідження тезаурусного рівня мовної особистості майбутнього педагога / О. Данилюк // Наукові записки Тернопільського НПУ. Серія: Мовознавство. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. — Вип. 2 (17)–1 (18). — С. 86–93.
5. Загнітко А. П. Основи психолінгвістики : [науково-навчальне видання] / А. П. Загнітко, М. Михальченко. — Донецьк : ДонНУ, 2008. — 233 с.
6. Зеленский В. Словарь аналитической психологии [Електронний ресурс] / В. Зеленский. — Режим доступа: <http://vocabulary.ru/dictionary/11/word/geshtalt>
7. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов / [отв. ред. Д. Шмелев]. — М. : Наука, 1987. — 263 с.
8. Караулов Ю. М. Показатели национального менталитета и ассоциативно-вербальной сети / Ю. Н. Караулов // Языковое сознание и образ мира. — М., 2000. — С. 191–206.

9. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика / О. Ю. Карпенко. — Одеса : Фе-нікс, 2010. — 158 с.
10. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.15 / Олена Юріївна Карпенко. — К., 2006. — 416 с.
11. Ковалевська Т. Ю. Асоціативний словник української рекламної лексики / Т. Ю. Ковалевська, Г. Д. Сологуб, О. В. Ставченко. — Одеса : Астро-принт, 2001. — 116 с.
12. Колбинева Т. С. Отказы от реагирования в ассоциативном словаре школьников Саратова / Т. С. Колбинева // Язык. Сознание. Культура: [сб. статей / под ред. Н. В. Уфимцевой, Т. Н. Ушаковой]. — М. ; Калуга : ИП Кошелев А. Б., 2005. — С. 193–197.
13. Кравченко А. В. Знак, значение, знание: очерк когнитивной философии языка / А. В. Кравченко. — Иркутск : Иркутская областная типография № 1, 2001. — 261 с.
14. Кравченко А. В. Когнитивная лингвистика сегодня: интеграционные процессы и проблема метода / А. В. Кравченко // Вопросы когнитивной лингвистики. — 2004. — № 1. — С. 37–52.
15. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина ; [под общ. ред. Е. С. Кубряковой]. — М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. — 245 с.
16. Лакофф Дж. Лингвистические гештальты [Электронный ресурс] / Дж. Лакофф. — Режим доступа: http://www.classes.ru/grammar/155.new-in-linguistics-10/source/worddocuments/_19.htm.
17. Левицкий В. В. Квантитативные методы в лингвистике / В. В. Левицкий. — Винница : Нова Книга, 2007. — 264 с.
18. Левицкий А. Э. Концепт Чернобыль: 26 лет после аварии / А. Э. Левицкий // Лингвоконцептология: перспективные направления. — Луганск : Издательство ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко», 2013. — С. 605–617.
19. Марковина И. Ю. Специфика ассоциативного сознания русских и американцев: опыт построения «ассоциативного гештальта» текстов оригинала и перевода / И. Ю. Марковина, Е. В. Данилова // Языковое сознание и образ мира / [под ред. Н. В. Уфимцевой]. — М., 2000. — С. 116–132.
20. Неклесова В. Ю. Когнітивна природа власних назв на позначення часу: дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15/ Валерія Юріївна Неклесова. — Одеса, 2010. — 239 с.
21. Паршин П. Б. Теоретические перевороты и методологический мятеж в лингвистике XX века / П. Б. Паршин // Вопросы языкознания. — 1996. — № 2. — С. 19–38.

22. Попова З. Д. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — М. : АСТ: Восток — Запад, 2007. — 314 с.
23. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. — Изд. 3-е. — Воронеж : Истоки, 2003. — 191 с.
24. Русский ассоциативный словарь : в 2 т. / [под ред. Ю. Н. Караулова, Г. А. Черкасова, Ю. А. Сорокина и др.] — Т. I: [От стимула к реакции: ок. 7000 стимулов]. — М. : АСТ-Астрель, 2002. — 784 с.; Т. II: [От стимула к реакции: более 100 000 реакций]. — М. : АСТ-Астрель, 2002. — 992 с.
25. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. — Полтава : Довкілля-К, 2010. — 844 с.
26. Словарь ассоциативных норм русского языка / [под. ред. А. А. Леонтьева]. — М.: Изд-во Моск.ун-та, 1977. — 192 с.
27. Супрун В. И. Ономастическое поле русского языка и его художественно-эстетический потенциал : [монография] / В. И. Супрун. — Волгоград : Перемена, 2000. — 172 с.
28. Ткаченко Г. В. Англomовні хрематоніми як лінгвокогнітивні феномени картини світу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ганна Володимирівна Ткаченко. — Одеса, 2012. — 236 с.
29. Черкасова Г. А. Опыт использования информационной технологии «Ассоциативный эксперимент» / Г. А. Черкасова // Язык. Сознание. Культура : [сб. статей /под ред. Н. В. Уфимцевой, Т. Н. Ушаковой]. — М. ; Калуга : ИП Кошелев А. Б., 2005. — С. 308–318.
30. Чернoбров А. А. Ассоциативный словарь английских личных имен. — Новосибирск : Изд-во НГПУ, 1995. — 98 с.
31. Чернoбров А. А. О достоинствах и недостатках количественных эмпирических методов в лингвистике: Обзор ассоциативных экспериментов с собственными именами за 1993–1999 гг. [Электронный ресурс] / А. А. Чернoбров. — Новосибирск, 2005. — Режим доступа: http://www.imena.org/name_exp.html.
32. Geeraerts D. Methodology in Cognitive Linguistics / D. Geeraerts // Cognitive Linguistics: Current Applications and Future Perspectives / [ed. by G. Kristiansen et all]. — Berlin : Mouton de Gruyter, 2006. — P. 21–50.
33. EAT World Associations. — <http://www.eat.rl.ac.uk/cgi-bin/eat-server>
34. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics / V. Evans. — Edinburg : Edinburg University Press, 2007. — 239 p.
35. Fillmore Ch. J. An alternative to checklist theories of meaning / C. J. Fillmore // Proceedings of annual meeting of the Berkeley Linguistics Society. — Berkley, 1975. — V. 1. — P. 123–131.
36. Lakoff G. Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind/ G. Lakoff. — Chicago: University of Chicago Press, 1987. — 57 p.

37. Potapenko S. I. *Introducing Cognitive Linguistics : [manual for students]* / S. I. Potapenko. — Nizhyn : Nizhyn University Publishing House, 2013. — 136 p.
38. Ungerer F. *An Introduction to Cognitive Linguistics* / F. Ungerer. — Harlow: Pearson Education, 2006. — 384 p.

Карпенко Е. Ю.

*доктор филологических наук, профессор,
заведующий кафедрой грамматики английского языка
Одесского национального университета им. И. И. Мечникова
e-mail: elena_karpenko @ ukr.net
ORCID ID: 0000–0001–5576–6781*

Долбина К. Д.

*кандидат филологических наук,
доцент кафедры английского языка для естественных факультетов
Одесского национального университета им. И. И. Мечникова
e-mail: karinadoll82@gmail.com*

МЕТОДИКА ИССЛЕДОВАНИЯ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ЗООНИМОВ В МЕНТАЛЬНОМ ЛЕКСИКОНЕ

Резюме

Статья посвящена исследованию организации зоонимов в ментальном лексиконе носителей английского, украинского и русского языков. Приведены и проанализированы результаты свободного ассоциативного эксперимента по установлению структуры ассоциативного поля узуальных, виртуальных и сакральных зоонимов.

Ключевые слова: зоонимы, свободный ассоциативный эксперимент, ассоциативное поле, СГАОП — семантический геистальт ассоциативного поля.

Karpenko E.

*Doctor of Philology, Professor,
Head of English Grammar Department
Odessa I. I. Mechnikov National University
e-mail: elena_karpenko@ukr.net
ORCID ID: 0000–0001–5576–6781*

Dolbina K.

*Ph.D., lecturer of English for professional purposes department
Odessa I. I. Mechnikov National University
e-mail: karinadoll82@gmail.com*

METHODS OF INVESTIGATION OF FUNCTIONING OF ZOONYMS IN MENTAL LEXICON**Abstract**

The article is dedicated to the study of the organization of zoonyms in the mental lexicon of English, Ukrainian and Russian speakers. The aim of this investigation is the establishment of adequate methods in understanding of the organization and functioning of the proper names of animals in the individual mental lexicon. The object of the study are English, Ukrainian and Russian zoonyms, the subject — their associative field and semantic gestalts of the associative onymic field. As the material of investigation the results of the free associative experiment were chosen, comprising 90 questionnaires, each consisting of 30 zoonyms-stimuli, the latter being represented by usual, virtual and sacral onyms.

Key words: *zoonym, free associative experiment, associative field, semantic gestalt of the associative onymic field.*

Надійшла до редакції 18.08.2016

УДК 811.111'373.2

М. Ю. Карпенко

кандидат філологічних наук,
викладач кафедри граматики англійської мови
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
e-mail: m.yu.karpenko@gmail.com
ORCID ID: 0000–0003–0308–5284

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ІНТЕРНЕТ-ОНОМАСТИКИ

В дослідженні зосереджено увагу на власних назвах, притаманних комп'ютерному середовищу. Запропоновано ономастичний термінологічний апарат, який би використовувався в наукових розвідках, об'єктом яких є феномени комп'ютерного буття. Зокрема, детально розглянуто Інтернет-онімію.

Ключові слова: комп'ютерне буття, Інтернет, ономастика, Інтернет-ономастика, сайтонім, ідеонім.

Інтернет є розвинутою, складною та надзвичайно розгалуженою системою, яка складається з численних елементів, що виконують різні функції і, зазвичай, мають власні імена. Першим питанням, яке постає при вивченні інтернетівських власних назв, є співвіднесення їх з існуючими категоріями власних назв. Мовознавці вже виділяли назви класів об'єктів, які, як і сайти, є продуктами інтелектуальної діяльності однієї людини або групи людей, що слугує певній меті. А. Бах виділяв в окремий клас власні назви заголовки літературних творів та планів (військових і т. п.) [12, с. 4]. О. В. Суперанська, яка за основу власної денотатно-номінативної класифікації взяла класифікацію А. Баха, також виокремлює в специфічний клас власні назви творів літератури та мистецтва [8, с. 203]. Чітке визначення цієї категорії онімів наведено в словнику Н. В. Подольської, яка надає їм назву **ідеоніми** — власні назви, які мають денотати в розумовій, ідеологічній та художній сферах людської діяльності [7, с. 61].

Найновітніший (2012 року видання) словник української ономастичної термінології уточнює, що **ідеонім** — це «вид хремадоніма; власна назва окремого об'єкта культури, науки, мистецтва, взагалі духовності» [1, с. 94]. В свою чергу, хремадонім має визначення «власної назви [уні-

кального] людського творіння або суспільного явища» [1, с. 189]. Ці визначення дещо суперечать наведеним раніше дефініціям, оскільки включають ідеоніми до класу хремадонімів. Традиційно ці два класи є рівноправними і незалежними один від одного (див. докл.: [7; 8]).

У новітніх наукових дослідженнях, які брали до уваги наявність Інтернет-ономастикону, окремим підрозділом ідеонімів було виокремлено **віртуалоніми** — власні назви віртуальних (комп'ютерних та інтернетівських) об'єктів, підрозділом яких є **комп'ютероніми** — власні назви денотатів, які пов'язані з роботою з комп'ютером, які включають в себе **дисконіми** — «назви комп'ютерних дисків, дискет, зразків флеш-пам'яті та інших засобів зберігання інформації», **файлоніми** — «назви файлів, тек, портфелів тощо», **програмоніми** — «назви комп'ютерних програм» (для посилання на цю категорію онімів також використовується термін **софтонім** (див. докл.: [11])). Другим підрозділом віртуалонімів є **інтернетоніми** — власні назви об'єктів, які пов'язані з Інтернетом. Саме до складу останніх включено **сайтоніми** — власні назви сайтів, **нікнейми** — «віртуальні антропоніми»; «умовне чи вигадане ім'я, яке користувач використовує для комп'ютерної комунікації особистого характеру» [2, с. 19] (нікнейми часто також порівнюють з псевдонімами через схожість функціонування, оскільки нікнейм — це: 1) власноруч вибраний ідентифікатор; 2) ідентифікатор, що переховує ідентичність носія [2, с. 19–20]) та **логіноніми** — «власні назви користувачів електронних скриньок в Інтернеті» (на наш погляд, ця назва є не зовсім доречною, оскільки логін — ідентифікатор користувача на певному сайті — та електронна адреса не є тотожними поняттями) [10, с. 133–134].

Окремим класом М. М. Торчинський виділяє **віртуальні псевдо**, що є, на відміну від відповідних класів онімів, офіційно не зареєстрованими, які розподіляються на **псевдовіртуалоніми**, **псевдокомп'ютероніми**, **псевдоінтернетоніми**, що є неофіційними назвами користувачів комп'ютерів, які не є зареєстрованими та використовуються в процесі неформальної комунікації [10, с. 134–135]. На наш погляд, ці терміни співпадають за ознаками з нікнеймами і є надлишковими.

Також як окремий об'єкт ономастичного вивчення виокремлюються **віртуалпаролоніми** (які розподіляються за М. М. Торчинським на **інтернетпаролоніми** та **комп'ютеропаролоніми**) — «власні назви допоміжних засобів, які використовуються користувачами комп'ютерів для

того, щоб почати з ними працювати» [10, с. 135], тобто паролі. Однак, слід зауважити, що «власна назва надається єдиному, спеціально обраному об'єкту, який входить до певного класу, для його виокремлення та ідентифікації» [9, с. 11]. А у паролів, на нашу думку, немає денотата, у них є суто функціональне призначення — авторизувати певну дію користувача на кшталт доступу до інформації чи файлової операції.

Недостатньо висвітленою новітньою ономастикою є сфера комп'ютерних ігор. Існують розвідки, які не є ономастичними, але застосовують ономастичні методи при дослідженні комп'ютерних ігор (див. докл.: [15]) та поодинокі розвідки з окремих сегментів ономастики комп'ютерних ігор (див. докл.: [13]). Сучасна пересічна комп'ютерна гра є надзвичайно складним і розвиненим результатом роботи колективу десятків чи сотень програмістів, дизайнерів, сценаристів, експертів з різних вузькоспеціалізованих галузей на кшталт фахівців з середньовічного бою на мечях тощо. Кінцевий продукт — це віртуальний світ, де продумана кожна деталь. Віртуальний світ кожної комп'ютерної гри містить сотні та тисячі персонажів, тварин, об'єктів, місцевостей. Зазвичай він має продуману історію та власну міфологію. І все це має власні назви. На нашу думку, віртуальний світ комп'ютерної гри імітує реальний світ і, відповідно, має всі ті ж класи онімів, але із власною специфікою. Слід зазначити, що апелюючи також присутні в віртуальному світі комп'ютерної гри, наприклад, об'єкт *Novice Robes of Illusion*, який може зустрітися на будь-якому персонажі гри *The Elder Scrolls V: Skyrim*.

Підсумовуючи і доповнюючи все вищесказане, можемо висновувати, що комп'ютерне буття і, зокрема, Інтернет-ономастикон містять наступні види власних назв, які є підрозділами класу **ідеонімів**:

- **комп'ютеронім** — власна назва об'єкта комп'ютерного буття;
 - **файлонім** — власна назва файла чи папки на комп'ютері, наприклад, *Chapter 1.docx*, *readme.txt*, *C:\Program Files\, /etc/passwd*;
 - **софтонім** — власна назва комп'ютерної програми чи компонента операційної системи, наприклад, програми *Microsoft Office*, *TextWrangler*, *ABBYY Lingvo*, *Outpost Firewall Pro*, ігри *Grand Theft Auto V*, *The Elder Scrolls V: Skyrim*, *Call of Duty: Modern Combat 3*;
 - **віртуаліфонім** — власна назва об'єкта віртуального світу комп'ютерної гри. Віртуальний світ комп'ютерної гри є штучною моделлю реального світу і тому має всі класи назв, які притаманні

реальному світу (прикладі було зібрано в грі *The Elder Scrolls V: Skyrim*);

- **віртуалміфоантропонім** — власна назва людини в комп'ютерній грі, наприклад, персонажі *Martin Septim, Emperor Thoriz Pelagius Septim III, Avenicci, Jarl Balgruuf, Alvor, Ralof, Hadvar, Amren, Severio Pelagia, Lilith Maiden-Loom, Sigurd, Ysolda, Heimskr, Hrongar, Irileth, Farengar Secret-Fire* тощо;

- **віртуалміфозоонім** — власна назва тварини чи іншої не-людської істоти в комп'ютерній грі, наприклад, імена драконів *Odahviing, Alduin, Paarthurnax, Kruziikrel, Relonikiv* тощо;

- **віртуалміфотеонім** — власна назва надприродної істоти в комп'ютерній грі, наприклад, імена богів і демонів *Talos, Boethiah, Clavicus Vile, Sheogorath* тощо;

- **віртуалміфотопонім** — власна назва географічної локації в комп'ютерній грі, наприклад, назви областей *South Battleshin, Bleak Falls Barrow*, міста *Riften, Morthal, Falkreath, Whiterun* тощо;

- **віртуалміфоідеонім** — власна назва предмета духовної культури в комп'ютерній грі, наприклад, назви книжок *Mysterium Xarxes, The Book of the Dragonborn, The Book of Daedra* тощо;

- **віртуалміфохремонім** — власна назва унікального об'єкта в комп'ютерній грі, наприклад, броня *Ancient Falmer Armor*, квестовий об'єкт *Pelagius' Hip Bone*, кинджал *Bloodthorn*, мечі *Ghostblade, Hjalti's Sword, Dawnbreaker* тощо;

- **віртуалміфофітонім** — власна назва унікальної рослини в комп'ютерній грі, наприклад, назви унікальних дерев *Gildergreen, Eldergleam Tree* тощо;

- **віртуалміфокосмонім** — власна назва космічного феномена чи небесного тіла, наприклад, назви двох місяців *Masser* та *Secunda*;

- **віртуалміфоергонім** — власна назва об'єднання віртуальних персонажів чи віртуальної установи в комп'ютерній грі, наприклад, *The Companions, College of Winterhold, The Dark Brotherhood, The Thieves Guild* тощо;

- **віртуалміфохрононім** — власна назва події чи відрізка часу в комп'ютерній грі, наприклад назви подій *Battle of the Moesring, Battle of Vahtacen, Battle for Solitude*; назви на позначення відрізків часу *Last Seed, Merethic Era, First Era* тощо;

- **віртуалміфоквестонім** — власна назва завдання в комп'ютерній грі, назви місії чи рівня, наприклад, основні квести (з більш літературними назвами) *In My Time Of Need*, *The Way Of The Voice*, *The Golden Claw*, *Dragon Rising*, *Before The Storm*, або вторинні квести (з більш описовими назвами) *Join The Imperial Legion*, *Give The Frost Salts To Arcadia*, *Speak With The Leader Of The Companions*;

- **віртуалміфоексеонім** (від давн. гр. *εἰς* — навичка, досвід [3, с. 571]) — власна назва навички, вміння чи бонуса до характеристик, наприклад, навички *Novice Destruction*, *Apprentice Destruction*, *Adept Destruction*, *Expert Destruction*, *Master Destruction*, *Destruction Dual Casting*, *Disintegrate*, *Augmented Flames*, *Augmented Shock*, *Lockpicking*, *Apprentice Locks*, *Quick Hands*;

- **інтернетонім** — власна назва об'єкта, який розташовано в інформаційному просторі мережі Інтернет;

- **сайтонім** — власна назва сайту, наприклад, <http://www.urbandictionary.com> чи <http://www.bash.org/>;

- **ніконім** — віртуальний антропонім, наприклад, *blaxthos*, *Nicole*, *keith*, *assfetish*, *chaisoar*, *RedMachineD*, *Watcher7* [17];

- **епістулонім** — власна назва, яка позначає адресу електронної скриньки, наприклад, j.raszka@sev.com, Vince@cataniainc.net, John_Cachat1@transfmm.com тощо.

Вивчення всіх наведених вище класів онімів, що використовуються в межах Інтернету, мають велику вагу і для ономастичних досліджень взагалі, і для досліджень в галузі Інтернет-ономастики з двох причин: **стратегічної** — їх вивчення призведе до значного розвитку та модернізації ономастики; та **тактичної** — для виокремлення та аналізу окремого ономастичного явища потрібно брати до уваги всю сукупність споріднених явищ, тобто контекст використання оніма [4, с. 25].

Перспективною для дослідження видається конститутивна одиниця Всесвітньої павутини — **веб-сайт**, який є сукупністю документів, що створені спеціальним способом і містять певну інформацію або виконують певні функції, і які об'єднані під однією адресою в Інтернеті, а точніше, на його назві — **сайтонімі**.

Потрібно уточнити, що саме слід вважати назвою сайту, оскільки кожен сайт має дві унікальні назви, які можуть використовувати

тись «для його виокремлення та ідентифікації» [9, с. 11]: **IP-адреса** — номерний ідентифікатор, який складається з чотирьох груп цифр, та **доменне ім'я** — словесний ідентифікатор, націлений на легкість запам'ятовування користувачем. Завдяки системі доменних імен (*Domain Name System*) орієнтація у Всесвітній павутині була значно полегшена, оскільки кожній IP-адресі може бути присвоєний власний словесний ідентифікатор, наприклад, IP-адресі 72.14.204.103 у певний момент часу відповідає доменне ім'я *google.com*. Слід зазначити, що ця система працює автоматично, без участі користувача, а отже користувачі зазвичай мають справу лише з доменними іменами, часто навіть не здогадуючись про існування пов'язаних з ними IP-адрес, які можуть автоматично мінятися при незмінності доменного імені. Під назвою сайту, тобто **сайтонімом**, надалі маємо на увазі виключно доменне ім'я. Розглянемо присутні в ньому елементи:

- **специфікатор схеми**, який позначає протокол (набір правил, які регламентують процес комунікації між хостами), що використовується. Наприклад, *http:*, який вказує на те, що використовується протокол HTTP (*Hypertext Transfer Protocol*), який є основою Всесвітньої павутини, чи *ftp:*, який вказує на те, що використовується протокол FTP (*File Transfer Protocol*), який використовується для передачі користувацьких файлів напряму, без веб-сторінок. Цей елемент є суто технічним додатком і автоматично додається браузером до доменного імені, тому він не буде братися нами до уваги при розгляді сайтонімів;

- **назва хосту**, яка безпосередньо є унікальною назвою сайту [14], обраною для нього тими, хто його створив. Слід зазначити, що часто назва сайту включає в себе частину «*www.*», але ця частина є необов'язковою і наразі є даниною застарілій традиції;

- **публічний суфікс** (чи *gTLD* — *Generic Top-Level Domain*), який позначає деякі характеристики сайту — географічну чи функціональну приналежність. Наприклад, *.com* (позначає комерційну належність сайту), *.co.uk* (позначає географічну приналежність до Великобританії) (див. докл.: [16]). Слід зазначити, що деякі великі компанії викупають домени з однаковою назвою хосту, але різними публічними суфіксами і створюють регіональні версії свого сайту, наприклад, *google.com* (англійська версія), *google.uk* (українська версія), *google.ru* (російська версія) тощо.

Для наочності прикладемо цю схему до домену корпорації *Google*, який згадувався вище, — <http://www.google.com>:

- **специфікатор схеми:** *http*;
- **назва хосту:** *www.google*
- **публічний суфікс:** *.com*

Домен може мати так звані **піддомени**, які знаходяться з ним у **гіперо-гіпонімічних** стосунках, де **гіперонімом** є назва головної сторінки сайту, наприклад, *www.google.com*, а **гіпонімами** є адреси підрозділів сайту, які йдуть до головної назви (зазвичай, лише перший підрозділ оформлено так, а подальші підрозділи йдуть після головної назви), наприклад, *http://mail.google.com/* або після неї, через косу лінію, наприклад, *http://www.google.com/analytics/*.

Необхідно також уточнити, що на один сайт можна посилатися різними способами. По-перше, можна використовувати повне доменне ім'я сайту, наприклад, *www.google.com*. По-друге, можна використовувати розмовний скорочений варіант назви сайту, наприклад, просто *Google*; чи *fb* для посилання на сайт *facebook.com*. Схоже спостереження зробив Є. С. Отін стосовно ергонімів, які можуть функціонувати у повній формі та як адресний, телеграфний варіант — аббревіатурне скорочення чи поодинокі «ключове» слово [6, с. 147], як, наприклад, *Одеський національний університет* та *ОНУ*. По-третє, можна використовувати назву сайту в процесі словотвору для створення неологізмів, пов'язаних з цим сайтом та/чи його наповненням і функціями, наприклад, неологізми *to google* (пошукати в Інтернеті), *googladduation* (успішний захист дипломної роботи, яку було зроблено шляхом проведення екстенсивного дослідження в *Google*), *googlable* (те, що можна знайти в Інтернеті), *googlasy* (людина, яка є занадто ледащою, щоб думати самостійно, і натомість шукає інформацію в Інтернеті) тощо [18]. Тобто назва сайту *www.google.com* вже перестала бути просто ідентифікатором для посилання на цей сайт, а також набула додаткових референтних конотацій, органічно поєднаних з конотаціями емоційно-експресивного плану, що символічно іменують те, що в ситуації нейтральної за стилем комунікації можна виразити за допомогою апелятивів. Це явище, за термінологією Є. С. Отіна, називається **конотонімією**, назва на кшталт *Google*, що має додаткові конотації, називається **конотонімом**, а слово на кшталт *to google* — **відконотонічним дериватом** [5, с. 11–12].

Підсумовуючи все вищесказане, можна сказати, що молодим і перспективним напрямом для сучасної ономастики є комп'ютерна ономастика і, зокрема, Інтернет-ономастика. В подальших розвідках планується дослідити особливості Інтернет-конотонімії.

Список використаної літератури

1. Бучко Д. Г. Словник української ономастичної термінології / Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. — Харків: Ранок-НТ, 2012. — 256 с.
2. Голомидова М. В. Русская антропонимическая система на рубеже веков / М. В. Голомидова // Вопросы ономастики. — 2005. — № 2. — С. 11–22.
3. Древнегреческо-русский словарь / [сост. И. Х. Дворецкий]. — М.: Гос. изд-во ин. и нац. словарей, 1958. — 1905 с.
4. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика Ліни Костенко / Ю. О. Карпенко. — Одеса: Астропринт, 2004. — 216 с.
5. Отин Е. С. Словарь коннотативных собственных имён / Е. С. Отин. — 3-е изд. — Донецк: Юго-Восток, 2010. — 518 с.
6. Отин Е. С. Труды по языкознанию / Е. С. Отин. — Донецк: Юго-Восток, 2005. — 480 с.
7. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н. В. Подольская. — 2-е изд. — М.: Наука, 1988. — 192 с.
8. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. — 2-е изд. — М.: Издательство ЛКИ, 2007. — 368 с.
9. Суперанская А. В. Ономастика начала XXI века / А. В. Суперанская. — М.: Институт языкознания РАН, 2008. — 80 с.
10. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови : дис. ... докт. філол. наук: 10.02.01 / М. М. Торчинський. — К., 2010. — 502 с.
11. Юшак В. М. Структурно-функціональні та когнітивні аспекти словотворення сучасного англomовного софтоніму : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / В. М. Юшак — Запоріжжя, 2015. — 20 с.
12. Bach A. Deutsche Namenkunde. Band 1 / A. Bach. — Heidelberg: Universitätsverlag C. Winter, 1952. — 331 S.
13. Butler J. New Digital Worlds to Explore: The Onomastic Styling of Open-World Videogames [Електронний ресурс] / J. Butler // 25th International Congress of Onomastic Sciences. List of Abstracts. — Режим доступу: <http://www.icos2014.com/wp-content/uploads/ICOS-2014-List-of-Abstracts-v3.pdf>.
14. Configuring a Delegated Domain Name System [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.aunic.net/dns.html>.
15. Martin P. Space and place as expressive categories in videogames: A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy / P. Martin. — Brunel, 2011. — 279 p.

16. Public Suffix List [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://publicsuffix.org/>.
17. Quote Database [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.bash.org/>.
18. Urban Dictionary [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.urbandictionary.com/>.

Карпенко М. Ю.

к. ф. н., преподаватель кафедры грамматики английского языка

Одесского национального университета им. И. И. Мечникова

e-mail: m.yu.karpenko@gmail.com

ORCID ID: 0000–0003–0308–5284

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИНТЕРНЕТ-ОНОМАСТИКИ

Резюме

В исследовании внимание сконцентрировано на именах собственных, свойственных компьютерной среде. Предложен ономастический терминологический аппарат, который можно использовать в научных исследованиях, объектом которых являются феномены компьютерного бытия. В особенности, были детально проанализированы Интернет-онимы.

Ключевые слова: *компьютерное бытие, Интернет, ономастика, Интернет-ономастика, сайтоним, идеоним.*

Karpenko M. Yu.

PhD, Department of English Grammar
Odesa I. I. Mechnikov National University
e-mail: m.yu.karpenko@gmail.com
ORCID ID: 0000–0003–0308–5284

THEORETICAL FOUNDATIONS OF INTERNET ONOMASTICS

Abstract

*In this article the peculiarities of computer-related personal names are outlined. The **purpose** of this article is to present a system of onomastic terms that may be used to refer to onomastic phenomena existing in the digital world. Different aspects of Internet onomastics are dwelt on in detail, which is the **object** of the research. The **subject** consists in analyzing the structure of site names, namely, domain names. As a result of the research, a classification of all personal names used in the digital world is presented, with particular emphasis laid on site names, thus uniting this state-of-the-art sphere with traditional onomastics. Among the methods employed, descriptive and quantitative methods are the most widely used. The research of Internet onomastics is a topic of considerable novelty for onomastics due to its short period of existence.*

Key words: Internet, onomastics, Internet onomastics, site name, domain name.

Надійшла до редакції 03.07.2016

УДК 811.161.2'372.21

Д. В. Козловська*аспірант кафедри української мови
філологічного факультету**Донецького національного університету ім. В. Стуса**e-mail: kozlovskayadv@meta.ua*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТОНІМІЇ РОМАНУ ІРЕН РОЗДОБУДЬКО «Я ЗНАЮ, ЩО ТИ ЗНАЄШ, ЩО Я ЗНАЮ»

У статті проаналізовано структуру заголовків розділів роману в новелі Ірен Роздобудько «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю» як абсолютно особливого типу власної назви в художньому творі, визначено стилістичну роль антропоетонімів твору, які є складниками заголовків. Зосереджено увагу на позиціях різних учених щодо вагомого значення заголовку для літературного твору.

Ключові слова: заголовок, антропоетонім, інформаційно-стилістична функція, емоційно-стилістична функція, денотат, етимологія імені, усичення імені.

Протягом другої половини ХХ — початку ХХІ ст. побачили світ численні наукові розвідки, присвячені як комплексній характеристиці поетонімії творчості українських письменників, так і розгляді окремих ономастичних аспектів. Дослідники Н. Я. Бияк, Е. В. Боєва, В. М. Галич, Т. Б. Гриценко, Т. І. Крупеньова, О. В. Лавер, Л. В. Литвин, М. Р. Мельник, Т. М. Наумова, А. В. Соколова й ін. розглядали власні назви як засіб стилетворення вітчизняних і зарубіжних авторів, засвідчили, що ономастичний простір твору становить собою широко розгалужену систему, яка монолітизує весь художній мікросвіт, маючи необмежені стилістичні можливості, виявили системність і функціональну різноплановість ониматворчості з урахуванням вторинності по відношенню до реальної ономастичної ситуації.

Інакша картина складається навколо сучасної постмодерністської української прози, недостатньо дослідженої у цьому руслі. Окрема спроба дослідити тексти авторів цього літературного напрямку з антропоетонімічного боку наявна у дисертації А. І. Вегеш, яка зокрема

охоплює творчість Юрія Андруховича, Марини Гримич, Любка Дереша, Сергія Жадана, Василя Кожелянка, Марії Матіос, Ірен Роздобудько у контексті сповідування засад модерністської естетики при творенні поетонімів. Один із підрозділів роботи дослідниці присвячений розгляду антропоетонімікону таких художніх творів Ірен Роздобудько, як «Останній діамант міледі», «Гудзик», «Дві хвилини правди», «Мерці», «Зів'ялі квіти викидають», «Ескорт у смерть», «Амулет Паскаля». **Метою** ж нашої статті буде висвітлення особливостей поетонімії роману в новелах Ірен Роздобудько «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю», досі не вивченого у цьому аспекті, що робить наше дослідження актуальним. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання певних **завдань**: а) розглянути думки різних дослідників щодо цілком особливого типу власних імен — заголовків; б) проаналізувати структуру заголовків розділів твору; в) визначити стилістичну роль антропоетонімів роману. **Об'єктом** дослідження постають поетоніми роману, **предметом** — специфіка функціонування їх у ньому. **Методологія проведення дослідження** включає: аналіз, що полягає у розчленуванні заголовку на частини та подальшому розгляді кожної з них окремо; синтез, що полягає в об'єднанні заголовків за характером інформації, закладеної у них, а також антропоетонімів-складників заголовків і антропоетонімів, що відображають колорит місця дії твору; елементи лінгвостатистичного та етимологічного аналізу. Результат роботи зводиться до демонстрації різноманітності, оригінальності, незвичайності поетонімосфери досліджуваного роману авторки. Перспективи використання результатів дослідження полягають у можливому застосуванні їх на спецкурсах із поетонімології або з творчості Ірен Роздобудько, у лексикографічній практиці (при укладанні словників власних імен письменниці), науково-пошуковій роботі (під час написання статей, курсових, дипломних і магістерських робіт).

Ірен Роздобудько — яскрава представниця української fashion-літератури, проза якої викликає захоплення читачької аудиторії завдяки психологізму, характерному для ідіостилу письменниці, що відбивається у передачі художніми засобами внутрішнього стану персонажа, його думок, переживань, зумовлених внутрішніми й зовнішніми чинниками. У романі «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю» авторка розмірковує над «вічними» філософськими проблемами: сенс життя, плинність часу, людське щастя. Героїв твору важко ранжувати

за причетністю до головних і другорядних. Усі вони — українці, що в пошуках щастя опиняються у Німеччині й оселяються в будинку фрау Шульце. Кожному героєві присвячена одна з новел, які можна поміняти місцями, адже завдяки кінематографічності опису на сенс оповіді це ніяк не вплине. Кожна з цих новел має свій оригінальний заголовок.

На думку Ю. О. Карпенка, заголовок є цілком особливим типом власної назви в художньому творі. З усієї маси власних імен лише заголовки є матеріально однорідними з означуваними об'єктами, оскільки й об'єкт, і його ім'я створені зі слів. Якщо в науковому тексті заголовок несе інформаційне навантаження, а у публіцистиці до нього приєднується рекламно-агітаційне, то заголовки художніх творів містять як інформаційний смисл, так і оцінний момент, іншими словами, вони виконують й інформаційно-стилістичну, і емоційно-стилістичну функцію. Це працює на тему, ідею, художній задум, має кілька смислових шарів, що виражають різні думки й оцінки письменника [8, с. 39]. Загалом назва як лінгвістичне явище описувалася багатьма мовознавцями: І. Р. Гальперінім, Н. О. Фатєєвою, О. В. Джанджаковою тощо. Так, дослідниця В. А. Кухаренко вважає заголовок першим сегментом тексту, що завжди має найбільше функціональне навантаження та впливає на сприйняття всього тексту [10, с. 125]. Письменник Павло Загребельний відзначав: «...Назва — це цілий світ, у якому повинні жити герої, хай він не справжній, а лише такий, що виникає у твоїй уяві, але це правдивий світ, зі своїми законами, своїми суперечностями, і в ньому існують свої межі, чітко окреслені назвою — заголовком» [7, с. 24]. За І. Р. Гальперінім, заголовок імпліцитно або експліцитно виражає основний задум, ідею, концепт творця [5, с. 133]. У наданні великого значення заголовкові лінгвістів підтримують учені-психологи, наприклад, Л. С. Виготський висловлював думку про невинноватість назви, що розкриває саму тему, намічає ту домінанту, яка визначає собою всю побудову твору [4, с. 200].

Заголовки розділів досліджуваного нами роману складаються з імені персонажа та лексеми чи сполуки слів, які або характеризують цього персонажа, або безпосередньо / непрямо вказують на важливий момент / аспект його життя: *Тетяна. «Лілі Марлен», Роман Іванович. Партія в шахи, Оксана. «Гуцулка Ксеня», Віра. Вершки з полу-*

ницею, Соня. Ящик під рядниною, Марина. Вікно в світ, Саня. Гольфи Лаури, Максим. Коридорний, Фрау Шульце. Ковчег, Юстина. Лист. Американський лінгвіст Т. Гівон, вивчаючи заголовки, представлені двома й більше лексичними одиницями, сформулював два принципи іконічного кодування — принцип кількості та послідовного порядку. Принцип кількості зумовлює стислість заголовного виразу, порядок розташування мовних одиниць відбиває уявлення автора про характер взаємозв'язку явищ дійсності [5, с. 78]. У наведених заголовках Ірен Роздобудько на перше місце ставить ім'я героя, а виразами, розташованими після нього, заінтриговує читача, викликаючи бажання зрозуміти й розшифрувати, чому саме це написано після імені. Оригінальність заголовків цього твору полягає в тому, що сам заголовок-поетонім містить у своєму складі антропоетонім, а деякі — навіть кілька. Заголовок, представлений одним словом, не давав би вичерпної уяви про реальний смисл; якщо ж у назву винесене речення, воно формуватиме стійкішу перспекцію на розгортання сюжету [9, с. 94].

За допомогою однотипних за своєю структурою заголовків усі фрагменти тексту інтегруються в єдине ціле, підпорядковуються конкретному задумові, й, таким чином, виступають свого роду зв'язками, сполучними елементами поетонімосфери роману. Такі заголовки дають місткі характеристики розділам, які називають. Обираючи заголовок, авторка тим самим визначає, на чому прагне сконцентрувати увагу читача. Розглянемо перший заголовок — *Тетяна. «Лілі Марлен»*. Іменем *Тетяна* наділено одну з емігранток, співачку в нічному клубі, коронним номером якої є пісня «Lili Marleen». Ця пісня стає для Тетяни своєрідним талісманом: виконуючи її, вона була захищена від залицянь завсідників клубу. Ірен Роздобудько вміщує у тексті історію появи цієї пісні, пов'язаної з іменами дівчат, доньки бакалійника Лілі та медсестри Марлен, котрі змагалися за увагу майбутнього поета й художника, який відправлявся на фронт: «...молодий солдатик створив гімн цим двом жінкам, увічнивши їх в одній особі» [11, с. 10]. Примітно, що просте ім'я денотата постійно контрастує тут із німецьким *Марлен*. Тетяна згодом усвідомлює, що бажає в майбутньому нікого не копіювати, бути «жінкою з ореолом», якою була «зірка минулого» Марлен Дітріх, «під яку вона тут грає» [11, с. 22]. Після приниження адміністратором вона вирішує виконати не свій коронний номер, а українську пісню, й повернутися на батьківщину.

Роман Іванович. Партія в шахи. Роман Іванович — колишній викладач, який працює на автозаправці мийником автомобілів, а вдома каже, що й у Німеччині знайшов роботу в університеті. Він мріє написати роман, вірніше — постійно обдумує його початок, переконуючи себе в тому, що «*написати роман не так вже й складно. Головне — обрати тему. Щось у стилі Дена Брауна — якесь романтичне розслідування*» [11, с. 37]. Можна припустити, що Ірен Роздобудько назвала персонажа Романом тому, що у нього роман «*давно вже складається в голові*» [11, с. 37]. Він нічого не взяв від життя поза батьківщиною, і після кількох років усе ще каже, що пише роман, хоча «*його червоні очі і розпухлий ніс свідчать про те, що гер Роман щовечора проводить досить серйозну «творчу розминку» ...*» [11, с. 224]. Якщо осмислювати другу частину заголовка *Партія в шахи*, йдеться про те, що стосунки в цій родині вимушені, напружені, нещирі, холодні, удавано зразкові й у той же час звичні. Навіть розмову за вечерею подано як ходи у грі в шахи: «— *Чай зелений чи чорний? (e5:f4. Гамбіт прийнято).* — *Зелений на ніч дає безсоння. Не корисно. Чорний. Не міцний. (Cf1–c4. Варіант слона)...*» [11, с. 47].

Оксана. «Гуцулка Ксеня». Героїня з українським іменем, яке у перекладі з грецького *xenios* (жін. *xenia*) означає «чужий, чужоземний» [3, с. 167], дійсно стала найбільш чужою на німецькій землі, адже її тамтешня історія обірвалася трагічно. Друга частина назви пояснюється тим, що Оксана виїхала на заробітки, бо її вже нудило від злиднів, від чоловіка, який виповзав із кімнати лише поїсти, проте співав, награвши на баяні, танго «Гуцулко Ксеню...».

Віра. Вершки з полуницею. Дружина Романа Івановича Віра — одна з небагатьох, кому вдалося адаптуватися до нових соціальних умов завдяки вершкам з полуницею (!), склянку з якими вона, задивившись на виступ акторів місцевого театру, перевернула на «*бездоганний піджак з сірого твіду*» «*поважного німецького пана*». Зустріч із Ріхардом виявилася доленосною, і Віра стала красивою, елегантною *фрау Вірою*. Етимологія імені відповідає таємним сподіванням персонажа: «*У глибині єства, як у кожної з подібних добропорядних матерів сімейства, у неї виникали фантазії на тему великого і нездійсненого кохання. І ці фантазії були надто високими, аби справдитись. ...І нехай це було прикрим випадком, збігом обставин, у глибині душі Віра знала: так мало бути*» [11, с. 90–91].

Соня. Ящик під рядниною. Тривалий час «весела, ніжна, добра» Соня була «нікчемним додатком» до свого чоловіка Сані. Підбір авторкою співзвучних форм імен для називання подружжя демонструє, що дружина знаходилася в тіні чоловіка. Письменниця уводить у заголовок сполуку слів *Ящик під рядниною*, тому що Соня займалася прикладним мистецтвом — виготовляла прикраси з металу й каміння, весь час ховаючи скриньку зі своїми робочими матеріалами від чоловіка, бо йому це заняття не подобалося: «Уночі Соня часто ловила себе на думці, що відчуває те саме поколювання в пучках пальців ... Це означало, що... їй варто було б скинути ряднину... і зробити на своїй черговій «забавці» ту необхідну закарлючку, яка надасть їй дихання. Але вона знала, що зможе це зробити лише після того, як випроводить Сашка на роботу...» [11, с. 107]. І тільки фрау Шульце, яка мала вплив на всіх своїх квартирантів і до того ж як удова ювеліра розумілася на ювелірному мистецтві, «майже силоміць виштовхнула її в інший світ» [11, с. 223]. Соні вистачило мудрості залишитися вірній своєму покликанню, що підтверджується значенням її імені: гр. *sophia* — «мудрість» [3, с. 181].

Решта заголовків — *Марина. Вікно у світ, Саня. Гольфи Лаури, Максим. Коридорний, Фрау Шульце. Ковчег, Юстина. Лист* — так само є змістовними, інформаційно- та оцінно-стилістично значущими. Марині, доньці Віри Власівни й Романа Івановича, набридла штучність і неправда, які вона відчувала у своїй «благопристойній», «цукрово-вершково-показово-зразковій» родині. За рік перебування у «німецькому анабіозі», протягом якого дівчина була «прикута до підручників і щовечірніх курсів німецької» [11, с. 133], батько-лжевикладач поставив її перед фактом, що вступ до вишу відкладається з якихось лише йому зрозумілих причин. Тоді Марина «вперше збунтувалась, грюкнула дверима і пішла по трасі» [11, с. 183], і саме в цей складний момент життя зустріла нову подругу Регіну, яка й «відкрила їй вікно у світ», привівши спочатку до борделю, а згодом переманивши на роботу до Амстердама, де заробітки вдвічі більші: «Вікно у світ нарешті розчинилося!» [11, с. 141].

Саня. Гольфи Лаури. Саня, будучи незадоволеним власною дружиною Сонею, мріяв, аби вона відмінно грала у снукер, була більярдною богинею, щоб їй було не соромно показати колегам. Але вона стала для нього, «як валіза без ручки: кинути шкода, тягти стає дедалі важче. І не грає вона ані на лютні, ані на більярді — дивувати потрібних

людей нічим. Хіба що її завжди брудним комбінезоном і запахом пале-ної каніфолі» [11, с. 153]. Він познайомився з продавчиною Лаурою в крамниці, де купував флюс і клей для дружини, і його приваблює те, що вона була абсолютною протилежністю Соні: «Інша річ Лаура. З цією дорідною і безсоромною жінкою він відчував лише тваринну хіть...» [11, с. 159]; «Усе це кардинально відрізнялося від стосунків з ефемерною Сонею» [11, с. 155]. Саня дивувався, як Лаура «майстерно вміє поєднувати, здавалося б, непоєднувані речі», у тому числі в одязі: «...зустріла його в білому пеньюарі і... грубесних чорних вовняних гольфах до коліна» [11, с. 154].

Хоча у заголовку *Максим. Коридорний* і ужите повне ім'я денотата, названо його так у тексті лише 6 разів. Ірен Роздобудько, віддаючи дань моді на усічення імен (*Денис > Ден, Едуард > Ед*), використовує варіант *Макс* (85 випадків уживання). Але оскільки в німецькій антропонімії є ім'я *Макс*, можна трактувати вживання авторкою цієї форми двоюко: і як усічення імені, і як заміну його на іншомовне під впливом глобалістичних тенденцій. На думку дослідниці А. І. Вегеш, такі усічені та емоційно марковані варіанти побутують у молодіжному середовищі, і їх поширенню сприяє не стільки вивчення іноземних мов, скільки популярність цих імен серед американських та західно-європейських кумирів молоді [2, с. 175–176]. Як зазначає Л. О. Белей із приводу впливу глобалістичних тенденцій на розвиток українського пострадянського ономастикону, зокрема антропонімікону, головними екстралінгвальними причинами цього впливу є утвердження тісних міжнародних контактів, у тому числі й через масову трудову міграцію, поступова інтеграція України у європейський, трансатлантичний економічний та культурний простір [1, с. 76]. Одноразово трапляється варіант *Максимум*, ідентичний до латинського слова *maximus* — «найбільший» [3, с. 74], уживання якого має на меті передати захоплення дівчини Максом. Стосовно до лексеми *коридорний*, зауважимо, що Макс у романі зображений як тимчасово невизнаний геній: він пише сценарії для фільмів, і за одним із них уже навіть знято картину, а в Німеччині наразі для нього — «лише перевалочний пункт, прикидка власних сил, гартування волі... Нехай думають, що він — гей, коридорний, обслуга. Йому цікаво влізати в будь-яку шкіру. Адже передусім він — художник» [11, с. 164], і врешті-решт він стає, як сам себе називає, «видатним голлівудським сценаристом» [11, с. 227].

Щодо заголовка *Фрау Шульце. Ковчег*, у розділі йдеться про те, що у цієї жінки «великий сентимент до українців», бо в юності у неї було кохання з радянським солдатом-українцем, почуття до якого вона пронесла крізь усе життя. І вона збрала своїх постояльців, це «збіговисько досить печальних людей» у свій будинок, як у ковчег, бо має обрати з них одного, хто б розшифрував передсмертне послання для неї від того солдата, батька її дочки. Авторка роману весь час називає героїню *фрау Шульце*, підкреслюючи її закритість, залізну волю, здатність довгі роки мовчати про свою історію, примусивши пам'ять загнати ті спогади углиб. Лише увійшовши в поважні літа, фрау дозволила одному з постояльців назвати себе на ім'я, *Лорою*. Й наприкінці твору читач дізнається, що фрау Шульце — уроджена *Лора Брандмауер*.

Юстина. Лист. Ім'я онуки фрау Шульце — українське, жіночий варіант чоловічого імені *Устим*, *Устин* (*Юстим*, *Юстин*), що у перекладі з лат. *justus* означає «справедливий» [3, с. 104]. Юстина справедливо оцінила події минулого її бабці, на відміну від своєї матері, яка нехтувала своїм українським корінням і «називала себе «фон Шульце», додаючи — «баронеса»», що завжди смішило Юстину [11, с. 219]. Вона адекватно сприйняла, що її дід походив із інших країв, і після кончини фрау Шульце дала прочитати його записку тим колишнім постояльцям, яким фрау й хотіла її показати.

Назва останнього розділу — *Невідомий солдат. Записка* — складається з безонімної номінації персонажа та слова, яке передає зміст розділу: це передсмертний вірш солдата, присвячений *Лореляй*, ким колись була фрау Шульце. Записка є гімном кохання, що перебільшує рамки буття: вже пішли з життя і автор вірша, й Лореляй, але світло їхніх почуттів і досі живе в цьому посланні, опромінюючи посвячених у таємницю історії цього кохання.

Як писав Ю. О. Карпенко, письменник не може не рахуватися з певними ономастичними нормами, зазвичай він не порушує принципу пізнаваності. Адже імена персонажів у художньому творі співвідносять його дію з конкретним місцем (країною, мовою), часом, соціальним середовищем [8, с. 35]. Із метою передати колорит місця дії Ірен Роздобудько поряд із антропоетонімами роману, які мають українське мовне підґрунтя, укріплює у текст різні антропоетоніми іншомовного походження: *фрау Шульце*, *Альфред Шульце*, *Марія фон Шульце*, *гер Брюгге*, *Вільгельм (Віл)*, *Гаррі*, *Діттер*, *Еріх*, *гер Краузе*, *Ла-*

ура, Ленні, Лілі, Лія, Лора Брандмауєр, фрау Майєр, гер Марієнгаузер, фрау Марієнгаузер, Марлен, Матильда, Марго, Меджнун, фрау Мерх, фрау Моніка, Мюллери, гер Отто, Пауль, Петер Шнітке, Петра, Регіна (Регінка), містер Рід, Річард, Робі, Семюел (Сем), Уго Тишлівець, гер Фріш, Хуліо, фрау і гер Шумахер. Окрім цього, розширює культурну картину оповіді введення фонових антропонімів: Гессе, Грета Гарбо, Ден Браун, Джо Девіс, Джулія Робертс, Йоган Вольфганг Гете, Жанна Д'Арк, Клеменс Брентано, Ле Корбюзьє, Леонтович, Марлен Дітріх, Пазоліні, Пітер Вілгоускі, Рене Лалік, Саї Баба, Селін Діон, Стівен Хендрі, Тарковський, баронеса Ульріка, Ханс Ляйп, Фелліні, король Фридрих Великий, Хоннекер. Швидка, динамічна змінюваність образів, немов у кадрах кінофільму, збігається з постійним нашаруванням антропонімів із кожною наступною новелою.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зробити певні **висновки**. Особливістю поетонімії роману Ірен Роздобудько «Я знаю, що ти знаєш, що я знаю» є включення антропонімів у склад заголовків розділів. За допомогою однотипних за своєю структурою заголовків усі фрагменти тексту роману інтегруються в єдине ціле, підпорядковуються конкретному задумові, й, таким чином, виступають свого роду зв'язками, сполучними елементами поетонімосфери роману. На такі назви лягає, окрім інформаційно-стилістичного, ще й емоційно-стилістичне навантаження. Ємко характеризуючи персонажа, про якого йдеться у кожному з розділів, вони допомагають розкриттю авторкою ідеї літературно-художнього твору. **Перспективи подальшого дослідження** полягатимуть у вивченні особливостей поетонімії інших творів письменниці.

Список використаної літератури

1. Белей Л. О. Глобалізація як панівна тенденція розвитку сучасного українського антропонімікону / Л. О. Белей // Ономастика і апелятиви : зб. наук. праць / [за ред. В. О. Горпинича]. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2007. — Вип. 30. — С. 76–81.
2. Вегеш А. І. Традиції та новаторство української літературно-художньої антропонімії посттоталітарної доби : дис. ... канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / А. І. Вегеш. — Івано-Франківськ, 2010. — 273 с.
3. Власні імена людей : словник-довідник / [уклад. Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківська]. — 3-тє вид., виправл. — К. : Наук. думка, 2005. — 335 с.

4. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский // 3-е изд. — М.: Искусство, 1986. — 572 с.
5. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин. — М.: Наука, 1981. — 138 с.
6. Джанджакова Е. В. Про поэтику заголовков / Е. В. Джанджакова // Лингвистика и поэтика / [отв. ред. В. П. Григорьев]. — М., 1979. — С. 207–214.
7. Загребельный П. А. Идея — зерно произведения / П. А. Загребельный // Вопросы литературы. — 1974. — № 1. — С. 23–26.
8. Карпенко Ю. А. Имя собственное в художественной литературе / Ю. А. Карпенко // Филологические науки. — 1986. — № 4. — С. 34–40.
9. Кухаренко В. А. Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. — М.: Просвещение, 1988. — 188 с.
10. Кухаренко В. А. О системном характере антропонимии национальной художественной литературы / В. А. Кухаренко // VI респ. ономаст. конф.: тези доповідей і повідомлень: у 2 т. — Одеса, 1990. — Т. 1: Теоретична та історична ономастика. Літературна ономастика. — С. 124–125.
11. Роздобудько І. В. Я знаю, що ти знаєш, що я знаю / І. В. Роздобудько. — К.: Нора-Друк, 2011. — 240 с.

Козловская Д. В.

аспирант кафедры украинского языка

филологического факультета

Донецкого национального университета им. В. Стуса

e-mail: kozlovskayadv@meta.ua

**ОСОБЕННОСТИ ПОЭТОНИМИИ РОМАНА ИРЭН РОЗДОБУДЬКО
«Я ЗНАЮ, ЧТО ТЫ ЗНАЕШЬ, ЧТО Я ЗНАЮ»**

Резюме

В статье проанализирована структура заголовков глав романа в новеллах Ирэн Роздобудько «Я знаю, что ты знаешь, что я знаю» как совершенно особого типа собственные имена в художественном произведении, определена стилистическая роль антропонимов произведения, которые являются составляющими заголовков. Сосредоточено внимание на позициях разных учёных по поводу весомого значения заголовка для литературного произведения.

Ключевые слова: заголовок, антропоним, информационно-стилистическая функция, эмоционально-стилистическая функция, денотат, этимология имени, усечение имени.

Kozlovska D.

Postgraduate Student

Department of the Ukrainian Language of the Faculty of Philology

Vasyl Stus National University of Donetsk

e-mail: kozlovskayady@meta.ua

**FEATURES OF POETONYMY OF IRENE ROZDOBUDKO'S NOVEL
«I KNOW THAT YOU KNOW THAT I KNOW»**

Abstract

*Features of the poetonymy of Irene Rozdobudko's novel in short stories «I know that you know that I know» are analyzed in the article. The **object** of the study is the poetonymy of novel, namely headings and anthropoetonyms-constituents of them. The **subject** of investigation is the specifics of their functioning in the text. The **purpose** of our article is highlighting of the characteristics of poetonymy of Irene Rozdobudko's novel «I know that you know that I know». Different views of researchers on quite a special type of proper names — titles — are considered, the structure of the headings of novel's sections are analyzed, stylistic role of novel's anthropoetonyms is defined. The **methodology** of the study's conducting includes: analysis, which consists in partition of headings and further consideration each of parts separately; synthesis, which consists in combination of headings in informative nature embedded in them and also anthropoetonyms-heading's components and anthropoetonyms, reflecting the color of the novel's scene; elements of linguistic and statistic, and etymological analysis. **Finding** is reduced to demonstrating the diversity, originality, unusualness of poetonymosphere of the investigated authoress' novel. **Practical value** consists in application of results at special poetonymological courses or courses on Irene Rozdobudko's work, lexicographical practice (concluding of dictionaries of proper names in writer's works), scientific and search work (writing articles, course, diploma and master's works). After some investigation, we came to certain **results**. The feature of poetonymy of Irene Rozdobudko's novel «I know that you know that I know» is inclusion of anthropoetonyms in the composition of sections' headings. The similarity of headings structure all novel's text fragments integrates them into a single unit, following a specific intent, and, in this way, acts as a kind of link, connecting the elements of novel's poetonymosphere. There is emotive and stylistic weight placed on such titles in addition to informational and stylistic weight. Succinctly describing the character in question in each of the sections, they help to disclose the idea of literary-art work by the authoress.*

Key words: heading, anthropoetonym, information and stylistic function, emotional and stylistic function, denotation, name etymology, name shortening.

Надійшла до редакції 13.05.2016

УДК 811.161.2'373.21(477.86/.87)

В. В. Котович

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри філологічних дисциплін та МВПШ,
докторант кафедри української мови
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка
e-mail: virako@ukr.net

ОЙКОНИМИ ЯК ЕКСПЛІКАТОРИ АНТРОПОНІМНОГО КОДУ

У статті розглянуто проблему вивчення явищ ономастики з позицій лінгвокультурології. Окреслено поняття лінгвокультурологічного, ономастичного, антропонімного кодів. Проаналізовано ойконіми Бойківщини, мотивовані слов'янськими автохтонними іменами-композирами, як експлікатири антропонімного лінгвокультурологічного коду.

Ключові слова: ономастика, лінгвокультурологія, лінгвокультурологічний код, антропонімний код, експлікатор, ойконім, антропонім, Бойківщина.

Постановка проблеми. Питання взаємодії мови й культури — одне з центральних у мовознавстві, позаяк мова не лише формує культуру, але й сама розвивається в ній. «Поділ людства на народи і племена, відмінність його мов і діалектів тісно пов'язані між собою, але водночас і те, й інше безпосередньо залежить від третього явища, набагато вищого рівня — від дії людської духовної сили, що виступає завжди в нових і більш досконалих формах. Вияв цієї сили, що протягом тисячоліть відбувається на просторі земного кола, є вищою метою всього руху духу, остаточною ідеєю, яка впливає із всесвітньо-історичного процесу, бо піднесення та розширення внутрішнього буття — ось те єдине, що окрема особистість вправі вважати своїм нетлінним надбанням, а нація — справжньою запорукою майбутнього розвитку нових великих індивідуальностей <...> Мова є органом внутрішнього буття, що усіма найтоншими нитками свого коріння зрослася з силою національного духу, і чим сильнішим є вплив духу на мову, тим багатшим є її розвиток» [5, с. 28–29]. Ця та інші ідеї Вільяма фон Гумбольдта в сучасній лінгвокультурології покликали до життя немало

нових понять та термінів, один з-поміж яких — лінгвокультурологічний код.

Ті чи ті об'єкти довкілля (як природні, так і артефакти), крім виконання своїх прямих функцій, набувають ще й функції знакової, виявляються здатними нести певні додаткові значення. Імена, що називають такі об'єкти, утворюють пов'язані між собою вторинні семіотичні системи, які ми називаємо кодами національної культури [4, с. 39]. Код — універсальний спосіб відображення інформації під час її зберігання, передавання та обробки у вигляді системи відповідностей між елементами повідомлень і сигналами, які допомагають ці елементи зафіксувати [8, с. 492]. Культурний код — сукупність знаків та система правил, за допомогою яких культурна інформація може бути представлена у вигляді набору відповідних символів. Він дає змогу проникнути в смисловий рівень культури, розкрити закодоване в слові значення. Стає класичним запропоноване В. Красних порівняння коду культури з сіткою, яку культура накидає на навколишній світ і в такий спосіб членує, категоризує, структурує, оцінює його [13, с. 232]. У лінгвістиці сьогодення, де антропоцентризм визнано ключовою ідеєю, а в центр культури та культурної традиції поміщено мовну особистість, аналіз ономастичного матеріалу в аспекті взаємодії мови й культури, дослідження онімів як експлікаторів лінгвокультурологічного коду стають дедалі **актуальнішими**.

Лінгвокультурологія сьогодні — епіцентр, або, принаймні, суміжний напрям етнокультурології, етнопсихології, когнітивістики, тобто наук, що вивчають вияви національного духу, національної свідомості в різних аспектах і з урахуванням теоретичних засад етнології [12, с. 3]. Оскільки предметом лінгвокультурології є опис синхронно чинних засобів і способів взаємодії мови й культури, вважаємо, що під її поглядом належить здійснювати й ономастичні студії, позаяк «чистою» ономастикою часто не послуговуються культурологи, а, відповідно, ономасти не завжди зважають на культурологічні явища та процеси. Цим нерідко можуть скористатися аматори, трактуючи паралельні дослідження в галузі ономастики та лінгвокультурології як різнобій поглядів. Насправді ж про жодні різночитання не йдеться, навпаки: ономастика (наука про власні назви) стає все важливішою «посестрою» лінгвокультурології (науки, що «орієнтована на культурний чинник у мові і мовний чинник у людині» [19, с. 38].

Мета нашої роботи — окреслити особливості ойконімів Бойківщини як мовного джерела культурологічної антропонімної інформації. Вибір назв бойківських поселень матеріалом дослідження пояснюємо тим, що ці ономастичні одиниці володіють значним інформаційним культурно-історичним потенціалом, здатним презентувати особливості мовної картини світу українців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Традиція вивчення власних назв в аспекті взаємодії мови й культури почала складатися наприкінці ХХ ст. Активізація лінгвокультурологічних пошуків в ономастиці припадає на перше десятиріччя ХХІ ст. Сьогодні вчені опрацьовують теоретико-методологічні засади цього підходу, висувають і обґрунтовують нові терміни, вивчають та описують специфіку мовної картини світу, змодельованої на ономастичному матеріалі [2, с. 6]. Можемо стверджувати, що всі без винятку ономасти підкреслюють важливість ономастичних досліджень для «аргументації положень, гіпотез і висновків історичного, історико-культурного та етногенетичного порядку» [22, с. 6], що «топоніми — пам'ятки матеріальної й духовної культури» [14, с. 4], що «характер таких назв залежить від рівня культури та суспільної свідомості людей» [1, с. 384]. Рівночасно ж фахівці-етнолінгвісти, лінгвокультурологи доводять, що «багато чого про історію народу, його етногенез, зв'язки з іншими народами можуть розповісти оніми» [7, с. 31], бо «кожен хоче знати, чому саме названо так чи так рідне йому поселення, і в цьому простежується прагнення відшукати свої корені, витоки духовної культури» [12, с. 72]. Однак доводиться констатувати, що в україністиці, попри вагомі здобутки в царині теоретичної та прикладної ономастики, попри блискучі починання в галузі ономастики когнітивної [9], комплексні дослідження онімного простору з погляду лінгвокультурології наразі дуже скромні. А між тим, являючи собою частину вербального (мовного) коду традиційної народної культури, власні назви посідають у ньому особливе місце, утворюючи по суті самостійний ономастичний код [20, с. 88].

Виклад основного матеріалу. Історико-етнографічний район Бойківщина — це заселена бойками територія, що займає центральну частину Українських Карпат між Лемківщиною на заході й Гуцульщиною на півдні. На загал межі Бойківщини сьогодні визначають, беручи до уваги, по-перше, етнографічні особливості; по-друге, мовні діалектні риси; по-третє, традиції територіального виокремлення.

Сучасні дослідники бойківською землею вважають, згідно з теперішнім адміністративно-територіальним поділом України, південно-західну частину Рожнятівського, майже весь Долинський р-ни Івано-Франківської обл., Сколівський, Турківський, південну смугу Стрийського, Дрогобицького, Самбірського і Старосамбірського р-нів Львівської обл., північну частину Міжгірського і Великобездіяньського р-нів та весь Воловецький р-н Закарпатської обл. Досліджуючи ойконіми Бойківщини, знаходимо багато спільних рис, характерних ознак, тенденцій, що дає підстави вести мову про ойконімію регіону як цілісну систему.

Номінація населених пунктів — явище суспільне. Трансформація інформації в коди в суспільній системі відбувалася під впливом культури. Люди ніколи не іменували своїх поселень випадково. Мусив бути якийсь визначальний чинник, що лягав в основу назви, той чинник був природним, логічно й закономірно окресленим, концентрував у собі вербальне осмислення колективного досвіду. Т. Васильєва у своїй праці «Ойконімія Білоруського Поозер'я в лінгвокультурологічному аспекті» встановлює комплекс кодів, об'єктивації яких слугують ойконіми досліджуваної нею території: антропоморфний, ландшафтний, часовий, просторовий, рослинний, духовний [2].

У нашій розвідці зупинимося на характеристиці ойконімів Бойківщини, що експлікують інформацію антропоморфного коду культури. Щоправда, висловимо деякі застереження щодо правомірності вживання терміна *антропоморфний*. *Антропоморфний* — людиноподібний [16, т. 1, с. 52]; *антропоморфізм* — 1) уподібнення будь-чого до людини або перенесення властивих людині фізичних і психічних ознак на тварин, явища природи, предмети; уособлення; 2) у багатьох релігіях — уявлення бога в образі людини [16, т. 1, с. 52]; *антропоморфізм* — <...> уособлення істот і явищ природи (теорія, за якою вони можуть думати й відчувати, як люди) [18, с. 32]. Отже, якщо погоджуватися, що «лінгвокультурний код — це система символів, об'єднаних тематичною спільністю, що мають єдину образну основу, виконують знакову функцію і є закріпленими за мовними десигнаторами, об'єднаними в лексико-фразеологічне поле; лінгвокультурний код є результатом експансії культурного коду в природну мову» [11, с. 3], то чи не природніше назвати явище закодування у власній назві поселення власного імені особи *антропонімним* кодом, де *антропо-*

німний — прикм. від антропонім [17, с. 45], а *антропонім* — вид онімів, будь-яка власна назва людини (чи групи людей), в т. ч. ім'я, ім'я по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім, криптонім, кличка, андронім, гінеконім, патронім [17, с. 40]. Саме таким визначенням і послуговуватимемось у подальшому викладі.

До ойконімів, що експлікують інформацію *антропонімного* коду культури, належать поселення, у назвах яких відбито безпосередню участь окремої особи у вираженні відношення «об'єкт — людина» та опосередковану участь групи людей у вираженні відношення «об'єкт — група людей».

Безпосередня участь особи в номінації означає, що номінований об'єкт (поселення) належав конкретній особі, найменування якої представлене в основі ойконіма. Основним способом реалізації такого принципу номінації та фіксації прямої участі особи в називанні такого об'єкта є посесивність, а головними засобами вираження посесивності в українській ойконімії здавна були суфікси *-*jь (-*jь-a, -*jь-e), -ів, -ин, -іvk-a, -(ш)ин-a, -их-a, -к-*, форма родового відмінка, частково суфікси *-ець, -овець, -инець* тощо. Людський чинник задіяний і в номінації поселень за непрямою (опосередкованою) участю особи у відношенні «об'єкт — група людей». Ці відношення реалізувалися різними способами називання і виражалися в назвах поселень на *-ичі, -івці, -инці, -ани/-яни, -и/-і*. Такі афікси використовувалися для творення *патронімних, родинних, етнічних, професійних* назв громад (груп людей). Множинні найменування людських громад згодом без будь-яких структурних змін ставали назвами їхніх поселень.

Аналіз антропонімів, що ставали базовими для відповідних назв поселень в рамках лінгвокультурологічної проблематики, посідає особливе місце. Антропоніми є одними з найбільш культураносних мовних знаків, а отже, антропонімія система будь-якої мови є фундаментальним матеріалом для пізнання й розкриття самосвідомості народу, для розуміння національної психології, навіть регіонального характеру людини. Антропонім напряду залежить від культурного й соціального контексту епохи. Ім'я передусім — вмістилище культурної інформації народу, сформованої під впливом різних, у тому числі екстралінгвістичних, факторів. До того ж, воно пов'язане зі сприйняттям світу і певним чином відображає його пізнання [3, с. 3].

Низку давньослов'янських чи давньоукраїнських композитних імен, фіксованих відомими ономастиконами, реально існування яких підтверджується аналізованими ойконімами, знаходимо у твірних основах назв давніх бойківських осель. Не зважаючи на різночасовість писемних свідчень про ці ойконіми, усі вони виникли ще в давньоруський період, бо утворені за допомогою посесивного суфікса *-*їь*, який, як відомо, на кінець XIII ст. втратив свою продуктивність як ойконімотвірний формант.

Слов'янськими автохтонними іменами-композитами мотивовано назви таких поселень бойківського краю:

Борислав: 1359 р. — Boryslaw [25, I, с. 330] < ОН *Бориславъ* [21, с. 38]. Найдавніша писемна згадка загальнослов'янського імені *Борислав* на теренах України походить із Києва за 1147 рік і стосується особи боярина на ім'я *Борислав*, який, імовірно, був батьком літописця Нестора [23, с. 75].

Добромилъ: 1467 р. — Dobromyl [24, XIII, с. 544] < ОН *Добромилъ* [15, с. 73]. Давньослов'янське чоловіче ім'я *Добромилъ* в іменослові М. Морошкіна зафіксовано під 1180 роком [15, с. 73].

Старий Самбір: 1425 р. — Sambor Antiqua [24, VI, с. 21] < ОН *Самборъ* [15, с. 171]. Праслов'янське ім'я *Самборъ* уживалося українцями, поляками, чехами, сербами, а також слов'янами на території Німеччини [23, с. 313]. П. Чучка наводить фіксації 1424 року антропоніма *Sambor* [24, XI, с. 57], 1412 року патроніма Nicolaus *Szamborowicz* [26, VII, с. 220] і, зрештою, аналізованого нами ойконіма.

Святослав: 1785–1788 рр. [6, с. 292] < ОН *Святославъ* [15, с. 175]. На околиці теперішнього містечка Сколе (недалеко від села Святослав) 1015 року Святополком Окаянним був убитий князь *Святослав*. Отже, ця назва могла виникнути ще в XI ст. як посесив на *-*їь* від ОН *Святославъ* спочатку в топомоделі «Святославль (холм, узвозъ або ін.)», а далі — шляхом морфологічного вирівнення до ойконімних субстантивних утворень — Святославъ [22, с. 85]. *Святослав* Ігоревич (942–972) був першим серед київських князів, який носив це ім'я, а загалом до середини XIII ст. на Русі було близько 20 князів з іменем *Святослав* [23, с. 315–316].

Татомир: 1515 р. — Tatomyr [27, XVIII/1, 141] < ОН *Татомиръ* [15, с. 191]. Найдавніші з відомих записів імені *Татомир* стосуються особи волоського власника *Tatamer* fia Makszim за 1331 рік. Таке ім'я відоме

не лише українцям, але й полякам, болгарам, сербам, хорватам [23, с. 339].

Компоненти згаданих антропонімів, ускладнені гіпокористичними суфіксами, засвідчено і в основах пізніших прізвищ мешканців Бойківщини. Г. Бучко називає такі антропоніми «прізвищами з одностов'янськими відкомпонентними компонентами, що зберігають повний перший член складного імені»: *Бор-*: Борик, Борко, *Добр-*: Добринський, *Свят-*: Святош, *Слав-*: Славич [1, с. 42–43].

Засвідчені в основах ойконімів антропоніми ілюструють пряму наступність в іменуванні осіб у праслов'янській і давньоукраїнській періоди, а відтак і спадкоємність в іменуванні населених пунктів праслов'янської доби до староукраїнської [1, с. 259–260].

Говорити сьогодні про лінгвокультурологічне прочитання інформації, закованої в ойконімах Бойківщини, без ретельних ономастичних студій означало би зійти на шлях народної етимології. Бо народні легенди віднаходять в аналізованих нами ойконімах, відповідно, «бори славні», «добрих і милих жителів», «самі бори», «святую славу», «та то мир». Ми ж говоримо про антропонімний лінгвокультурологічний код, що відбиває володільницько-маєтковий стосунок особи, зазначеної в основі назви, до географічного об'єкта [14, с. 102]. Ця особа була реальним засновником чи власником поселення, пам'ять про неї збереглася в основі ойконіма, а далі аналогічний антропонім повторився в особових іменах інших мешканців бойківського краю, закодувався в їхніх прізвищах, щоб згодом, уже в наш час, втілитися в ергонімах міст, містечок, сіл Бойківщини. Такі власні назви проходять через століття, змінюються, модифікуються, отримують собі нове життя як широко відомі бібліоніми (до прикладу, «Борислав сміється» Івана Франка, «Слуга з Добромиля» Галини Пагутяк) і зберігають у собі вказівку на те, що «мова народу є його дух, і дух народу є його мовою» [5, с. 44].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Антропонімний код культури щільно «накинув свою сітку» на бойківські оселі. Крім давніх слов'янських імен-комполітів, тут і гіпокористичні, і відапелятивні власні назви, і церковно-християнські імена. Аналіз таких ойконімів та прочитання тих імен серед давніх і сучасних бойківських прізвищ, серед мікротопонімів сучасних бойківських сіл, серед ергонімів та урбанонімів Бойківщини — наша наступна розвідка, бо «то-

понімія (і ширше — вся ономастика) становить собою етногенетичний код у всьому, що стосується етногенезу та ментальності народу. І чим давніший час ми вивчаємо, тим вагомішими стають свідчення цього коду. Залишається тільки адекватно його відчитати» [10, с. 125].

Список використаної літератури

1. Бучко Г. Исторична та сучасна українська ономастика : Вибрані праці / Ганна Бучко, Дмитро Бучко. — Чернівці : Букрек, 2013. — 456 с.
2. Васильева Т. Ю. Ойконимия Белорусского Поозерья в лингвокультурологическом аспекте : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10. 02. 02 / Татьяна Юрьевна Васильева; Витебский государственный ун-т имени П. М. Машерова. — Минск, 2014. — 20 с.
3. Галиуллина Г. Р. Татарская антропонимия в лингвокультурологическом аспекте : автореф. дис. ... док. филол. наук : 10. 02. 02 / Гульшат Раисовна Галиуллина; Казанский государственный ун-т. — Казань, 2009. — 29 с.
4. Гудков Д. Б. Единицы кодов культуры : проблемы семантики // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей / отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов. — М. : МАКС Пресс, 2004. — Вып. 26. — 168 с.
5. Гумбольдт В. Фон. Избранные труды по языкознанию: пер. с нем. / общ. ред. Г. В. Рамишвили; послесл. А. В. Гулыги, В. А. Звегинцева. — М. : ОАО ИГ «Прогресс», 2000. — 400 с.
6. Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики : Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів. — К. : Наукова думка, 1965. — 354 с.
7. Жайворонок В. Н. Українська етнолінгвістика : Нариси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Віталій Жайворонок. — К. : Довіра, 2007. — 262 с.
8. Енциклопедія кібернетики / [відповід. ред. В. М. Глушков]. — К. : Головна редакція УРЕ, 1973. — Т. 1: А–Л. — 584 с.
9. Карпенко О. Ю. Когнітивна ономастика як напрямок пізнання власних назв : дис. ... док. філол. наук : 10. 02. 15 / Олена Юріївна Карпенко; Одеський національний ун-т. — Одеса, 2006. — 416 с.
10. Карпенко Ю. О. Топонімія як носій етногенетичного коду / Ю. О. Карпенко // Записки з українського мовознавства. — Одеса : Астропринт, 2003. — Вип. 12. — С. 120–125.
11. Киреева И. И. Структурно-семантические и прагматические характеристики английского лингвокультурного кода «Флора» : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10. 02. 04 / Ирина Ивановна Киреева; Самарский государственный педагогический ун-т. — Самара, 2008. — 22 с.

12. Кононенко В. І. Українська лінгвокультурологія : навч. посіб. / Віталій Кононенко. — К. : Вища школа, 2008. — 337 с.
13. Красных В. В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология : курс лекций / В. В. Красных. — М. : Гнозис, 2002. — 284 с.
14. Купчинський О. А. Найдавніші слов'янські топоніми України як джерело історико-географічних досліджень (Географічні назви на -ичі) / О. А. Купчинський. — К. : Наукова думка, 1981. — 251 с.
15. Морошкин М. Я. Славянский именослов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке. — СПб., 1867. — 213 с.
16. Словник української мови. — К. : Наукова думка, 1970–1980. — Т. 1–11.
17. Словник української ономастичної термінології / уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. — Харків : Ранок-НТ, 2012. — 256 с.
18. Сучасний тлумачний словник української мови / за заг. ред. В. В. Дубічинського. — Х. : ВД «Школа», 2009. — 1008 с.
19. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический, лингвокультурологический аспекты / В. Н. Телия. — М. : Язык русской культуры, 1996. — 288 с.
20. Толстой Н. И., Толстая С. М. Имя в контексте народной культуры / Проблемы славянского языкознания : Три доклада к славянскому съезду славистов. — М., 1998. — 88 с.
21. Тупиков Н. М. Словарь древнерусских личных собственных имён // Записки отделения русской и славянской археологии русского археологического общества. — СПб., 1903. — Т. 6. — 857 с.
22. Худаш М. Л. Походження українських карпатських і прикарпатських назв населених пунктів (відантропонімі утворення) / М. Л. Худаш, М. О. Демчук — К. : Наукова думка, 1991. — 268 с.
23. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: Історико-етимологічний словник / Павло Чучка. — Львів : Світ, 2005. — 707+XLVIII с.
24. Akta grodzkie i ziemskie czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego Bernardyńskiego we Lwowie. — Lwów, 1868–1935. — Т. 1–25.
25. Matricularum Regni Polonia Summaria. — Warszawa, 1907–1908. — Pars 1–3; 1910–1915. — Pars 4/1–3; 1919. — Pars 5/1–2.
26. Słownik staropolskich nazw osobowych / pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. — Wrocław etc., 1965–1985. — Т. 1–7.
27. Źródła dziejowe. — Warszawa, 1902. — Т. XVIII, cz. 1. — Suplement, s. 1–72.

Котович В. В.

кандидат филологических наук,
доцент кафедры филологических дисциплин и МПНШ,
докторант кафедры украинского языка
Дрогобычского государственного педагогического
университета имени Ивана Франко
e-mail: virako@ukr.net

ОЙКОНИМЫ КАК ЭКСПЛИКАТОРЫ АНТРОПОНИМНОГО КОДА**Резюме**

В статье рассмотрена проблема изучения явлений ономастики с позиции лингвокультурологии. Обозначено понятие лингвокультурологического, ономастического, антропонимного кода. Проанализированы ойконимы Бойковщины, мотивированные славянскими автохтонными именами-композициями, как экспликации антропонимного лингвокультурологического кода.

Ключевые слова: ономастика, лингвокультурологии, лингвокультурологический код, антропонимный код, экспликатор, ойконим, антропоним, Бойковщина.

Kotovych V.

Ph.D., Associate Professor

Department Philological Disciplines and MTTPSCH

Ivan Franko Drohobych State

Pedagogical University

e-mail: virako@ukr.net

OYKONIMS AS EXPLICATORS OF ANTHROPONYMICAL CODE

Abstract

*The article dwells on the problem of studying the phenomena of onomastics from the view point of cultural studies. The **object** of the research is Boikivshchyna's oykonyms, motivated by the native Slavic composite names. The **subject** of the research is oykonyms of Borislav, Dobromyl, Sambor, Svyatoslav, Tatomyr as identifiers of anthroponymic code. The purpose of the research is to describe the features of the Boikivshchyna oykonyms drawing from the source cultural information. In our studies we applied methods of observation, description, analysis, synthesis, comparison and more. The **findings** are as follows: the phenomenon of linguistic and cultural code was found, which outlines the concept anthroponymical code. It was proved that anthroponyms are among the most frequent cultural language signs, and hence, anthroponymic system of any language is a fundamental material for self-identification of the nation, to understand the national psychology and even regional peculiarities. An anthroponym depends on the cultural and social context of the era. Primarily, a name is a repository of cultural information which people formed under the influence of various factors, including extralinguistic ones. In addition, it is associated with the perception of the world and in some way reflects information about it. The **results** of the study can be used in linguistic and cultural studies and for the further study of the onomastic material.*

Key words: *onomastics, linguistic and cultural code, anthroponymic code, explicator, oykonym, anthroponym, Boykivshchyna.*

Надійшла до редакції 06.21.2016

УДК 811.161.2'373.21

Т. І. Крупеньова

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології і МНФД
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: taniakrupenev@mail.ru

ТОПОНІМІКОН РОМАНУ ОЛЕКСАНДРА ІРВАНЦЯ «РІВНЕ/РОВНО (СТІНА): НІБИТО РОМАН»

Стаття присвячена вивченню засобів актуалізації художніх конотацій та стилістичного потенціалу реального українського топонімікону роману Олександра Ірванця «Рівне/Ровно (Стіна): нібито роман».

Ключові слова: власна назва, топонім, астіонім, хоронім, онімний простір.

Постановка проблеми. У сучасному українському мовознавстві дослідження стилістичної ролі власних назв у художній літературі стає одним з пріоритетних напрямків ономастики. Його найчастіше іменують літературною, або літературно-художньою, поетичною, ономастикою. Літературна ономастика, за висловом О. Фоячкової, «досліджує відображення елементів реальної і вигаданої ономастики — на основі їхнього індивідуального відбиття і застосування у творчості кожного письменника й окремого тексту» [3, с. 67]. Тому й власні назви у художньому дискурсі (поетоніми) відрізняються від загальнономовних своєю вторинністю, залежністю від жанру і стилю художнього тексту, а відтак і функціями: для поетонімів важливішими є не ідентифікуюча і диференціальна, а характеристична, естетична, текстотвірна, стилістична функції, оскільки ономастична лексика в художньому творі є важливим виражальним засобом.

Актуальність та новизна дослідження. Актуальність обраної теми полягає в тому, що топоніми є найбільш очевидним і чітким засобом локалізації місця дії у творі, мають конкретне емоційно-експресивне навантаження, питання їхньої стилістичної ролі і функціональних ознак у художньому тексті вивчено ще не достатньо, бо основна увага приділяється антропонімам як центру ономастичного простору. Причиною цього є незначна кількість топонімів у літературних творах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення реальної топонімії започатковано давно. Цей сектор ономастики привертав і привертає увагу дослідників. Топонімія ж художнього тексту не так давно стала об'єктом наукових зацікавлень, зрештою, як і ономастика художнього твору взагалі. Топонімам, їх функції у художньому творі в останнє десятиліття все більше приділяють увагу дослідники онімії художнього тексту. Наше дослідження топонімікону роману Олександра Ірванця, його організації базується на теоретичному обґрунтуванні функціонування літературних топонімів, що міститься в працях О. І. Фонякової, Ю. О. Карпенка, М. В. Горбаневського та ін. Зокрема, О. І. Фонякова звернула увагу як на парадигматичну організацію топонімічного простору в художньому тексті, так і на синтагматичну його структуру, що досі випускалося дослідниками з поля зору.

Метою даної розвідки є встановлення комунікативно-прагматичного потенціалу реальних топонімів у романі О. Ірванця «Рівне/Ровно (Стіна): нібито роман» у їх системній організації і функціонуванні та з'ясування особливостей ономастичного письма митця як елемента його ідіостилію. Топонімія в творчому доробку письменника становить солідний лексичний шар, представляє різні класи цього онімного розряду, має широкий діапазон дії в тексті і дає конкретну можливість уявити розмаїтий і різноплановий всесвіт одного з відомих письменників ХХІ століття. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**: зафіксувати у романі усі топонімічні назви; описати функціональні особливості топонімів у зв'язку з фонетичними, лексико-семантичними, граматичними чинниками текстових структур.

Предметом розгляду даної статті є реальний топонімікон роману О. Ірванця «Рівне/Ровно (Стіна): нібито роман», його конотативне і функціональне наповнення у художньому дискурсі письменника.

Об'єктом дослідження є семантико-функціональні особливості топонімної лексики як компонента художньо-образної системи поетичного твору.

Методологічною базою дослідження стали роботи з ономастики й поетики оніма О. В. Суперанської, Ю. О. Карпенка, Є. С. Отіна, В. М. Калінкіна та ін. Мета й матеріал роботи зумовили використання таких **методів та прийомів** дослідження: відбір і систематизацію

контекстів з топонімами, їх мовну атрибуцію та інвентаризацію; компонентний аналіз експліцитних та імпліцитних складових семантичної структури топонімів; контекстний аналіз умов функціонування топонімів у тексті. Основним методом дослідження є описовий, що дозволило на основі контекстуального аналізу схарактеризувати змістові, стилістичні, естетичні функції топонімів у мовно-художньому континуумі роману.

Виклад основного матеріалу дослідження. У романі О. Ірванця «Рівне / Ровно (Стіна): нібито роман» важлива роль надається топонімії (150 топонімів). Ключовим символом у романі є астіонім *Стіна*, що віртуально роз'єднує і водночас поєднує топографію українського міста, фокусуючи в собі недалеке минуле й невиразне, чітко не окреслене майбутнє. Пояснюючи свій задум, Олександр Ірванець пише, що в пострадянську добу «кожне місто і кожне село в Україні перегороджені і розділені на східний і західний сектори в широкому значенні, і навіть майже в кожній людині сьогодні є оця внутрішня стіна». В уяві він міг «розділити тільки Рівне», оскільки лише це місто він знав топографічно й ментально. Мовна картина роману ґрунтується на реаліях українського довкілля. Головним з образів роману є місто. Воно символізує утопію, абсурдність людських дій. Місто *Рівне* є астіонімом переднього плану. У ньому відбуваються події, описані на сторінках роману, з ним пов'язані долі головних героїв. У мовленні головних персонажів воно є найбільш частотним, яке вживається у різних варіантах: *Рівне* (18), *Ровно* (25), *Східне Рівне* (3), *Західне Рівне* (14), *Західний сектор* (25), *Східний сектор* (3). Останні варіанти письменник використовує для того, щоб показати відділення однієї частини міста від іншої. У романі відбувається протиставлення міста сучасного й міста минулого, міста українського й міста західноєвропейського, зі своїми внутрішніми протиріччями й проблемами. Уперше читач зустрічається з поділом міста на дві частини в епіграфі до роману, що є розлогою цитатою з неіснуючого «Короткого довідника з економічної географії Соціалістичної Республіки України», випущеного Політвидавком у 2002 році: «Ровно — обласний центр Соціалістичної Республіки України. Чисельність населення 120 тис. чол. За переписом 2001 р.».

Вибір топонімної лексики письменником за просторовим принципом не обмежений. Серед топонімів є багато загальновідомих назв

географічних об'єктів (наприклад, Рівне, Луцьк), а є індивідуальні — маловідомі або практично невідомі. Семантико-стилістична функція топонімів у тексті зберігає номінативну функцію як загальну. Серед цих функцій реально-географічна та конкретно-біографічна.

Автор використовує такі макротопоніми: *Україна* (5), *Німеччина* (3), *Франція* (1), *Нідерланди* (1), *Європа* (3), *Білорусія* (1), *Мексика* (1), *Нова Гвінея* (1), *Американський континент* (1), *Росія* (1), *Польща* (3), *Ізраїль* (2), *Таджикистан* (1), *Латинська Америка* (1), *Індія* (1), *Єрусалим* (1), *Греція* (1), *Афганістан* (1), *Мала Азія* (1). Макротопонім *Україна* вживається рідко. Цей топонім є в епіграфі та в назві телепередачі «*Таланти твої, Україно!*». Ще польською мовою: «*Czekam na pana już od dawna! Mój kolega nie doczekał się i odszedł. Proszę, niech pan to zrobi najszybczej. Czekam na to **Ukraina**, i **Polska** na to czeka. Wreszcie uwolnimy się od siebie*» [2: 211] (*Я чекаю на вас уже давно. Мій колега не дочекався й пішов. Прошу вас, зробіть це якнайшвидше. Чекає на це Україна, і Польща чекає також. Нарешті звільнімося одні від одних*).

На позначення цієї поділеної території використовуються такі топоніми: *Соціалістична Республіка Україна*, *Соціалістична Україна*, *Західна Україна*. Також автор використовує абревіацію *СРУ*, *ЗУР* (*Західна Українська Республіка*).

У тексті наявні хороніми на позначення регіонів та районів України: *Закарпаття* (1), *Житомищина* (1), *Київщина* (1), *Ровенщина* (4), *Волинь* (3), *Миколаївщина* (1), *Луганщина* (1), *Дніпропетровщина* (1), *Кіровоградщина* (1), *Черкащина* (1), *Полісся* (1), *Поліський край* (1), *Гощанський район*, *район Ювілейний* (5), *мікрорайон Басовий Кут* (2).

Підгрупа ойконімів у художньому ономастиконі письменника об'єднує астіоніми — назви міст і комоніми — назви сільських поселень. Астіоніми можна поділити на три групи: міста України, міста далекого й близького зарубіжжя. До першої групи належать: *Рівне* (18), *Франківськ* (1), *Київ* (5), *Львів* (5), *Ужгород* (1), *Чернівці* (1), *Переяслав* (1), *Луцьк* (1), *Тернопіль* (1), *Канев* (1), *Харків* (1), *Сарни* (2 рази, *Рівненська область*), *Ківерці* (1 раз, *Волинська область*), *Олександрія* (1 раз, *Кіровоградська область*), *Ковель* (2 рази, *Волинська область*), *Корець* (1 раз, *Рівненська область*). Багато німецьких міст: *Бадден-Вюртенберг* (зараз Бадден-Бадден), *Берлін*, *Бонн*, *Мюнхен*, *Новий Ульм*, *Тіргартен* (район Берліна), *Баварія* (герцогство), *Люксембург* (герцогство). Інші астіоніми: *Антополь* (містечко Брестської області), *Куала-Лампур*

(столиця Малайзії), Нікосія (столиця Кіпру), Брюссель (у Нідерландах), Москва, Нью-Йорк, Афіни, Прага, Відень, Бейрут (у Лівані), Париж, Амстердам (у Нідерландах), Петербург, Нахічевань (в Азербайджані), Пороніно (містечко в Польщі).

Гідроніми у тексті представлені єдиною підгрупою потапонімів — назви річок. Це річки України: *Дніпро (1)*, *Устя (8)*, *Буг (1)*, *Горинь (1)*. **Річка Горинь** — права притока Прип'яті (басейн Прип'яті). Щодо походження назви існує кілька гіпотез. Одні виводять її з готського «джерело». Деякі вчені дотримуються думки, що вона утворилася від давньоруського *горина* в значенні «гірська місцевість». І справді, в далекому минулому ріка звалася Горина. В Іпатіївському літописі від 1150 року говориться, що Ізяслав Мстиславович «перейшов Горину і тут став табором». Сучасна назва відома з 1450 року, коли вона згадується в одній з українських грамот. Трубачов назву виводить від іллірійського «джерело». Таке тлумачення непереконливе. Вірогідніше тлумачення походження гідроніма *Горинь*, в якому відстоюється слов'янська етимологія в значенні «ріка з гір». Давній (до XV ст.) варіант *Горина* зіставляється зі староруської *горина* «гориста місцевість». На окраїні Волинської гряди здіймаються високі уступи, і течія ріки у верхній і середній частинах має напівгірський характер. Формантне утворення на **-ина**, як і **-нь** у старослов'янській *горьнь* — «гірський». Дослівно: «Ріка бере початок з гори (Кременецького кряжа) і долає значний гористий шлях». *Рівне* розташувалося на березі річки, що має назву Устя. Слово «устя» означає гирло, тобто місце, де ріка впадає в океан, озеро або в іншу ріку. Але воно означає ще і кінець нижньої течії річки. Є ще одне значення слова устя — вузька протока, що з'єднує річки, затоки, лимани між собою або з морем.

Потапонім *Дніпро* наявний в епіграфі до роману: «*Нема на світі України, Немає другого Дніпра...*» (Т. Шевченко). У цих рядках головна ідея роману про неподільність України, про неможливість існування іншої такої країни, що вона повинна бути єдиною та цілісною.

Роман містить багато назв годонімів — назв проспектів, вулиць. Топонімний простір міста О. Ірванця найчастіше представлений вулицями і це не випадково. Вулиця скеровує рух у певному напрямку. «*Письменник Шлойма Ецірван майже бігцем вискочив з під'їзду, скрунуv ліворуч і перетнувши проїжджу частину вулиці Полуботка в тому місці, де вона з'єднувалась з коротюсінською вулицею Правди (при тому, що*

вулиця Свободи залишилась у східній частині міста» [2, с. 12]. Символічним є те, що *вулиця Правди* коротка, а *вулиця Свободи* знаходиться в іншій частині Рівного. Це свідчить про відсутність гармонії, злагоди у місті. Пропускні пункти знаходяться «*в місцях перетину стіни й вулиць Соборної-Ленінської та Бандери-Московської*». Шлойма Ецірван плутає часом назви вулиць: «*на Московській (тепер Степана Бандери, хоча ні, зараз, тут, по цей бік стіни знову на Московській)*». Письменник іноді подає історичну довідку стосовно назви вулиці, пояснює чому саме таку назву має вулиця: «*Стіна робила кілька закрутів, спершу праворуч, в бік вулиці Міцкевича, чомусь ніколи й ніким не перейменовуваної, а потім круте коліно ліворуч, по вул. Тольятті, не міста на Волзі, а італійського революціонера*». О. Ірванець виділяє у своєму романі партизанські вулиці та зазначає їх особливості: «*Партизанськими вулицями Мірющенка-Остафова-Приходька-Бегми, що в них із роду не було попередніх назв, бо вони постали вже по війні, забудувались і заселилися людьми, прийшлими з навколишніх сіл, і через це зберегли й сільську мораль, і сільський характер взаємин, хоча тепер ними проходять маршрути автобусів і навіть тролейбусів*» [2, с. 137]. У постановці п'єси головного героя звучить назва вигаданої вулиці: «*Неіснуючій вулиці Разіна, без імені, просто Разіна, певно, що знаного російського бунтаря, якому пощастило вкарбуватись у свідомість грядущих поколінь єдиним актом закидання на глибину тіла персидської князівни. Чи, може, якогось іншого Разіна, невідомого або призабутого місцевого діяча*».

В основі багатьох годонімів прізвища: *вулиця Полуботка* (3), *вулиця Леніна* (колись Галлера), *вулиця Кузнєцова* (3), *вулиця Белінського* (1), *вулиця Мірющенка* (2), *вулиця Драгоманова* (Влітку, в зв'язку з від'їздом за кордон на трирічне наукове відрядження, перебував у Рівному. 4 жовтня 1991 р. йому відкрито меморіальну дошку на будинку № 17 однойменної вулиці), *вулиця Гагаріна* (1), *вулиця Дарвіна* (1), *вулиця Пушкіна* (колись Дубецького), *вулиця Гітлерштрассе* (1). Знаковою є назва *вулиці 17 Вересня* (тоді ще *Тополевої*). Адже знаменна подія роману має відбутися саме 17 вересня. Крім зазначених годонімів використано ще такі: *вулиця Струтинська* (4), *вулиця Млинівська* (3), *Відінська* (була названа на честь міста Відіна в Болгарії, з яким з 1967 року підтримувало зв'язки м. Рівне), *вулиця 16 липня* (колишня *Комуністична*, а ще колись раніше *Гітлерштрассе*), *вулиця Замкова* (назва походить від замку, який був розташований в кінці цієї вулиці), *вулиця*

ця *Планти (Польца)*, *Уолл-Стріт (Нью-Йорк)*. *Вулиця Гітлерштрассе* отримала свою назву після 1941 року, коли місто було окуповане гітлерівськими загарбниками. Рівняни змушені були жити на цій вулиці. Багато інших вулиць у ті часи отримали німецькі назви.

У романі вжито такі комоніми: *Тинне*, *Межиріч* (у Львівській області), *Новий Двір* (у Волинській області), *селище Молодіжне*, *Ремчиці*, *Старе Село*, *Синів*, *Клевань* (місто Рівненського р-ну Рівненської обл. розташоване на залізниці Рівне — Луцьк, неподалік від р. Горинь. Назву виводять із латинського «парафіяльний священник», «місце парафії»).

У романі зустрічаємо невелику кількість фонових топонімів: агоніми (назви площ): *Майдан Незалежності*, *площа Леніна та Центральна площа*; дромоніми (назви шляхів сполучення): *Клеванський коридор*, *перехрестя Відінська-Соборна*, *шлях на Вестерн-Рівне*, *Дубенська траса*; інсулоніми (*Кіпр*, *Нова Гвінея*, *Цейлон*).

На кількох сторінках автор вдається до масштабного нагромодження топонімів, що створює ефект панорами — читач мовби переноситься думкою у ту місцевість. В. А. Кухаренко, та С. В. Пиркало називають такі нагромодження топонімів топонімічними масивами (ТМ), що шляхом переліку створюють градацію, яка підсилює виразність. Наприклад, в одному лише абзаці О. Ірванець використовує 13 топонімів, деякі з них вживає декілька разів: «Одразу за готелем *Стіна* робила кілька закрутів, спершу праворуч, в бік **вулиці Міцкевича**, чомусь ніколи й ніким не перейменовуваної, а потім круте коліно ліворуч, по **вул. Тольятті**, не міста на **Волзі**, а італійського революціонера, про що вже мало хто і пам'ятав, майже попід самими вікнами відновленого обкому КПУ повертала на північний захід, перетинала **річку Устю** (під мостом було встановлено потрібні ґрати, вбиті у дно ріки), і ще раз повертаючи вже на **млинівсько-луцькому перехресті**, тяглася далі, оточуючи **летовище Рівне-Тинне**, частково перегороджуючи **Тинне-село**, поза яким, перетнувши ще й **Дубенську трасу**, замикалась у кільце в районі **Басового Кута**, вже попід самим озером, відділяючи і його на користь східного **Ровно**. Через це **Рівне** західне мусило розбудовувати систему насипних пляжів упродовж болотистого відтинка русла **Усті**, який дістався відрізаному анклавові й простягався від басівкутської греблі попід Стадіоном. Власне, пляжі понад **Устею** і місточки **Гідропарку місцевого**, в **Західному Рівному** спраглих сенсацій буферної зони».

Досить значна кількість у романі урбонімів (назви внутрішньоміських об'єктів). Серед них назви готелів, які умовно можна поділити на дві групи: українські назви та назви іншомовного походження. До першої групи належить лише одна назва *готелю «Мир»*. Друга група більш вживана у тексті: *готель «Європейський-Гоф»*, *«Хільтон»*, *«Маріотт»*, *«Театральний-Редіссон»*, *«Холідей Інн»*. Характерним є те, що у західній частині міста урбоніми сучасні, більшість з них іншомовні. У східній же частині назви збереглися ще ті, які були у Радянському Союзі.

У романі письменник подає історію перейменування кінотеатру: *«За спиною вождя звели кінотеатр Жовтень, кінотеатр широкоформатний, чим зараз це все з потойбіч, за Стіною. Десь у середині дев'яностих місце вождя зайняв Тарас Григорович, а кінотеатр пере-назвали Україною»*. Вживаються й інші назви театрів та кінотеатрів: *театр ім. Шевченка*, *театр «Юність»*, *кінотеатр «Космос»*. Назви магазину *«Білий лебідь»*, *ресторан «Лебідь»*, *кафе «Сніжинка»* мають топонімічну основу білого кольору. На думку, Н. О. Кошчєєвої таких назв взагалі на позначення білого кольору зустрічається — 13,3 %.

Висновки. Отже, топоніми роману «Рівне / Ровно» є сюжетотворчими, виконують наскрізну композиційну роль. Текст — це суцільний рух, безперервна зміна географічного простору, вражень та можливостей. Топонімікон роману об'ємний та насичений, має великий діапазон та різноплановість. Письменник у романі широко вживає найрізноманітніші власні назви з усього світу, тяжіючи до онімійної глобальності, але наскрізними топонімами є топоніми України. Саме вони стають достовірним тлом локалізації подій.

Перспективи подальшого дослідження. У подальших розвідках планується дослідження мотивації різних класів топонімів, а також встановлення структури їх асоціативного поля за допомогою психолінгвістичних методів.

Список використаної літератури

1. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека: український літературний постмодерн / Т. І. Гундорова. — К. : Критика, 2005. — 264 с.
2. Ірванець О. Рівне / Ровно (Стіна) : нібито роман / Олександр Ірванець. — Харків : Фоліо, 2010. — 217 с.
3. Фоянкова О. И. Имя собственное в художественном тексте / О. И. Фоянкова. — Л. : Ред.-изд. отдел ЛГУ, 1990. — 104 с.

Крупенёва Т. И.

кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры украинской филологии и МОСД
ГУ «Южноукраинский национальный педагогический
университет им. К. Д. Ушинского»
e-mail: taniakrupenev@mail.ru

ТОПОНИМИКОН РОМАНА АЛЕКСАНДРА ИРВАНЦА «РИВНЕ / РОВНО (СТЕНА): ЯКОБЫ РОМАН»**Резюме**

Статья посвящена изучению средств актуализации художественных коннотаций и стилистического потенциала реального украинского топонимикона романа Александра Ирванца «Ривне / Ровно (Стена): якобы роман».

Ключевые слова: имя собственное, топоним, астионим, хороним, онимное пространство.

Krupenyova T.,

PhD, Associate Professor
Associate Professor of Ukrainian Philology
K. D. Ushinsky Southern Ukrainian National
Pedagogical University
e-mail: taniakrupenev@mail.ru

TOPONYMICON IN ALEXANDER IRVANETS'S NOVEL «RIVNE / ROVNO (WALL): ALLEGEDLY NOVEL»**Abstract**

This article is devoted to the study of art means of updating connotations and the stylistic potential of Ukrainian real toponymicon novel by Alexander Irvanets «Rivne / Rovno (Wall): allegedly novel». The relevance of the topic chosen is that place names are the most obvious and clear mean of localizing a scene in the book, have a particular emotional and expressive load, the question of their stylistic role and functional features in fiction is not studied enough, because the focus is made on anthroponymy as a center onomastic space. This is due to a small number of names in literary works. The **purpose** of this research is to establish pragmatic communicative potential of real place names in the novel «Rivne / Rovno (Wall): allegedly novel» by Irvanets O. in their system of organization and functioning and to clarify the characteristics of the artist's onomastic writing as a part of his idiosyncrasy. The **subject** of consideration of this article is a real toponymicon in the novel by Irvanets O. «Rivne / Rovno (Wall): allegedly novel», its connotative and functional content in the artistic discourse of the writer. The **object** of research is the semantic and functional features of toponymy vocabulary as a component of artistic and imagery system of

*poetic work. The purpose and the material have caused the use of such **methods** and **techniques** of research as selection and systematization of context with place names, their linguistic attribution and inventory; contextual analysis of the conditions of operating names in the text. **Results.** So, place names of the novel «Rivne / Rovno» are plot-forming, perform continuous compositional role. Toponymicon of the novel is volumeful and rich, has a great range and diversity. The writer is broadly taking a variety of proper names from around the world in his novel, tending to onymic globality, but the place names are of Ukraine. They become a reliable localization of background events.*

Key words: proper name, toponym, astionym, horonym, onymic space.

Надійшла до редакції 09.09.2016

УДК 821.161-32.09

О. А. Лихачова

*кандидат філологічних наук, приват-доцент,
доцент кафедри української та зарубіжної літератур
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»
e-mail: f0rstar@ukr.net*

СИМВОЛІКА ЗАГАЛЬНИХ НАЗВ У РОМАНІ ЮРІЯ МУШКЕТИКА «ГАЙДАМАКИ»

Стаття присвячена з'ясуванню специфіки використання образів-символів у романі Юрія Мушкетика «Гайдамаки». Аналізується роман українського письменника стосовно філософського наповнення концептів «земля», «світло».

Ключові слова: *концепт, символ, символічний образ, філософсько-речовий символ.*

Актуальність статті зумовлена загальною спрямованістю лінгвістичних досліджень у когнітивну площину з метою розкриття механізмів взаємодії мови та мислення, зокрема у процесі конструювання символічного значення у романі Ю. Мушкетика «Гайдамаки». До того ж, визначення характеру взаємодії між різними видами поетичного мислення та способами їхнього втілення в тексті сприятиме подальшій розбудові теорії образності. Встановлення кореляції між механізмами формування та типами словесних образів-символів дасть змогу визначити найбільш ефективну стратегію інтерпретації поетичного тексту.

Хоча дослідженням символу займалося багато поколінь вітчизняних та зарубіжних учених (О. О. Потебня, В. В. Виноградов, О. Ф. Лосєв, Ю. М. Лотман, Р. Цур, В. Тернер, А. Губер, М. П. Кочерган, В. А. Маслова, В. М. Телія, О. І. Сімович, О. В. Шелестюк, В. І. Кононенко, Ю. П. Солодуб та інші), недостатньо з'ясованим залишився аспект словесного втілення символу в тексті та поділ словесних образів-символів на когнітивні типи з урахуванням специфіки їхнього формування і функціонування в поетичному тексті.

Образ виникає внаслідок правдивого вираження — зображення дійсності засобами мистецтва. Невід'ємним є і факт суб'єктивного в

образі. В ньому виявляються відомі естетичні характеристики: 1) джерело зображення та вираження; 2) спосіб узагальнення дійсності; 3) соціальна направленість; 4) оригінальність та неповторність; 5) особлива майстерність, за допомогою якої замисел суб'єкта, тобто митця, стає досягненням загальною, об'єктивується як специфічна духовна цінність. Образ також виступає як певна соціальна реальність і має чотири етапи: 1) формування художнього замислу; 2) реалізація замислу у вираженні мовних засобів; 3) існування закінченого твору як цілісної структури; на цьому етапі художній образ не є статичним; 4) художнє сприйняття, в якому не лише сприймається продукт творчості, а й переосмислюється. Цілісне існування образу можливе лише за єдності цих чотирьох частин. Для нашої роботи найбільш цікавими є образи-архетипи. Архетип — це певний праобраз, первинний образ або сама ідея, що зазнає трансформації. Архетип — це ідея, персонаж, акція, об'єкт, випадок, що охоплює найважливіші риси, які є первісними, загальними, універсальними і виявляються критиками шляхом зіставного аналізу з міфами й ритуалами. У кожній культурі є свої особливості, а також особливості творення архетипів.

Первинні образи — національні архетипи, як їх визначив К. Г. Юнг, — існують у підсвідомості людей і передаються від покоління до покоління, піддаються історичній трансформації та є основою національної міфології. Праобрази різні у кожній літературі й мають власну семантику. Дослідник вважав їх однією з основних складових національного (колективного) неусвідомленого, певною формою інстинкту, зв'язку між індивідуальним і колективним підсвідомим [4]. Свою теорію він застосовував для пояснення релігійних, історичних і художніх явищ. Архетипи вмотивовують сприйняття дійсності людиною. Вони не лише відображають узагальнений досвід минулого, а й допомагають будувати сучасне та певною мірою проектувати майбутнє. Дія архетипу проявляється лише в певному архетипному образі, який постає у міфах, казках, творах мистецтва. Як зазначає М.-Л. фон Франц, продовжувачка теорії К. Г. Юнга, на основі архетипу письменник творить міфологему, особливою формою відображення якої є архетипний образ. Одухотворення архетипів митцем відбувається на рівні авторського підсвідомого у процесі роботи над твором і є результатом дії божественного натхнення, що обумовлює потужний емоційний потенціал образів, які їх втілюють. Автор закла-

дає у них виключно те ідейно-сміслові наповнення, яке відповідає меті твору і визначає абсолютну вивершеність образу. Можливо, саме тому у результаті дії архетипу реципієнт відчуває нумінозність — зміну власної свідомості під впливом сильного емоційного потрясіння внаслідок осягнення архетипу. В свою чергу, це зумовлює використання письменниками тих чи інших праобразів у своїй творчості.

Мета роботи — з'ясувати специфіку використання образів-символів у романі Юрія Мушкетика «Гайдамаки». Для досягнення мети ставилися і розв'язувалися такі конкретні **завдання**: виокремити й охарактеризувати головні знакові образи-символи у романі Юрія Мушкетика «Гайдамаки»; охарактеризувати знакові образи-символи як маркери індивідуально-авторського стилю; розглянути знаковий образ-символ як маркер індивідуально-авторських характеристик, здійснюючи аналіз філософського наповнення концептів «земля», «світло».

Об'єктом дослідження є роман Юрія Мушкетика «Гайдамаки».

Предметом дослідження є символічні структури як стильові чинники в романі Юрія Мушкетика «Гайдамаки».

У дослідженні використано історико-літературний, літературно-критичний, порівняльно-типологічний, системно-описовий, біографічний, аналітичний методи літературознавчого аналізу.

Корінні архетипи епічного світу Ю. Мушкетика ґрунтуються передовсім навколо стихії землі — важкого, вогкого, жіночого, плідного начала як фундаменту центральної теми його творчості — ідеї єдності світу, незмінності змінного: «*Змінливість вічна і незмінність прав і справ*» [2, с. 224]. Земля — архетип з багатою конотацією: це «*вічне лоно, де народжується життя в кипінні форм, завії барв*» [2, с. 237], «*лоно природи мрячне і синє*» [2, с. 238]. Земля водночас і таємниця, що в своїй темній глибині «*ховає життя таємний глузд*» [2, с. 341].

Етноохоронний характер має розділ «Чужа доля». Саме тут письменник і звертається до висвітлювання взаємини людини й Землі — намагається актуалізувати просторово-територіальний компонент національної ідентичності. Адже земля, на якій проживає етнос, — не просто край, де жили діди-прадіди, молились і працювали, боролися і вмирили, лягаючи навечно в цю землю, і навечно з нею поєднувались. Земля і люди на землі — найдревніший симбіотичний зв'язок людини й природи, їх взаємозалежності й любові, прокляття і щас-

тя, сенсу існування. Це окремий звіт, де все має своє місце і час, свій сенс і свою святість та прозорість. Образ землі, що, здається, постійно спілкується з головним героєм Максимом — образ про архетипальну органічність, космологічну цінність національного мікропростору для збереження макропростору — всієї України. Майбутнє Залізняка бачить у затишній, певною мірою ідилічній, романтизованій картині сімейного життя на своїй землі.

Одним з найпоширеніших власне українських архетипів виступає «світ селянської родини» — це серцевина всього національного простору, дерево життя нації, з якого проростають здорові, чисті пагоны для інших космічних сфер етнопростору. Землю як долю власну і, свого роду, як святу книгу життя сприймають герої роману, повсталі побратими Жила і Омелько: «Вона, як розгорнутий Псалтир, лежала перед засмученим небом. Як Пересопницьке Євангеліє мережані листки» [2, с. 307]. Універсум тут побудований за тою самою українсько-християнською моделлю: небесне, Бог — і земне, люди на землі, так само прив'язані, злютовані із землею нерозривним зв'язком.

Земля — не тільки мати, а й дитина. Вона і найвища етична та судова інстанція: «Земля любить правду і про правду дбає». Символічно, що перша любов Галинина приходить саме в розквіт вишень: «Побачила хлопця в садочку, й, здалося, що це сон... весь білий, немов цвіт вишневий» [2, с. 340]. Вишневий цвіт — символ розквітаючого кохання. Цей архетип використовується часто в фольклорних творах, як уособлення чистого обопільного кохання між юнаком і дівчиною по весняній порі. Апологетика архетипу вишневого цвіту з його містким полісемантичним навантаженням як символу незайманості, непорочності й чистоти і, водночас, духовності — органічно переходить у символ світла як тривання поза світами, поза життям. Як, зрештою, Богоіснування й Боготривання: «Вишневий цвіт як білий — немов світиться» — промовила Галя сама собі» [2, с. 405].

Світло — цей Божественний позирк на світ людських пристрастей та суєти повертає заблудлих і розчарованих, воно розсуває межі звичного, вивисуючи людину, веде її через «тьму-тьмону» [2, с. 491] до досвідків. Здавна білий колір опирається на поширену подвійність значень: як символ чистоти (традиційне вбрання нареченої), як символ смерті, спокою (традиційний колір савану). В Англії за часів Шекспіра цей колір означав як невинність, духовність, так і траур. Автор

білий колір використовує у значенні «чистий», «радісний», «приємний». Чорний містить виразний оцінний момент — негативну оцінку чогось або когось. Широкий діапазон значень чорного кольору мотивується тим, що його вважають початком кольороутворень. Чорний або темний колір виступає тут переважно у значенні «поганий», «негативний», «трагічний». Цим кольором письменник здебільшого передає трагізм існування людини в цьому світі. Це стосується Прокіпа — людини, яка від темряви залежницького антилюдського існування в наймах потрапляє в атмосферу затишку дідової оселі й зустрічає перше світле кохання: *«до світла, до життя!»*. Його скалічена стражданням озлоблена душа тане під магією любові.

Мандри повстанців по лісах чи дорогах, вже відкритих до жаданої цілі, також виступає химерним архетипом в «Гайдамаках». Повстанці йдуть по дорозі і її зміна, чи то приховані травною лісові стежки, чи то, пізніше, широка й розлога дорога, змінює й їх душі, вливаючи більше і більше наснаги й впевненості в кращому майбутньому — образ-символ райдуги: *«Залізняк зіперся на сідло, озирнувся назад, підвівся в стременах, пильним зором оглянув сотні. На цілу версту розтягалося по дорозі гайдамацьке військо. Максим вказав рукою. Всі мимоволі подивились в далечінь, туди, де далеко на обрії від міста до лісу впала райдуга. Вона розквітала всіма барвами й була схожа на дугу, дбайливо розмальовану господарем, вбрану в красиві весільні стрічки. Райдуга переливалася сьайвом, вабила до себе. Здавалося, вона вказує шлях, кличе в похід»* [2, с. 501].

Архетип дороги пов'язаний із просторовим переміщенням і образом життя, по вертикалі — до неба, Бога, ідеалів і по горизонталі. Саме вертикальною стежиною хочуть повести за собою соплеменників Гонти та Залізняк, дорогою до майбутнього, спертого на світлі ідеали. В цьому проявляється соцреалістична тенденція образного зображення.

Крім поширення в українському образному світі переміщення (внутрішнього, духовного) вгору (направленість письменників в українській літературі вже намічено традиційна), в Гонти — це дорога по горизонталі. В міфології горизонтальна дорога була дорогою до середини, центру землі — сакральної точки, звідки колись почалося розгортання космосу, джерела світової енергії, припадаючи до якого, посвячуваний (в ініціаційних міфах) чи мандрівець стає безсмерт-

ним — поінформованим. Для героя Юрія Мушкетика Гонти — центр світу є історична пам'ять й металеве самоусвідомлення.

Вперше в творі душевні переживання головного героя (Максим Залізняк) автор передає через опис природи з наявністю першообразних архетипальних структур: *«Максим підвів голову, глянув на могилу. На чоло лягла глибока задума. Скільки таких могил об'їздив у степу, пасучи коні. З могили видно степ далеко-далеко, й важко заскочити козака на могилі. По всій Україні бовваніють вони — німі свідки чиеїсь слави і неслави, а чиеї хтозна»* [2, с. 527].

Образ могили примусив Максима замислитися над сьогоденною долею України, яка є трагічною: *«Де ж та слава, свідомством якої і є вона, висока, що означає, що не простий козак був тут похований»*.

Образ могили оспівує не тільки Юрій Мушкетик, а й багато інших українських письменників. У Тараса Григоровича Шевченка, в його однойменній поемі «Гайдамаки» теж присутній цей архетип на позначення трагічної долі України, минулої слави.

Показати внутрішній світ людини, створити її характер, розкрити його сутність можна лише за певних умов, коли людина реалізує себе у діяльності і певному конкретно-історичному оточенні. Це оточення, тобто обставини поетики використовують як активну силу при розкритті суттєвих сторін людського життя.

Для відтворення обставин життя персонажа художнього твору використовують тваринний і рослинний світ та світ природних стихій. Бо людина, у певному розумінні, накладає свій відбиток на обстановку, у якій живе. У художньому творі природа, тваринний світ, речі зображуються тому, що вони «нерозривно пов'язані з людиною, складають реальне оточення людського життя, але у такому обсязі, в якому, на думку художника, це необхідно для більш глибокого розкриття характерів, їх відношень, переживань і настроїв» [1, с. 63].

У пейзажній перцепції Ю. Мушкетика в «Гайдамаках» важливе значення мають яскраві образи-символи: *дня-ночі; вечора-ранку*. Вони оцінюють красу природну, духовну, вносять в оповідь тривожні нотки, служать додатковим засобом характеристики подій.

Архетипальний образ-символ *«багряної хмари»* також потребує дешифрування: *«Багряна хмара прокотилася по Україні. А хмара та з горя і гніву народного зіткана; рокоче вона громами-закликами, миготить караючими блискавицями. Випавши зливою біля Умані, хмара попливла*

далі, розростаючись навсїбіч. По її краях спадали дощі, від неї відділялись і розходились в боки менші хмаринки, а натомість припливали все нові й нові. А громи гриміли, а блискавиці шугали все далі й далі. Хмара вже покрила не лише Київщину, Поділля, Брацлавщину, а й Волинь, сіяла дрібною мжичкою на Галичині, Белзчині й Прикарпатті. Там на гірські дороги з крісами і топірцями опришки, зупиняли обози, які везли шляхті зброю і провіант. Небезпечні стали для купців ті дороги, небезпечні й страшні» [2, с. 508]. Очевидно — «багряна хмара» асоціюється з самим гайдамацьким повстанням.

Взагалі, Юрій Мушкетик у символіці барв, очевидно, орієнтувався на західноєвропейську традицію. У палітрі його твору багрянний колір символізує не пишноту (традиційний денотат), а небезпеку (варіант крові).

У Ю. Мушкетика червоний колір відзначається складними зрушеннями. Поряд із звичайними традиційними значеннями «веселий», «життєрадісний»: сон про усміхнену радісну Оксану в червоній хустці, що співає йому веселих пісень, одержує інше стилістичне забарвлення — у контексті роману асоціюється часто з горем, стражданням і смертю. Відтак цей колір служить засобом відтворення жакли-вих кривавих подій, викликаючи подібний ефект: «*Неживий зачепив кубок, перевернув, вино розлилося червоне, як кров. Усі здригнулися від лихого передчуття. Пролетіть чиясь кров. Або й ще гірше*» [2, с. 165]. На основі встановленого асоціативного зв'язку з кров'ю червоний набуває значення «тривожний», «страшний», «напружений».

І ще один яскравий образ-символ — символ вітру. Серед природних стихій йому належить особлива роль. Вітер осмислюється письменником як суб'єкт впливу на душу та серце. Загалом вся глибина міфопоетичного зв'язку цього символу виявляється в ототожненні душі з вітром. Динамічна ознака природної стихії легко творить оцінні співзначення, на які, як правило, нашаровуються соціально-психологічні конотації.

Висновки. Отже, у пейзажній перцепції Ю. Мушкетика в «Гайдамаках» важливе значення мають яскраві образи-символи: землі, світла, могили, вітру та інші. Для української літератури рід, родове буття, родова людина впродовж століть були генералізуючою ідеєю, що об'єднувала цілий комплекс проблем, в тому числі й символічну. Притаманні їй природні якості до самозбереження, можливість

утверджувати свою життєздатність в найрізноманітніших модифікаціях родових образів-символів. У словесному образі-символі на перший план висувається абстрактний символічний смисл, пов'язаний з конкретним денотативним значенням певним зв'язком — аналоговим, асоціативним чи конвенційним. Такий образ об'єктивує найвищий ступінь образності в тексті, оскільки його семіозис потребує наявності відповідного контексту та фонових знань у читача. Поділ словесних образів-символів на когнітивні типи зумовлений характером знань, що опредметнюються в них. Основними функціями таких образів у поетичних текстах виступають репрезентативна, текстотвірна, комунікативно-прагматична та когнітивна.

Перспективами подальшого дослідження словесних образів-символів є семіотичний та лінгвокогнітивний аналіз символіки творів Юрія Мушкетика, а також визначення співвіднесеності цих образів зі спорідненими явищами — метафорою, метонімією, емблемою, алегорією тощо.

Список використаної літератури

1. Буров А. И. Эстетическая сущность искусства / А. И. Буров. — М.: Советский художник, 1979. — 336 с.
2. Мушкетик Ю. Твори: в 5 т. / Юрій Мушкетик. — К.: Дніпро, 1997. — Т. 1. — 608 с.
3. Шелестюк Е. В. О лингвистическом исследовании символа / Е. В. Шелестюк // Вопросы языкознания. — 1997. — № 4. — С. 125–141.
4. Юнг К. Г. Об архетипах коллективного бессознательного // К. Г. Юнг. Архетип и символ. Серия: Страницы мировой философии / перевод с нем. А. М. Руткевича. — М.: Ренесанс, 1991. — 304 с.

Лихачова О. А.

кандидат филологических наук, приват-доц.,
доцент кафедры украинской и зарубежной литературы
ГУ «Южноукраинский национальный
педагогический университет имени К. Д. Ушинского»,
e-mail: f0rstar@ukr.net

СИМВОЛИКА НАРИЦАТЕЛЬНЫХ НОМИНАЦИЙ В РОМАНЕ ЮРИЯ МУШКЕТИКА «ГАЙДАМАКИ»

Резюме

Статья посвящена выяснению специфики использования образов-символов в романе Юрия Мушкетика «Гайдамаки». Анализируется роман украинского писателя относительно философского наполнения концептов «земля», «свет».

Ключевые слова: концепт, символ, символический образ, философско-вещевой символ.

Likhachev O. A.

PhD, Associate Professor
Department of Ukrainian and Foreign Literatures
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
e-mail: f0rstar@ukr.net

SYMBOLICS OF COMMON NOUN NOMINATIONS IN THE «GAYDAMAKY» NOVEL BY YURI MUSHKETIK

Abstract

The article is devoted to clarifying the specific use images and symbols in the novel George Mushketik «Gaydamaky». We analyzed the novel by the Ukrainian writer regarding the philosophical content of concepts «earth», «light». The **purpose** is to find out specific traits of usage of images and symbols in the novel Yuri Mushketik «Gaydamaky». To achieve the objectives set, we resolved the following specific objectives: to isolate and characterize the major landmark images of characters in the novel Y. Mushketik «Gaydamaky»; to characterize iconic images of characters as markers of individual author's style; to consider a landmark symbol image as a marker of individual characteristics of copyright, to make analysis of the philosophical content of the concept of «land», «light». The **object** is the novel by Yuri Mushketik «Gaydamaky». The **subject** of the study is the symbolic structure as the novel stylistic factors. The study used historical and literary, literary-critical, comparative typological, system-descriptive, biographical, analytical methods of literary analysis. The **results**. Thus, the perception of landscape in south is full of essential vivid images of characters: earth, light, wind and others. The Ukrainian literature held

general idea for family, family life, tribal people for centuries which united a range of issues, including symbolic ones. Inherent natural qualities of self-preservation, the ability to establish its viability in a variety of generic versions of images and symbols are key features.

Key words: *concept, symbol, symbolic image, philosophical and material character.*

Надійшла до редакції 18.09.2016

УДК 81'373.2:659.131:661.12

С. В. Насакіна

кандидат філологічних наук, доцент,
викладач кафедри української та іноземних мов
Одеського державного аграрного університету
e-mail: svetlana.15@meta.ua

СТАТУС ФІТОНІМІВ У РЕКЛАМНИХ ТЕКСТАХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПРЕПАРАТІВ

У статті розглянуто деякі аспекти функціонування фітонімів у рекламних текстах фармацевтичних препаратів. Визначено роль фітонімів та доведено, що вони слугують джерелом емоційності та експресивності у рекламних текстах. Увага спрямована на фітоніми у рекламних текстах фармацевтичних препаратів на матеріалі української, російської та англійської мов. Дослідження виявило схожі риси в рекламних текстах на матеріалі української, англійської та російської мов.

Ключові слова: фітоніми, фармацевтичні препарати, рекламні тексти, власні назви, онімний простір, функція.

В даний час в ономастиці накопичений великий досвід дослідження пропріальної лексики. Однак незважаючи на значний обсяг наукових розвідок як зарубіжних, так і вітчизняних ономатологів, існує ще матеріал, що вимагає дослідження, до якого ми відносимо рекламні тексти фармацевтичних препаратів. Оніми, як організована лексична підсистема, займають певне місце в лексичній системі кожної національної мови і є найважливішим поліфункціональним засобом, що дозволяє реалізувати прагматичну спрямованість рекламного тексту фармацевтичних препаратів. Онімний простір, як «сукупність власних назв усіх класів, вживаних у мові певного народу в конкретний історичний період» [7, с. 136], включає: **топоніми** (назви географічних об'єктів), **ергоніми** (власні назви об'єднань людей), **прагматоніми** (власні назви тих об'єктів, які мають денотати в прагматичній сфері діяльності людини), **ідеоніми** (назви об'єктів духовної культури), **антропоніми** (імена людей), **фітоніми** (назви рослин), **хрононіми** (назви подій і відрізків часу, пов'язаних з історичними подіями), **зооніми** (імена або клички тварин), **космоніми** (назви природних об'єктів

космічного простору), **теоніми** (імена божеств і демонів у будь-якій релігії, міфології).

Характерними рисами онімного простору, на нашу думку, є: 1) його ієрархічна структура, заснована на виокремленні ядра й периферії, 2) постійний характер включених у нього розрядів онімів, 3) унікальність його складників. Існування різних підходів до онімного простору вказує на відсутність монополії на істину. Ми, у свою чергу, вважаємо, що в будь-якому тексті можна вичленувати онімний простір, що дає нам право розглянути онімний простір рекламних текстів фармацевтичних препаратів.

Враховуючи особливий принцип ієрархії **онімного простору** фармацевтичних препаратів, нами було виокремлено **основні** (топоніми, ергоніми, прагматоніми, ідеоніми, антропоніми) і **другорядні** (хрононіми, зооніми, фітоніми, космоніми й теоніми) розряди **власних назв**. Розширення онімного простору за рахунок **фітонімів** ми пояснюємо тим, що рекламні тексти фармацевтичних препаратів мають особливий статус, оскільки предмет рекламування передбачає появу в тексті назв лікарських рослин. Аргументуючи включення **фітонімів у онімний простір** рекламних текстів фармацевтичних препаратів, підкреслимо, що **прагматоніми** також не відразу одержали статус власної назви в ономастиці.

Усі ономастичні одиниці в рекламних текстах фармацевтичних препаратів значущі й системно організовані. Онімний простір фармацевтичних препаратів презентовано практично всіма відомими розрядами, однак другорядні власні назви, а саме **хрононіми, космоніми, теоніми, зооніми й фітоніми** через їх нечастотне використання відіграють другорядну роль у досліджуваному матеріалі й перебувають на периферії онімного простору. Водночас другорядні оніми можуть відігравати важливу роль у формуванні ідеї окремого рекламного тексту, оскільки вдалий вибір будь-якої власної назви багато в чому визначає значеннєву й емоційну заданість тексту.

Об'єктом дослідження є рекламні тексти фармацевтичних препаратів в українській, російській та англійській мовах. **Предмет** — вивчення статусу фітонімів, які наявні у рекламних текстах фармацевтичних препаратів на матеріалі досліджуваних мов.

Мета дослідження — проаналізувати функціонування фітонімів у рекламних текстах фармацевтичних препаратів.

Поставлена **мета** визначає вирішення таких **завдань**: проаналізувати дослідження поняття **фітонім** у ономастиці; визначити особливості функціонування **фітонімів** у рекламних текстах фармацевтичних препаратів в українській, російській та англійській мовах.

Матеріалом розвідки є рекламні тексти фармацевтичних препаратів, що містяться у буклетах, каталогах, проспектах, на фармацевтичних та медичних сайтах у глобальній мережі Інтернет. Шляхом суцільної вибірки нами зібрано по 500 онімів на англійській, українській та російській мовах.

Причини виникнення й закріплення у свідомості представників різних мов **власних назв** різні й залежать багато в чому від історичного та культурного розвитку країни. Загальновідомо, що для носія української мови дерево *калина* є національним символом, символізуючим світло, вогонь [1, с. 206], улюбленою рослиною є *любисток* [3, с. 195], ментальною рослиною — мак [2, с. 130]. Фітоніміка є мало дослідженою галуззю ономастики. Так, О. В. Суперанська відносить до фітонімів «власні індивідуальні назви окремих рослин» [5, с. 189], Д. Г. Бучко вважає, що фітонім — це власна назва будь-якої рослини [7, с. 186].

Назви рослин, особливо наділені цілющими властивостями, займають значне місце у мові будь-якого народу, однак дотепер в ономастиці не існує спеціальних робіт, що досліджують назви рослин у рекламних текстах фармацевтичної спрямованості. Однією з причин цього, на нашу думку, є неоднозначне визначення лінгвістичного статусу назв рослин.

Деякі дослідники визначають **фітонім** як частину словникового складу мови, що відображає рослинний світ [4, с. 1], інші використовують термін **флоронім** [2, с. 128]. Щоб уникнути плутанини, пропонуємо використовувати термін **фітонім** виключно для пропріальної лексики, а термін **фітолексема** — для апелятивної. Так, *каштан* ми віднесемо до **фітолексем**, а *Кінський каштан* — до **фітонімів**, наприклад:

Конский каштан

Крем-бальзам при варикозной недостаточности

У цьому прикладі фітонім виконує не тільки номінативну функцію, а також інформаційно-рекламну.

Фітоніми функціонують у лексико-семантичній системі будь-якої мови й вживаються в рекламних текстах фармацевтичних пре-

паратів разом з іншими онімами. Наслідуючи О. В. Суперанську, М. М. Торчинського, вважаємо **фітоніми** одним з розрядів онімного простору.

На нашу думку, **фітоніми** надають медичного статусу рекламному тексту. У цифровому співвідношенні вони займають такі позиції: 0,9 % — в українській мові, 2,2 % — у російській та 0,6 % — в англійській. Деякі фітоніми є індикаторами когнітивних аспектів свідомості. Так, існує думка, що на формування рослинної символіки українців вплинули геопсихологічні фактори [3, с. 178]. **Фітоніми** є своєрідними «острівцями», що свідчать про користь рекламованого фармацевтичного препарату завдяки наявності у його складі лікарських рослин, наприклад:

Фонг Тхап Тху

Засіб від ревматизму

Унікальність препарату полягає в багатстві і різноманітності терапевтичних ефектів, що чинять 12 рослинних складових препарату: кореневище Гомаломени духмяної, кора Коричника, кора Шефлери, корінь Дягилю і Дягилю китайського, корінь Стефанії, Олібанум...

У цьому фрагменті фітоніми виконують номінативну, текстотворчу, емоційно-експресивну й сугестивну функції. Адресата запевняють в унікальності препарату завдяки наявності великої кількості лікувальних рослин. Використання фітонімів у зазначеному вище прикладі створює особливу енергетику тексту, змінюючи ментальний, етнічний і міфологічний образ світогляду адресата з подальшим розгортанням основних компонентів ліків.

Зазначимо, що ботанічна народна номенклатура є багатомірною, тому одна рослина може мати кілька назв, наприклад, *Авдотка* (*Хмель польовий*), *Юсефка* (*Синій зверобій*, *Васильки*). Серед **фітонімів** є група утворених від імен біблійно-християнських персонажів: *Адамові яблука* [9, с. 84], *Адамова голова* [9, с. 170], *Ааронова борода* [9, с. 178].

Фітоніми в рекламних текстах фармацевтичних препаратів є не лише прихованими символами, а й виконують при цьому номінативну, прагматичну й експресивну функції, наприклад:

LiverCare

Caper Bush helps support healthy liver functions. Experimental studies confirm

Caper Bush assists in preserving the structure and function of liver cells.

Для досягнення різних видів експресії використовують повтори **фітонімів**, що створює особливий сугестивний ефект.

Рекламні тексти фармацевтичних препаратів не тільки інформують про препарат, але є і ефективним засобом впливу на свідомість адресата. Адже як і будь-який інший засіб масової комунікації, рекламні тести сприймаються багатьма людьми як безумовні істини. Вплив на аудиторію, крім інших лексичних засобів, досягають також шляхом використання широкого спектра пропріальної лексики, покликаної вплинути на вибір адресата й підштовхнути його до певного рішення. **Сугестивну функцію** в нашій роботі розуміємо як функцію, спрямовану на впровадження певних установок до свідомості адресата, що сприяють регулюванню його діяльності. У рекламних текстах **антропоніми**, на наш погляд, найчастіше з усіх розрядів онімів реалізують **сугестивну функцію**, але сила будь-якого оніма залежить від закладеної у ньому інформації, відомої адресатові, наприклад:

Slim Control

100 % растительный состав

Индийский подорожник выводит жиры и сахар, которые мы получаем при приёме пищи;

Способствует выведению холестерина и триглицеридов, препятствует их обратному всасыванию, тем самым обеспечивая нормализацию функции печени.

Для людини, знайомої з ефективністю зазначеного у рекламному тексті **фітоніма**, подана інформація буде мати сугестивне значення.

Використані в рекламних текстах фармацевтичних препаратів **фітоніми** сприймаються як органічний елемент тексту, тому що допомагають передавати важливу інформацію аудиторії, наприклад:

Стодаль

Сухий кашель → Вологий кашель

Покращує відходження мокрот при вологому кашлі:

Толуанський бальзам (Бальзамове дерево Толу)

Висновки та перспективи подальших досліджень. Власні назви, використовувані в рекламних текстах, допомагають привернути увагу аудиторії, при цьому вони активно виконують **інформаційно-рекламну функцію**. Власні назви мають **сугестивний** потенціал, крім того, за рахунок створення позитивної конотації власних назв рекламні тексти можуть викликати передбачувані поведінкові реакції в адресата.

Аналіз свідчить, що **фітоніми** рідко використовують у рекламних текстах фармацевтичних препаратів, однак у випадках їх наявності в рекламних текстах реалізуються **номінативна, інформаційно-рекламна, емоційно-експресивна та сугестивна** функції. **Фітоніми**, на наш погляд, виступають у статусі емоційних підсилювачів, які адресовані до ціннісних установок аудиторії й містять необхідний потенціал для емоційного впливу на свідомість та підсвідомість реципієнта.

Детальний аналіз компонентного складу ономастичного простору на матеріалі трьох мов засвідчив, що у кількісному співвідношенні **фітоніми** майже однакові у всіх мовах: (0,9 % в українській мові, 2,2 % у російській, 0,6 % в англійській мові).

Подальшим напрямом нашої розвідки ми визначаємо аналіз функціонування **фітонімів** у рекламних текстах фармацевтичних препаратів на матеріалі слов'янських, германських та романських мов.

Список використаної літератури

1. Ашиток Н. Мовна картина світу в філософсько-освітньому аспекті: [монографія] / Надія Ашиток. — Дрогобич: Ред.-вид. відділ Дрогобицького пед. ун-ту імені Івана Франка, 2011. — 251 с.
2. Баракатова Н. «Без верби і калини нема України»: Флороніми як компоненти українських фразеологізмів / Баракатова Н. // *Flora i Fitonimy na pograniczu polsko-ukraińskim*. — Lublin: Sampol, 2006. — S. 127–132.
3. Кононенко В. І. Символи української мови : [монографія] / Кононенко В. І. — Київ; Івано-Франківськ: Вид-во Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2013. — 440 с.
4. Пашенко О. М. Семантична стратифікація фітонімічної номенклатури східнослов'янських мов: порівняльно-історичний аспект: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.17 / Пашенко О. М. — К., 2006. — 19 с.
5. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. — М.: Наука, 1973. — 368 с.
6. Торчинський М. М. Структура, типологія і функціонування онімної лексики української мови: дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01 / Торчинський Михайло Миколайович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т філол. — К., 2010. — 502 с.
7. Бучко Д., Ткачова Н. Словник української ономастичної термінології / [уклад. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В.]. — Х.: Ранок-НТ, 2012. — 256 с.
8. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / [отв. ред. А. В. Суперанская]. — 2-е изд. — М.: Наука, 1988. — 170 с.

9. Словарь фармацевтических терминов и синонимов (на латинском, русском, немецком и французском языках) / [сост. А. Г. Клинге]. — С.-Петербург: Издание К. Л. Риккер, 1903. — CCLVII с.

Насакина С. В.

кандидат филологических наук, доцент,
преподаватель кафедры украинского и иностранных языков
Одесского государственного аграрного университета
e-mail: svetlana.15@meta.ua

СТАТУС ФИТОНИМОВ В РЕКЛАМНЫХ ТЕКСТАХ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИХ ПРЕПАРАТОВ

Резюме

В статье рассмотрены некоторые аспекты функционирования фитонимов в рекламных текстах фармацевтических препаратов. Определена роль фитонимов и доказано, что они служат источником эмоциональности и экспрессивности в рекламных текстах фармацевтических препаратов. Внимание сосредоточено на фитонимах в рекламных текстах фармацевтических препаратов на материале английского, украинского и русского языков. Исследование выявило сходные черты в рекламе разных языков.

Ключевые слова: фитонимы, фармацевтические препараты, рекламные тексты, собственные имена, онимное пространство, функция.

Nasakina S. V.

Ph. D., Associate Professor
Department of Ukrainian and Foreign Languages
Odessa State Agrarian University
e-mail: svetlana.15@meta.ua

PHYTONYM STATUS OF PHARMACEUTICAL ADVERTISING TEXTS

Abstract

The article deals with the functioning of phytonyms in pharmaceutical advertising texts. Pharmaceuticals advertising texts provide rich material for the study of proper names. The purpose of the article is the analysis of phytonyms' functioning in pharmaceutical advertising texts. The tasks are defining the specifics of the phytonyms' functioning in pharmaceutical advertising texts. Similarities are found in the pharmaceutical advertising texts in the Ukrainian, English and Russian languages. A brief outline of phytonyms' studies are presented. The characteristics of phytonyms in pharmaceutical advertising texts are shown. The role the proper names in the pharmaceutical advertising texts is defined. Proper names help to express the advertising texts' ideas. It is proved that phytonyms serve as the additional source of

expression; they promote disclosure of advertising text's ideas. It is eliminated nominative, information and advertising, suggestive and cultural functions of phytonyms in pharmaceuticals advertising texts.

Key words: *phytonym, pharmaceuticals, advertising texts, proper names, onymic space, function.*

Надійшла до редакції 10.10.2016

УДК 811.111'1'373.2

В. Ю. Неклесова

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
e-mail: neklesova.valerie@gmail.com

МЕМИ УКРАЇНСЬКОГО СЕГМЕНТУ ІНТЕРНЕТУ

Мета статті полягає в огляді існуючого стану мемів в сегменті українського Інтернету. Завдання нашої статті вбачається в аналізі функціонування, складу та виникнення мемів української блогосфери, форумів та сфери соціальних мереж. Об'єктом нашого дослідження є мему українського сегменту Інтернету. Предметом — є властивості функціонування мемів українського сегменту Інтернету, які містять ономастичний компонент.

Ключові слова: креативність, мем, онім.

Фокус нашої статті — меметика у сучасному її розумінні: наука про сутність мемів, їх місце у суспільстві, особливості їх функціонування та розповсюдження. Уперше термін **мем (meme)** було введено біологом Р. Докінзом (R. Dawkins) у його монографії Егоїстичний ген (*The Selfish Gene*) у 1976. У ній він порівняв мем з геном, мета якого розповсюджуватися усіма доступними засобами. І, хоча науковою темою монографії була генетична природа організмів, термін **мем** став одним з центральних та найбільш цитованих. Прикладами мемів Р. Докінз вбачає ідеї, музичні мотиви, моду на вбрання, фрази з кінофільмів, і навіть засоби виробництва, як робити горщики чи будувати арки. Далі він зазначає, якщо «ідея закріплюється, можна сказати, що вона розмножується, поширюючись від мозку до мозку» [4, с. 192].

Згодом цей термін став дуже поширеним для багатьох дисциплін: соціології, культурології, лінгвістики, біології, архітектури комп'ютерних систем тощо. Спектр того, що можна вважати мемом, є досить широким, і досі триває дискусія щодо його властивостей. Так, С. Блекмор (S. Blackmore) вважає мемами оповідання, пісні, звички, навички, винаходи, засоби робити щось, які може скопіювати людина від людини або зімітувати [1, с. 52]. Дослідник Д. Деннетт

(D. Dennett) доповнює цей список такими найпоширенішими мемами як календар, співпраця, музика, писемність, освіта [5, с. 48]. Мемі різняться від людини до людини, однак вони формують та відображають загальні соціальні образи мислення, й такі образи передаються горизонтально (у суспільстві) та вертикально (у сім'ї). Саме такі властивості є центральними для характеристики мемів як культурних та соціальних одиниць.

Мем — «це культурна репродукція, відтворення, яке характеризується різними засобами копіювання та імітації — тими практиками, які стали важливими для сучасної інформаційної культури» [13, с. 4]. Мемі, їхній копії та варіанти копій перебувають під впливом багатьох факторів, особливо важливими серед яких є залежність від фізичних носіїв (людина, сайт, місце в теле-, радіоефірі, допис у соцмережі) та популярність. «Кінцевою ціллю всіх мемів є розум людини, однак сам він є артефактом, який створено, коли мемі реорганізовували людський розум, щоб створити його найбільш зручним середовищем для себе» [5]. Отже, використовуючи мемі різних типів, людина водночас змінює їх та сама стає об'єктом перетворення.

Л. Габора (L. Gabora) розглядає ментальну репрезентацію мему як культурний аналог генотипу й аналог фенотипу у його реалізації та форму, яку він приймає, коли виражається і передається засобами вокалізації або іншої дії [6, с. 59]. Погляд на мем у царині культурологічних студій також наслідуює генетичну концепцію Р. Докінза, мем є часткою інформації, але не генетичної, а такої, яка назбирається у мозку, соціальним, суспільним кластером.

Часто можна зустріти погляд на мем як на ідею, яка сама поширюється, або *мисленнєву інфекцію* (виділено автором) [8, с. 2]. З такої точки зору мемі є активно заразними, що наводить на думку про їх можливе агресивне розповсюдження, доволі стійку реакцію та довгий ефект. Одним з прикладів, який можна згадати у зв'язку з таким підходом, є ефект докучливого мотиву чи зображення.

Близьким до вищенаведеного є погляд на мем як на вірус у тілі людини, що інфікує (звідки й вираз вірусний мем) та перестрибує від носія до носія [7]. Саме таку думку висловлює М. Годвін (M. Godwin), автор концепції про аналогію з нацистами: чим довше обговорення будь-якої теми онлайн, тим вище можливість зіставлення учасників з нацистами або згадки з Гітлером.

Зміна, мутація мема «мем» не є результатом помилок в копіюванні при переносі від мозку до мозку, а скоріш, є реконструкцією різноманітних інтелектів у різних контекстах [3, с. 98]. При надходженні інформації активним є мозок, мем є суб'єктом, фігурою контексту, яка викликає зміни залежно від сприйняття. Продовжуючи та наслідуючи біологічні витоки терміну **мем**, його визначають як справжній реплікатор, що має три властивості — копіювання, варіація, відбір, — все те, потрібно для нового еволюційного процесу, як його визначив Дарвін [1, с. 55]. При цьому вони є частками інформації. Спираючись на вищезазначені думки, ми можемо прогнозувати декілька шляхів у розвитку мемів: процес зміни самого терміну мем (що можна побачити вже зараз) та внутрішню еволюцію мемів.

У середині 1990-х Інтернет став своєрідним первинним бульйоном, зародковим океаном копіювання [3, с. 92], що до кінця сторіччя набуло дуже широкого розмаху. Зараз кількість користувачів Інтернету збільшилась, і майже немає обмежень для участі у будь-якій соціальній мережі або форумі. Це надало великий поштовх мемам як одному з різновидів спілкування. Мем став Інтернет-мемом, і зараз, коли людина чує цей термін, то думає саме про таке значення.

Л. Шифман пропонує визначати Інтернет мем як: а) групу цифрових повідомлень, що розділяють загальні характеристики змісту, форми та/або позиції; б) які були створені з осмисленням та розумінням інших мемів; та в) які циркулювали, були імітовані, та/або трансформовані в Інтернеті за допомогою багатьох користувачів [13, с. 7–8]. Таке визначення допомагає аналізувати Інтернет-меми як соціально створені публічні дискурси, де різноманітні меметичні варіанти є виразником різних думок та перспектив досвіду. Отже, мем є результатом колективної творчості та колективного досвіду, що відбивається у колективній пам'яті. У цьому процесі використовуються опосередковуючі засоби, такі як вже існуючі наративи, і результатом взаємодії є та властивість, що робить колективну пам'ять колективною: «текстуальна спільнота» розділяє одні й ті ж самі посередні ланки для свого вираження [17, с. 657]. Більше того, така спільнота буде мати свою колективну пам'ять, що буде відображатися у тільки їм відомим мемах, мові, стилі спілкування, жартах тощо. Це зумовлює існування локальних мемів у мовних, культурних та соціальних спільнотах.

Зміна, мутація мема «мем» не є результатом помилок в копіюванні при переносі від мозку до мозку, а скоріш, є реконструкцією різноманітних інтелектів у різних контекстах [3, с. 98]. При надходженні інформації активним є мозок, мем є суб'єктом, фігурою контексту, яка викликає зміни залежно від сприйняття. Продовжуючи та наслідуючи біологічні витоки терміну **мем**, його визначають як справжній реплікатор, що має три властивості — копіювання, варіація, відбір, — все те, потрібно для нового еволюційного процесу, як його визначив Дарвін [1, с. 55]. При цьому вони є частками інформації. Спираючись на вищезазначені думки, ми можемо прогнозувати декілька шляхів у розвитку мемів: процес зміни самого терміну мем (що можна побачити вже зараз) та внутрішню еволюцію мемів.

У середині 1990-х Інтернет став своєрідним первинним бульйоном, зародковим океаном копіювання [3, с. 92], що до кінця сторіччя набуло дуже широкого розмаху. Зараз кількість користувачів Інтернету збільшилась, і майже немає обмежень для участі у будь-якій соціальній мережі або форумі. Це надало великий поштовх мемам як одному з різновидів спілкування. Мем став Інтернет-мемом, і зараз, коли людина чує цей термін, то думає саме про таке значення.

Л. Шифман пропонує визначати Інтернет мем як: а) групу цифрових повідомлень, що розділяють загальні характеристики змісту, форми та/або позиції; б) які були створені з осмисленням та розумінням інших мемів; та в) які циркулювали, були імітовані, та/або трансформовані в Інтернеті за допомогою багатьох користувачів [13, с. 7–8]. Таке визначення допомагає аналізувати Інтернет-меми як соціально створені публічні дискурси, де різноманітні меметичні варіанти є виразником різних думок та перспектив досвіду. Отже, мем є результатом колективної творчості та колективного досвіду, що відбивається у колективній пам'яті. У цьому процесі використовуються опосередковуючі засоби, такі як вже існуючі наративи, і результатом взаємодії є та властивість, що робить колективну пам'ять колективною: «текстуальна спільнота» розділяє одні й ті ж самі посередні ланки для свого вираження [17, с. 657]. Більше того, така спільнота буде мати свою колективну пам'ять, що буде відображатися у тільки їм відомим мемах, мові, стилі спілкування, жартах тощо. Це зумовлює існування локальних мемів у мовних, культурних та соціальних спільнотах.

Зміна, мутація мема «мем» не є результатом помилок в копіюванні при переносі від мозку до мозку, а скоріш, є реконструкцією різноманітних інтелектів у різних контекстах [3, с. 98]. При надходженні інформації активним є мозок, мем є суб'єктом, фігурою контексту, яка викликає зміни залежно від сприйняття. Продовжуючи та наслідуючи біологічні витоки терміну **мем**, його визначають як справжній реплікатор, що має три властивості — копіювання, варіація, відбір, — все те, потрібно для нового еволюційного процесу, як його визначив Дарвін [1, с. 55]. При цьому вони є частками інформації. Спираючись на вищезазначені думки, ми можемо прогнозувати декілька шляхів у розвитку мемів: процес зміни самого терміну мем (що можна побачити вже зараз) та внутрішню еволюцію мемів.

У середині 1990-х Інтернет став своєрідним первинним бульйоном, зародковим океаном копіювання [3, с. 92], що до кінця сторіччя набуло дуже широкого розмаху. Зараз кількість користувачів Інтернету збільшилась, і майже немає обмежень для участі у будь-якій соціальній мережі або форумі. Це надало великий поштовх мемам як одному з різновидів спілкування. Мем став Інтернет-мемом, і зараз, коли людина чує цей термін, то думає саме про таке значення.

Л. Шифман пропонує визначати Інтернет мем як: а) групу цифрових повідомлень, що розділяють загальні характеристики змісту, форми та/або позиції; б) які були створені з осмисленням та розумінням інших мемів; та в) які циркулювали, були імітовані, та/або трансформовані в Інтернеті за допомогою багатьох користувачів [13, с. 7–8]. Таке визначення допомагає аналізувати Інтернет-меми як соціально створені публічні дискурси, де різноманітні меметичні варіанти є виразником різних думок та перспектив досвіду. Отже, мем є результатом колективної творчості та колективного досвіду, що відбивається у колективній пам'яті. У цьому процесі використовуються опосередковуючі засоби, такі як вже існуючі наративи, і результатом взаємодії є та властивість, що робить колективну пам'ять колективною: «текстуальна спільнота» розділяє одні й ті ж самі посередні ланки для свого вираження [17, с. 657]. Більше того, така спільнота буде мати свою колективну пам'ять, що буде відображатися у тільки їм відомим мемах, мові, стилі спілкування, жартах тощо. Це зумовлює існування локальних мемів у мовних, культурних та соціальних спільнотах.

Зміна, мутація мема «мем» не є результатом помилок в копіюванні при переносі від мозку до мозку, а скоріш, є реконструкцією різноманітних інтелектів у різних контекстах [3, с. 98]. При надходженні інформації активним є мозок, мем є суб'єктом, фігурою контексту, яка викликає зміни залежно від сприйняття. Продовжуючи та наслідуючи біологічні витоки терміну **мем**, його визначають як справжній реплікатор, що має три властивості — копіювання, варіація, відбір, — все те, потрібно для нового еволюційного процесу, як його визначив Дарвін [1, с. 55]. При цьому вони є частками інформації. Спираючись на вищезазначені думки, ми можемо прогнозувати декілька шляхів у розвитку мемів: процес зміни самого терміну мем (що можна побачити вже зараз) та внутрішню еволюцію мемів.

У середині 1990-х Інтернет став своєрідним первинним бульйоном, зародковим океаном копіювання [3, с. 92], що до кінця сторіччя набуло дуже широкого розмаху. Зараз кількість користувачів Інтернету збільшилась, і майже немає обмежень для участі у будь-якій соціальній мережі або форумі. Це надало великий поштовх мемам як одному з різновидів спілкування. Мем став Інтернет-мемом, і зараз, коли людина чує цей термін, то думає саме про таке значення.

Л. Шифман пропонує визначати Інтернет мем як: а) групу цифрових повідомлень, що розділяють загальні характеристики змісту, форми та/або позиції; б) які були створені з осмисленням та розумінням інших мемів; та в) які циркулювали, були імітовані, та/або трансформовані в Інтернеті за допомогою багатьох користувачів [13, с. 7–8]. Таке визначення допомагає аналізувати Інтернет-меми як соціально створені публічні дискурси, де різноманітні меметичні варіанти є виразником різних думок та перспектив досвіду. Отже, мем є результатом колективної творчості та колективного досвіду, що відбивається у колективній пам'яті. У цьому процесі використовуються опосередковуючі засоби, такі як вже існуючі наративи, і результатом взаємодії є та властивість, що робить колективну пам'ять колективною: «текстуальна спільнота» розділяє одні й ті ж самі посередні ланки для свого вираження [17, с. 657]. Більше того, така спільнота буде мати свою колективну пам'ять, що буде відображатися у тільки їм відомим мемах, мові, стилі спілкування, жартах тощо. Це зумовлює існування локальних мемів у мовних, культурних та соціальних спільнотах.

Зміна, мутація мема «мем» не є результатом помилок в копіюванні при переносі від мозку до мозку, а скоріш, є реконструкцією різноманітних інтелектів у різних контекстах [3, с. 98]. При надходженні інформації активним є мозок, мем є суб'єктом, фігурою контексту, яка викликає зміни залежно від сприйняття. Продовжуючи та наслідуючи біологічні витоки терміну **мем**, його визначають як справжній реплікатор, що має три властивості — копіювання, варіація, відбір, — все те, потрібно для нового еволюційного процесу, як його визначив Дарвін [1, с. 55]. При цьому вони є частками інформації. Спираючись на вищезазначені думки, ми можемо прогнозувати декілька шляхів у розвитку мемів: процес зміни самого терміну мем (що можна побачити вже зараз) та внутрішню еволюцію мемів.

У середині 1990-х Інтернет став своєрідним первинним бульйоном, зародковим океаном копіювання [3, с. 92], що до кінця сторіччя набуло дуже широкого розмаху. Зараз кількість користувачів Інтернету збільшилась, і майже немає обмежень для участі у будь-якій соціальній мережі або форумі. Це надало великий поштовх мемам як одному з різновидів спілкування. Мем став Інтернет-мемом, і зараз, коли людина чує цей термін, то думає саме про таке значення.

Л. Шифман пропонує визначати Інтернет мем як: а) групу цифрових повідомлень, що розділяють загальні характеристики змісту, форми та/або позиції; б) які були створені з осмисленням та розумінням інших мемів; та в) які циркулювали, були імітовані, та/або трансформовані в Інтернеті за допомогою багатьох користувачів [13, с. 7–8]. Таке визначення допомагає аналізувати Інтернет-меми як соціально створені публічні дискурси, де різноманітні меметичні варіанти є виразником різних думок та перспектив досвіду. Отже, мем є результатом колективної творчості та колективного досвіду, що відбивається у колективній пам'яті. У цьому процесі використовуються опосередковуючі засоби, такі як вже існуючі наративи, і результатом взаємодії є та властивість, що робить колективну пам'ять колективною: «текстуальна спільнота» розділяє одні й ті ж самі посередні ланки для свого вираження [17, с. 657]. Більше того, така спільнота буде мати свою колективну пам'ять, що буде відображатися у тільки їм відомим мемах, мові, стилі спілкування, жартах тощо. Це зумовлює існування локальних мемів у мовних, культурних та соціальних спільнотах.

Зміна, мутація мема «мем» не є результатом помилок в копіюванні при переносі від мозку до мозку, а скоріш, є реконструкцією різноманітних інтелектів у різних контекстах [3, с. 98]. При надходженні інформації активним є мозок, мем є суб'єктом, фігурою контексту, яка викликає зміни залежно від сприйняття. Продовжуючи та наслідуючи біологічні витоки терміну **мем**, його визначають як справжній реплікатор, що має три властивості — копіювання, варіація, відбір, — все те, потрібно для нового еволюційного процесу, як його визначив Дарвін [1, с. 55]. При цьому вони є частками інформації. Спираючись на вищезазначені думки, ми можемо прогнозувати декілька шляхів у розвитку мемів: процес зміни самого терміну мем (що можна побачити вже зараз) та внутрішню еволюцію мемів.

У середині 1990-х Інтернет став своєрідним первинним бульйоном, зародковим океаном копіювання [3, с. 92], що до кінця сторіччя набуло дуже широкого розмаху. Зараз кількість користувачів Інтернету збільшилась, і майже немає обмежень для участі у будь-якій соціальній мережі або форумі. Це надало великий поштовх мемам як одному з різновидів спілкування. Мем став Інтернет-мемом, і зараз, коли людина чує цей термін, то думає саме про таке значення.

Л. Шифман пропонує визначати Інтернет мем як: а) групу цифрових повідомлень, що розділяють загальні характеристики змісту, форми та/або позиції; б) які були створені з осмисленням та розумінням інших мемів; та в) які циркулювали, були імітовані, та/або трансформовані в Інтернеті за допомогою багатьох користувачів [13, с. 7–8]. Таке визначення допомагає аналізувати Інтернет-меми як соціально створені публічні дискурси, де різноманітні меметичні варіанти є виразником різних думок та перспектив досвіду. Отже, мем є результатом колективної творчості та колективного досвіду, що відбивається у колективній пам'яті. У цьому процесі використовуються опосередковуючі засоби, такі як вже існуючі наративи, і результатом взаємодії є та властивість, що робить колективну пам'ять колективною: «текстуальна спільнота» розділяє одні й ті ж самі посередні ланки для свого вираження [17, с. 657]. Більше того, така спільнота буде мати свою колективну пам'ять, що буде відображатися у тільки їм відомим мемах, мові, стилі спілкування, жартах тощо. Це зумовлює існування локальних мемів у мовних, культурних та соціальних спільнотах.

Зміна, мутація мема «мем» не є результатом помилок в копіюванні при переносі від мозку до мозку, а скоріш, є реконструкцією різноманітних інтелектів у різних контекстах [3, с. 98]. При надходженні інформації активним є мозок, мем є суб'єктом, фігурою контексту, яка викликає зміни залежно від сприйняття. Продовжуючи та наслідуючи біологічні витоки терміну **мем**, його визначають як справжній реплікатор, що має три властивості — копіювання, варіація, відбір, — все те, потрібно для нового еволюційного процесу, як його визначив Дарвін [1, с. 55]. При цьому вони є частками інформації. Спираючись на вищезазначені думки, ми можемо прогнозувати декілька шляхів у розвитку мемів: процес зміни самого терміну мем (що можна побачити вже зараз) та внутрішню еволюцію мемів.

У середині 1990-х Інтернет став своєрідним первинним бульйоном, зародковим океаном копіювання [3, с. 92], що до кінця сторіччя набуло дуже широкого розмаху. Зараз кількість користувачів Інтернету збільшилась, і майже немає обмежень для участі у будь-якій соціальній мережі або форумі. Це надало великий поштовх мемам як одному з різновидів спілкування. Мем став Інтернет-мемом, і зараз, коли людина чує цей термін, то думає саме про таке значення.

Л. Шифман пропонує визначати Інтернет мем як: а) групу цифрових повідомлень, що розділяють загальні характеристики змісту, форми та/або позиції; б) які були створені з осмисленням та розумінням інших мемів; та в) які циркулювали, були імітовані, та/або трансформовані в Інтернеті за допомогою багатьох користувачів [13, с. 7–8]. Таке визначення допомагає аналізувати Інтернет-меми як соціально створені публічні дискурси, де різноманітні меметичні варіанти є виразником різних думок та перспектив досвіду. Отже, мем є результатом колективної творчості та колективного досвіду, що відбивається у колективній пам'яті. У цьому процесі використовуються опосередковуючі засоби, такі як вже існуючі наративи, і результатом взаємодії є та властивість, що робить колективну пам'ять колективною: «текстуальна спільнота» розділяє одні й ті ж самі посередні ланки для свого вираження [17, с. 657]. Більше того, така спільнота буде мати свою колективну пам'ять, що буде відображатися у тільки їм відомим мемах, мові, стилі спілкування, жартах тощо. Це зумовлює існування локальних мемів у мовних, культурних та соціальних спільнотах.

Зміна, мутація мема «мем» не є результатом помилок в копіюванні при переносі від мозку до мозку, а скоріш, є реконструкцією різноманітних інтелектів у різних контекстах [3, с. 98]. При надходженні інформації активним є мозок, мем є суб'єктом, фігурою контексту, яка викликає зміни залежно від сприйняття. Продовжуючи та наслідуючи біологічні витоки терміну **мем**, його визначають як справжній реплікатор, що має три властивості — копіювання, варіація, відбір, — все те, потрібно для нового еволюційного процесу, як його визначив Дарвін [1, с. 55]. При цьому вони є частками інформації. Спираючись на вищезазначені думки, ми можемо прогнозувати декілька шляхів у розвитку мемів: процес зміни самого терміну мем (що можна побачити вже зараз) та внутрішню еволюцію мемів.

У середині 1990-х Інтернет став своєрідним первинним бульйоном, зародковим океаном копіювання [3, с. 92], що до кінця сторіччя набуло дуже широкого розмаху. Зараз кількість користувачів Інтернету збільшилась, і майже немає обмежень для участі у будь-якій соціальній мережі або форумі. Це надало великий поштовх мемам як одному з різновидів спілкування. Мем став Інтернет-мемом, і зараз, коли людина чує цей термін, то думає саме про таке значення.

Л. Шифман пропонує визначати Інтернет мем як: а) групу цифрових повідомлень, що розділяють загальні характеристики змісту, форми та/або позиції; б) які були створені з осмисленням та розумінням інших мемів; та в) які циркулювали, були імітовані, та/або трансформовані в Інтернеті за допомогою багатьох користувачів [13, с. 7–8]. Таке визначення допомагає аналізувати Інтернет-меми як соціально створені публічні дискурси, де різноманітні меметичні варіанти є виразником різних думок та перспектив досвіду. Отже, мем є результатом колективної творчості та колективного досвіду, що відбивається у колективній пам'яті. У цьому процесі використовуються опосередковуючі засоби, такі як вже існуючі наративи, і результатом взаємодії є та властивість, що робить колективну пам'ять колективною: «текстуальна спільнота» розділяє одні й ті ж самі посередні ланки для свого вираження [17, с. 657]. Більше того, така спільнота буде мати свою колективну пам'ять, що буде відображатися у тільки їм відомим мемах, мові, стилі спілкування, жартах тощо. Це зумовлює існування локальних мемів у мовних, культурних та соціальних спільнотах.

11. Sawyer R. K. Individual And Group Creativity / R. K. Sawyer // The Cambridge handbook of creativity (edited by James C. Kaufman, Robert J. Sternberg). — New York : Cambridge University Press, 2010. — P. 366–380.
12. Schrage M. Are Ideas Viruses Of The Mind? — Access via : <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1988/10/30/are-ideas-viruses-of-the-mind/46be1345-4067-4f90-a3ae-bd5dd811fc02/>
13. Shifman L. Memes in Digital Culture / L. Shifman. — Cambridge; London : MIT Press, 2012. — 200 p.
14. Sternberg R. J. The Nature of Creativity / Robert J. Sternberg // Creativity Research Journal. — 2006. — Vol. 18, No. 1. — P. 87–98.
15. Tryon C. The Power of Political Memes — Access via : <http://theweek.com/articles/644312/power-political-memes>
16. Vajk J. P. Memetics: The Nascent Science of Ideas and Their Transmission, An Essay Presented to the Outlook Club Berkeley, California January 19, 1989. — Access via : <http://home.netcom.com/~cbell58/meme1.htm>
17. Wertsch J. V. Collective Memory / J. V. Wertsch // The Cambridge Handbook of Sociocultural Psychology (edited by Jaan Valsiner and Alberto Rosa). — New York : Cambridge University Press, 2007. — P. 645–660.

Неклесова В. Ю.

*кандидат филологических наук,
доцент кафедры иностранных языков
гуманитарных факультетов
Одесского национального университета им. И. И. Мечникова
e-mail: neklesova.valerie@gmail.com*

МЕМЫ УКРАИНСКОГО СЕГМЕНТА ИНТЕРНЕТА

Резюме

Цель статьи — обзор положения мемов в сегменте украинского Интернета, анализе функционирования, состава и появления мемов украинской блогосферы, форумов и социальных сетей. Объект нашего исследования — мемы украинского сегмента Интернета. Предмет — свойства функционирования мемов украинского сегмента Интернета, которые включают ономастический компонент.

Ключевые слова: креативность, мем, оним.

Neklesova V. Yu.

PhD, Associate Professor,

Chair of Foreign Languages of the Arts Faculties

Odessa I. I. Mechnikov National University

e-mail: neklesova.valerie@gmail.com

MEMES OF THE UKRAINIAN INTERNET SEGMENT

Abstract

*The article dwells on the problems of definition of the notion of the term meme. The **purpose** of the article is to inform readers with the state memetics in Ukrainian linguistic studies and place of memes in the Ukrainian Internet segment. The popularity of the Internet among Ukrainian society has been gradually growing the past decade and memes has become quite common not only in the Internet groups but in the common media discourse as well.*

*The **object** of the study is Ukrainian memes, thus the **subject** is their function and general characteristics. Our **findings** support the idea of memes as of self-replicating units which follow Darwinian categories necessary for evolutionary process: replication, variation, selection. Thus, all the three properties are results of human creativity and cooperation in social groups, which is illustrated by one of the political memes **Krivaviy Pastor** (Bloody Pastor, the analogy to the Bloody Mary).*

Key words: *creativity, meme, proper name.*

Надійшла до редакції 11.10.2016

УДК 811.161.2'3732:821

О. Ф. Немировська

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології
і методики навчання фахових дисциплін Південноукраїнського
національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського
e-mail: Layma-59@mail.ru*

ОНІМНІ І БЕЗОНІМНІ НОМІНАЦІЇ ЯК АКТУАЛІЗАТОР ІСТОРИЧНОГО ЧАСУ І ПРОСТОРУ (на матеріалі «Слова о полку Ігоревім»)

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування і стилістичної ролі онімної лексики і безонімних номінацій як актуалізатора історичного часу і простору, встановлюється їхня роль у створенні художнього хронотопу видатної пам'ятки давньої української літератури — «Слова о полку Ігоревім».

Ключові слова: *онімна лексика, безонімні номінації, художній хронотон, художній / історичний час і простір.*

Час і простір є провідними складовими компонентами літературного твору, одним із чинників побудови цілісного художнього мікросвіту. Неподільна єдність художнього твору, цілісність його сприйняття формується як структура, де складовими векторами виступають час, простір і вектор свідомості, що є характерною для певної епохи. Саме художній час і простір (ХЧП) впливає на добір автором різноманітних прийомів зображення дійсності, в тому числі онімних і безонімних засобів номінації, засобів моделювання сюжетного руху і обрзної системи.

Сучасні лінгвістичні й літературознавчі дослідження фокусують увагу на вивченні часопросторових координат художнього твору, аналізі дій і думок персонажів у вимірах часу і простору, дослідження в даному аспекті авторської концепції, що сприяє глибинному прочитанню і повнішому розумінню художньої природи літературного твору. Особливу роль часопросторові координати відіграють у творах на історичну тематику, де відбиття реального історичного часу і простору знаходиться в основі сюжету, композиції, образної системи та авторського творчого кредо — усіх складових неподільного художнього

цілого. Увага дослідників-мовознавців зосереджена, в основному, на вивченні хронологічно маркованої лексики (ХМЛ), яке здійснюється на матеріалі вітчизняної та зарубіжної історичної прози (В. А. Буда, І. М. Волченко, Г. М. Гайдученко, М. Ю. Жукова, Т. Т. Ковальова, О. В. Коваленко, І. Ю. Марконіна, Л. Г. Панін, О. С. Яковлева та ін.). Зазначений аспект дослідження, безперечно, є досить актуальним, оскільки він сприяє глибинному вивченню ідіостилю письменників, визначенню специфічних рис і особливостей відтворення ними колориту певної історичної доби. Проте поряд із ХМЛ існує значна кількість інших мовних засобів, що є не менш важливими, з т. з. відбиття історичного часу і простору (ІЧП). Найбільш чіткими і семантично наповненими часопросторовими показниками є онімні номінації, що є дійовим чинником актуалізації ІЧП. Значення онімів у зображенні певної історичної доби є надзвичайно важливим. Саме онімна лексика (ОЛ) і безонімні номінації (БН) найбільш чітко окреслюють час і простір, в якому розгортається дія. Проте сьогодні існують лише поодинокі розвідки з питань функціонування онімів у творах на історичну тематику, до того ж увага в них зосереджена, в основному, на стилістичних і текстоутворюючих функціях онімів [5, с. 10], хоча ОЛ є досить вагомим фактором відбиття історичного колориту зображуваної епохи. Крім того, майже недослідженим залишається питання функціонування ОЛ і БН у давній українській літературі, зокрема, в перших її писемних пам'ятках, де оніми і апелятивні номінації, крім своєї основної (локативно-темпоральної) функції, містять у собі значний пласт історико-культурної інформації. Саме такою постає перед нами найвидатніша пам'ятка стародавньої української літератури — «Слово о полку Ігоревім», де ОЛ і БН, специфічні особливості їхнього уживання і функціонування правдиво відображають колорит реальної історичної доби.

Отже, **тема** нашої розвідки — ОЛ і БН як фактор відбиття реального історичного часу і простору. **Предметом** дослідження стали онімні реалії «Слова о полку Ігоревім» у перекладі В. Малика, **матеріалом** — контекст «Слова...», що на 22 сторінках друкованого тексту [6, с. 431–453] містить значний за обсягом і семантико-стилістичним потенціалом пласт онімних і безонімних номінацій.

Існування унікальних об'єктів, що їх позначають оніми, надає можливість аналізувати їх на рівні часових та просторових, або ло-

кативних, відношень [4, с. 222]. ОЛ представлена у «Слові» різними розрядами і класами онімів. Незважаючи на те, що більшість з них є реаліями, у контексті поеми вони набувають романтичної експресії. Перш за все, це ВІ та БН головного персонажа, частотність уживання яких є найбільшою порівняно з номінаціями інших персонажів — історичних осіб; вони утворюють розгорнутий номінаційний ряд (НР): *Ігор* [6, с. 434; 435 — 2; 436 — 3; 441; 443; 448; 453 — 3; 454 — 2; 455 — 2]; *Ігор Святославич* [6, с. 433; 455]; *Ігор, внук Олегів* [6, с. 434]; *Ігор-князь* [6, с. 435; 444; 453 — 2; 455]; *князь Ігор* [6, с. 444; 453]; *хоробрий Святославич* [6, с. 437]; *буйний Святославич* [6, с. 447; 448; 449]; *брат* [6, с. 435]; *князь* [6, с. 436]. Інші ВІ уживаються значно менше, хоча деякі також утворюють невеликі НР: *Ян* [6, с. 433 — 3; 434 — 2; 451; 455]; *Велесів внуче* [6, с. 434]; *соловій часу давнього* [6, с. 434]; *Всеволод* [6, с. 435 — 2; 439 — 2; 443; 445; 448; 449; 455]; *милий брат Всеволод* [6, с. 441]; *давній великий Всеволод, син Ярославів* [6, с. 440]; *Володимир* [6, с. 434; 445; 446]; *Володимир Ігоревич* [6, с. 455]; *той старий Володимир* [6, с. 451]; *Всеслав* [6, с. 449; 450]; *Всеслав-князь* [6, с. 451]; *Мстислав* [6, с. 448]; *хоробрий Мстислав* [6, с. 433]; *Роман* [6, с. 448]; *красний Роман Святославич* [6, с. 433]; *Олег* [6, с. 440]; *Олег Святославич* [6, с. 439]; *Олег Гориславич* [6, с. 440]; *Святослав* [6, с. 444 — 2; 445; 450]; *Святослав грізний великий київський* [6, с. 443]; *Ярослав* [6, с. 446; 450]; *старий Ярослав* [6, с. 433]; *галицький Осмомисл Ярослав* [6, с. 447]; *Ярославна* [6, с. 452 — 3]; *Ярополк* [6, с. 440]; *Редедя* [6, с. 433]; *Ізяслав, син Васильків* [6, с. 449]; *Інгвар* [6, с. 448]; *Давид* [6, с. 447]; *красна Глібівна* [6, с. 439]; *Рюрик* [6, с. 447]. Зустрічаються також збірні ВІ, поєднання антропонімів у розгорнутій синтаксичній конструкції: *Святославичі* [6, с. 435]; *два хоробрі Святославичі — Ігор та Всеволод* [6, с. 443]; *всі три Мстиславичі* [6, с. 448]; *всі внуки Всеславові* [6, с. 450]. Окрему групу становлять ВІ половців: *Ізак* [6, с. 438; 454 — 2; 455 — 2]; *Кончак* [6, с. 438; 448; 454 — 3; 455 — 2]; *Коб'як* [6, с. 443 — 2]; *Овлур* [6, с. 453 — 2]; *Шарукан* [6, с. 445], які також сприяють правдивому відтворенню історичної правди. Отже, антропоніми і БН утворюють чітку темпоральну прив'язку; темпоральними показниками виступають також лексема-історизм *князь*, що уживається стосовно кількох персонажів. Антропоніми є досить активною частиною «Слова», що «визначає напрямок у формуванні і функціонуванні всього ономастикону» [6, с. 12] і, перш за все, топонімів, що представлені досить

широко і в різних варіаціях: *Руська земля* [6, с. 437; 438, 440; 441; 443 — 2; 445; 451; 454; 455 — 2]; *земля Руська* [6, с. 434; 441; 442; 443; 447; 448; 449; 450; 453]; *Половецька земля* [6, с. 446;]; *земля Половецька* [6, с. 434; 441; 443; 450; 452; 453]; *поле Половецьке* [6, с. 436; 455]; *Лукомор'я* [6, с. 433]; *Помор'я* [6, с. 435]; *Посулля* [6, с. 436]; *Хинова, Литва, Ятваги, Деремела* [6, с. 448] (хороніми); *Білгород, Дудутки* [6, с. 450]; *Київ* [6, с. 434; 440; 443 — 2; 444; 447; 450; 451 — 2; 455]; *Корсунь* [6, с. 436]; *Курськ* [6, с. 435]; *Новіград* [6, с. 434]; *Новуград* [6, с. 450]; *город Переяслав* [6, с. 449]; *Плісеньск* [6, с. 444]; *Полоцьк* [6, с. 451]; *Путивль* [6, с. 434; 452]; *Римів* [6, с. 446]; *Сурож* [6, с. 436]; *город Тмutorакань* [6, с. 440; 445]; *Чернігів* [6, с. 439; 440; 443] (астіоніми); *Волга* [6, с. 435; 447]; *Двина* [6, с. 449]; *Дніпро Словутич* [6, с. 452]; *Донець* [6, с. 453 — 3; 454]; *великий Дон* [6, с. 436 — 3; 439; 442; 445; 447; 448; 453]; *малий Донець* [6, с. 453]; *Дунай* [6, с. 447; 451 — 2; 455]; *Канина* [6, с. 440]; *ріка Каяла* [6, с. 438]; *Немига* [6, с. 450 — 3]; *ріка Стугна* [6, с. 454]; *Рось* [6, с. 448]; *Сула* [6, с. 434; 448; 449] (потамоніми); *гори Угорські* [6, с. 447]; *Кам'яні гори* [6, с. 451] (ороніми); *дебрі Кисані* [6, с. 444] (дромонім); *Свята Софія* [6, с. 440; 451]; *Свята Богородиця Пирогоща* [6, с. 455] (еклезіоніми); *Боричів* [6, с. 455] (урбанонім).

Як свідчить наведений перелік, топонімікон разом із антропонімами є дійовим засобом побудови локально-темпоральної домінанти, чітким показником історичного часу, що охоплює період з квітня по серпень 1185 року, пов'язаний із походом князя *Ігоря Новгород-Сіверського* проти *половецького хана Кончака* та його трагічними наслідками, і це зумовлює використання відповідного локального, темпорального фону. Топоніми «завжди мають свої очевидні або приховані художні мотивації, прямі або непрямі натяки, що розкриваються в літературній композиції тексту і за його межами (історичні мотивації та асоціації» [9, с. 83]. Саме ці асоціації співвідносяться з творами на історичну тематику. Крім того, історичний фон утворюють хронологічно марковані, «ретроспективні» топоніми — давні назви географічних об'єктів, в т. ч. і тих, що сьогодні вже не існують: *Руська земля* (первісно — Київська земля) [6, с. 472]; *Римів* (город на нижній Сулі, знищений Кончаком) [6, с. 473]; *Тмutorакань* (давньогрецьке місто на Таманському півострові) [6, с. 472]; *Білгород* (місто на Ірпені, сьогодні — село Білгородка) [6, с. 474]; *Немига* (річка, тепер вулиця у Мінську) [6, с. 474];

Боричів узвіз (сучасний Андріївський узвіз) [6, с. 475]. Водночас відтінку поетичності надають оповіді відповідні лексеми-означення і прикладки, що оточують топоніми і є засобом стилізації: *Путивль-город* [6, с. 452 — 2]; *Каяла-ріка* [6, с. 451]; *Каяла, ріка половецька* [6, с. 444]; *бистра Каяла* [6, с. 441]; *на ріці на Каялі* [6, с. 445]; *Дон великий* [6, с. 434; 436; 438 — 2]; *синій Дон* [6, с. 436].

Виразним актуалізатором часу і простору в «Слові» є відонімні (посесивні) словосполучення: 1) посесивні конструкції з присвійним прикметником: *похід Ігорів* [6, с. 433]; *стяги Ігореві* [6, с. 441]; *рани Ігореві* [6, с. 447; 448; 449]; *слід Ігоревий* [6, с. 454]; *хоробрі полки Ігореві* [6, с. 438]; *Ігорів хоробрий полк* [6, с. 442]; *полк Коб'яковий* [6, с. 452]; *гридниця Святославова* [6, с. 443]; *Святославові човни* [6, с. 452]; *син Глібовий* [6, с. 446]; *відважні сини Глібові* [6, с. 447]; *надбання Всеславо-ве* [6, с. 450]; *мати Ростиславова* [6, с. 454]; *земля Троянова* [6, с. 442]; *тропа Троянова* [6, с. 434]; *образа Олегова* [6, с. 440]; *походи Олегові* [6, с. 439]; *Олегове хоробре гніздо* [6, с. 438]; *Рюрикові, Давидові стяги* [6, с. 451]; *Святославів, Ярославів піснетворець* [6, с. 455]; *Ярославнин голос* [6, с. 451]; *Стрибожі внуки* [6, с. 438]; *Дажбожий внук* [6, с. 440; 442]; *часи Бусові* [6, с. 445]; *готські красні діви* [6, с. 445]; 2) посесивні конструкції з безпрियменниковим родовим відмінком: *Олега-когана співець* [6, с. 455]; *дебрі Кисані* [6, с. 444]. А словосполучення *літа Ярославові, віки Троянові* [6, с. 439], *на сьомім віці Трояновім* [6, с. 450] акцентують читачську увагу саме на **часі** — літературно-поетичний образ «формально розгортаючись у часі (...) своїм змістом відтворює просторово-часову картину світу, причому в її символіко-ідеологічному, ціннісному аспекті» [7, с. 1174].

Поряд із онімами активну участь у створенні ХЧП беруть БН. Так, вагомим чинником побудови художнього локусу є відносна локалізованість, що виражається у «Слові» лексемами і словосполученнями: *земля* [6, с. 438]; *поле* [6, с. 437]; *поля* [6, с. 439 — 2]; *море* [6, с. 438 — 2; 439; 442; 453; 455]; *по землях* [6, с. 447]; *за землями* [6, с. 448]; *чисте поле* [6, с. 435]; *поле незнане* [6, с. 447]; *поля широкії* [6, с. 434]; *великі поля* [6, с. 437]; *поля і гори* [6, с. 434]; *болота та грузькі місця* [6, с. 437]; *на море* [6, с. 452]; *синє море* [6, с. 444]; *на синьому морі* [6, с. 452]; *на березі синього моря* [6, с. 445]; *з усіх сторін* [6, с. 442]. Відносна локалізованість допомагає уникнути перевантаження контексту ВН, сприяє панорамності зображення.

Темпоральні показники у контексті «Слова» узгоджуються із локальними. «Час і простір (...) дуже помітно «диктує» свої форми, ознаки і навіть функції» [1, с. 227]. Найактивнішим у поемі є датування за частинами доби: *день* [6, с. 441]; *ніч* [6, с. 435; 437]; *сю ніч з вечора* [6, с. 444]; *опівночі* [6, с. 436; 450; 453]; *під полудень* [6, с. 441]; *світанок* [6, с. 454]; *рано* [6, с. 451; 452]; *рано перед зорями* [6, с. 441]; *погасли вечірні зорі* [6, с. 453]; зустрічається також позначення повторюваності, тривалості дії в часі: *ночами* [6, с. 451]; *щоранку* [6, с. 440]; *від досвіту до вечора* [6, с. 440]; *від вечора до розсвіту* [6, с. 441]; датування годинами: *ся година* [6, с. 446]; *невесела година* [6, с. 441]; датування за днями тижня: *спозарання у п'ятницю* [6, с. 437]; позначення певного періоду: *нині* [6, с. 451]. Також вагомим чинником утворення темпоральності є лексема *час*, що є одним із засобів вираження таксису [3, с. 85]. Вона вживається у складі словосполучень, постійно акцентуючи увагу читача на художній темпоральності: *час давній* [6, с. 434; 455]; *наш час* [6, с. 434; 447]; *часи Бусові* [6, с. 445]; *давні часи* [6, с. 451]; *щасливі часи* [6, с. 442]; *давніх часів усобиці* [6, с. 433].

У «Слові» зустрічаються дві лексеми на позначення *дороги*, яка тісно переплітається із часопросторовими категоріями і є одним із показників відкритості, динамічності художнього простору: *шлях* [6, с. 454] і *путь* [6, с. 447; 453]. Обидві вони пов'язані із втечею князя *Ігоря* з полону: «*Дятли стукотом Ігореві шлях до ріки вказують*» [6, с. 454]; «*Ігореві-князю Бог путь указує*» [6, с. 453]. Один раз лексема *путь* уживається у контексті оповіді про князя *Ярослава Осмомисла*, який «своїми залізними полками заступив королеві *путь*» [6, с. 447], а також при розповіді про діяння князя *Веслава*: «*Веслав-князь (...) великому Хорсові вовком путь перебігав*» [6, с. 451].

ХЧП у контексті «Слова» тісно пов'язаний з усіма рівнями художності — авторською концепцією, переживаннями і вболіваннями автора за долю рідної землі. Різноманітні мовностилістичні засоби, у поєднанні з хронотопічними, перетворюють онімні і безонімні номінації у виразні конотеми, підкреслюючи майстерність, образність мислення, гостроту думки автора. Перш за все, це окремі оніми, а також онімні і, зокрема, топонімічні масиви, що створюють масштабність, панорамність оповіді; вони уживаються у складі тропів і фігур — антитези: «*Почнемо ж братіє, повість сію, від старого Володи-мира до нинішнього Ігоря*» [6, с. 434]; «*Коні іржуть за Сулою — дзвенить*

слава в **Києві**; труби трублять у **Новіграді** — стоять стяги в **Путивлі**» [6, с. 434]; «**Веслав-князь** (...) із **Києва** дорискував до валів **Тмutorаканя** (...) Йому в **Полоцьку** подзвонили заутреню рано у **Святій Софії** у дзвони, а він у **Києві** дзвін той чув» [6, с. 451]; градації: «...то див озвався наверху дерева, — велить прислухатись землі незнаній — **Волзі і Помор'ю, і Посуллю, і Сурожу, і Корсуню...**» [6, с. 435–436]; «Як ідуть — гуде земля, і многі племена — **Хинова, Литва, Ятваги, Деремела** і половці — сулиці свої кидають, і голови свої склоняють» [6, с. 448]; «Були віки **Троянові**, минули літа **Ярославові**, були походи **Олегові...**» [6, с. 439]; «Билися день, билися **другий**, а на **третій, під полудень**, упали стяги **Ігореві**» [6, с. 441]; риторичних звертань: «**Рано** почали ви **Половецьку** землю мечами вражати, а собі слави шукати!» [6, с. 446]; «**Ярославе** і всі внуки **Всеславо-ві!** (...) своїми крамолами почали наводити ви поганих на землю **Руську**, на надбання **Всеславо-ве**. Бо із-за усобиць ваших почалося насильство від землі **Половецької!**» [6, с. 451].

Виразна експресія досягається завдяки онімному трикутнику з антропонімом **Ігор-князь** на вершині у мікроконтексті «**Ігореві-князю Бог** путь указує із землі **Половецької в землю Руську**» [6, с. 453]. Трикутник створює перспекцію майбутнього повернення на батьківщину, надії на кращу долю. Отже, поєднання різних мовностилістичних засобів сприяє увиразненню художньої образності, збагачує контекст яскравими конотаціями. «Можливості і перспективи, закладені у слові, є безкінечними», — справедливо зазначає М. Бахтін [2, с. 142].

Таким чином, проведений аналіз онімних і безонімних номінацій як засобів утворення історичного часу і простору у контексті «Слова о полку Ігоревім» дозволяє дійти висновку про значну роль часопросторових показників у поемі. ХЧП є дійовим засобом відтворення історичної правди, засобом відбиття переживань автора за майбутнє рідної землі, розкриття авторського кредо, завдяки чому «Слово о полку Ігоревім» є найвидатнішою пам'яткою стародавньої української літератури і безпосередньо пов'язане із вітчизняною історією, героїчним минулим Київської Русі.

Список використаної літератури:

1. Андрущенко Л. Простір — поезія — час / Л. Андрущенко // Література. Фольклор. Проблеми поетики: зб. наук. праць. — К.; Одеса, 2002. — Вип. 10. — С. 227–232.

2. Бахтин М. М. Проблемы текста. Опыт философского анализа / М. М. Бахтин // Вопросы литературы. — 1976. — № 10. — С. 122–151.
3. Бондар О. І. Темпоральні відношення в сучасній українській літературній мові: Система засобів вираження: монографія / О. І. Бондар. — Одеса, 1996. — 192 с.
4. Єриш Л. О. Просторово-часова рамка існування онімних одиниць у тексті / Л. О. Єриш // Антология поэтонимологической мысли / отв. ред. Е. С. Отин; подгот. текста В. М. Калинин. — Донецк: Юго-Восток, 2008. — Т. 1: В. Н. Михайлов: Избранное. Михайловские чтения 2007–2008. — 418 с.
5. Крупеньова Т. І. Функції власних назв у драматичних творах Лесі Українки: монографія / Т. І. Крупеньова. — Одеса: Астропринт, 2004. — 160 с.
6. Малик В. К. Князь Ігор / В. К. Малик. — Харків: Фоліо, 2014. — 476 с.
7. Роднянская И. Б. Художественное время и художественное пространство / И. Б. Роднянская // Литературная энциклопедия терминов и понятий. — М.: Интелвак, 20001. — С. 1174–1176.
8. Силаева Г. А. Антропонимия художественных произведений Л. Н. Толстого: учебное пособие по спецкурсу. — Рязань, 1986. — 75 с.
9. Фоякова О. И. Имя собственное в художественном тексте: учебное пособие. — Л., 1990. — 103 с.
10. Шотова-Ніколенко Г. В. Онімний простір романів Ю. І. Яновського: АКД / Г. В. Шотова-Ніколенко. — Одеса, 2006. — 21 с.

Немировская А. Ф.

кандидат филологических наук,
доцент кафедры украинской филологии и методики обучения
специальным дисциплинам Южноукраинского национального педагогического
университета имени К. Д. Ушинского
e-mail: Layma-59@mail.ru

**ОНИМНЫЕ И БЕЗОНИМНЫЕ НОМИНАЦИИ КАК АКТУАЛИЗАТОР
ИСТОРИЧЕСКОГО ВРЕМЕНИ И ПРОСТРАНСТВА (на материале «Слова
о полку Игореве»)**

Резюме

Статья посвящена исследованию особенностей функционирования и стилистической роли онимных и безонимных номинаций как актуализатора исторического времени и пространства; определяется их роль в создании художественного хронотопа выдающегося памятника древнеукраинской литературы — «Слова о полку Игореве».

Ключевые слова: онимная лексика, безонимные номинации, художественный хронотон, художественное / историческое время и пространство.

Niemirowskaja A.

Candidate of Philological Science,
Senior Lector at the Chair of Ukrainian Philology
and methods of teaching of special subjects,
South-Ukrainian K. D. Ushynsky National University
E-mail: Layma-59@mail.ru

**THE ONYMS AND THE APPELLATIVE NOMINATIONS AS THE MEANS
OF CREATION OF ARTISTIC TIME AND ARTISTIC SPACE (based on «The
Tale of Igor's Campaign»)**

Abstract

The **object** of the article is the onyms and the appellative nominations in the Old Ukrainian poem «The Tale of Igor's Campaign». The subject of research is proper names and appellatives as the means of creation of the artistic time and the artistic space. The **purpose** of analysis is to determine the artistic functions, peculiarities of usage, the stylistic connotations, the expression and the potential, the variation of the temporal and the local lexical paradigm in the poem. First of all, the usage of the onyms and the appellative nominations depends on the contents and the theme, the author's idea are the artistic functions, peculiarities of usage, the stylistic connotations, the expression and the potential, the variation of the temporal and the local lexis paradigm in the poem. First of all, the usage of the onyms and the appellative nominations depends on the contents and the theme, the author's idea that leads

*to certain functioning of the nominations, the organization of peculiarities of the paradigm in the poetry. The using of each lexeme is well thought out by the author, and every lexeme illustrates the wide range of imaginative transformations as well as close interaction with other lingual and extra-lingual factors. The **result of the study** indicates the frequency dynamics of the proper names and the appellatives. Scope amplitude depends on lingual and extra-lingual factors. Signs are bright, significant and active indicators of the specific nature of the author's writing, the lexemes reveal the subject and the author's conception.*

Key words: proper name, appellative nominations, artistic chronotope, artistic / historical time and space.

Надійшла до редакції 12.06.2016

УДК 811.111'373.22

Г. В. Ткаченко

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів
Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова
e-mail: tkachenko_anna_0@mail.ru

РІДКОВЖИВАНІ ПІДГРУПИ ХРЕМАТОНІМІВ

***Анотація.** В статті розглядаються рідковживані підгрупи хрема-
тонімів. Увагу приділено чотирьом окремим підгрупам: домонімам, емблеонімам, по-
рейдонімам і унікумонімам.*

***Ключові слова:** хремадонім, підгрупи хремадонімів.*

Стаття присвячена дослідженню рідковживаних підгруп хрема-
тонімів, зокрема **домонімів, емблеонімів, порейонімів і унікумонімів.** Пильну увагу вчених було приділено антропонімній та топонімній лексиці, але спроб ретельного вивчення хремадонімів як власних назв унікальних предметів, зокрема англійських, майже не було. Отже **об'єктом** нашої розвідки є онімний простір англійської мови, **пред-
метом** — англійські хремадоніми. **Актуальність** даної роботи полягає в маловивченості феномену хремадонімії, можливості подальшого
детального опрацювання та в утворенні нових підгруп. **Метою** нашої
роботи є виокремлення рідковживаних власних назв в окремі підгру-
пи та їх систематизація.

Під хремадонімом розуміємо власну назву окремих унікальних предметів, витворів людини або природи [1, с. 30]. Відзначимо, що хремадоніми виконують певні функції. За своїм призначенням хремадоніми виконують чотири ролі: виокремлювальну, характеризуючу, ідентифікуючу та сигніфікативну. Власні назви унікальних предметів існують для того, щоб створювати фон для людини та її життя, виокремлюючи окремі деталі, відображаючи процес її мислення, захоплення, звичаїв та спостережень; зображують об'єктивну дійсність; розкривають внутрішній світ мовця, його творчу індивідуальність. З урахуванням основних принципів функціонального навантаження хремадонімної лексики можемо виділити чотири найменш уживані підгрупи хремадонімів і систематизувати їх наступним чином:

Домоніми (від лат. *domus* — дом, домівка) — власні назви предметів побуту, які оточують людину. Не кожна річ має можливість отримати власну назву, адже не всі предмети можуть бути цінними для людини або нагадувати про деякі приємні або неприємні моменти в її житті. До цієї підгрупи увійшли предмети хатнього устаткування, інтер'єру та побутової техніки: 1) **скіфоніми** (від грец. *scyphus* — чаша, кубок, келих) — власні назви чаш, кубків, ваз, глечиків тощо. До даної підгрупи відносимо всі предмети, які призначені для пиття, взагалі посудини, що утримують рідину всередині. Наприклад, склянка *the Luck of Edenhall* або чашка *the Regatta* чи *the Bacon Cups*; 2) **вазоніми** (від лат. *vasis* — домашнє начиння) — власні назви посуду або домашнього начиння, що призначене для підношення їжі до столу (тарілка, піала, миска тощо) і власне для реалізації процесу харчування (ложки, виделки тощо); власні назви приладдя інтер'єру, що розглядають та сприймають як ємкість (попільничка, підскленники, підставки тощо). Наприклад, тарілка *Neptune Centrepiece* або попільничка *Don't Ashtray*; 3) **вестиментоніми** (від лат. *vestimentum* — одяг, плаття) — власні назви предметів одягу, що людина застосовує з метою прикрити своє тіло та захистити від холоду; власні назви предметів одягу для тварин. Наприклад, сорочка *the Eaton Diamand* або капелюх *the Cap of Estate*; 4) **інтер'єроніми** (від лат. *interieur* — ближчий до середини) — власні назви кімнатних предметів, що знаходяться всередині якогось приміщення (ліжка, панно, стільці тощо). Наприклад, перша лавка міністрів, поруч з королівським кріслом *the Treasure Bench*, ліжка *Bed № 1* та *Bed № 2*, крісло *the Rising Sun*; 5) **вестоніми** (від лат. *vestis* — ковдра, покривало, шкура) — власні назви комплектів постільної білизни, покривал, килимів тощо. Наприклад, ковдра *Abraham* або килим *the Flying Carpet*; 6) **вектоніми** (від лат. *vectus* — побут) — власні назви предметів побуту на кшталт канцелярських предметів, наручних годинників тощо. Наприклад, швидкопишуче перо *Quick-Quotes Quill* із книги про Г. Поттера або *Montblanc Meisterstuck Solitaire Royal, Conway Stewart Westminster Teal Pen, Mystery Masterpiece*, годинник *Antique*; 7) **електроніми** (від лат. *electronica* — електроніка) — власні назви електронної техніки: комп'ютерів, флешок, телефонів. Наприклад, перший та єдиний комп'ютер, який переміг людину в грі в шахи *Deep Blue*.

Вельми цікавою підгрупою можемо доречно вважати і **емблемоніми** (від. середньолат. *emblema* — різьба; живопис; символ), що по-

значають власні назви предметів матеріальної культури та слугують нібито геральдичним символом, знаком, які розкривають сутність предмету або те, що автор хоче донести до адресата. До цієї групи хремотонімів відносимо: 1) **фалероніми** (від лат. *phalera* — жерсть, якою нагороджувалися найбільш хоробрі легіонери) — власні назви будь-якого металевого знака (ордена, медалі, відзнаки), частіше круглої форми та з різьбою на ньому. Хремотоніми цієї підгрупи відтворюють історично значущі події в житті людини, всього людства, реєструють важливі заслуги. Також до цієї групи відносимо значущі нагороди, якими заохочують голови держави — інсигнії. Так, наприклад, медалю *the British War Medal* нагороджували, щоб відзначити особовий внесок людини за участь у військових діях та за службу у сухопутних військах. Додамо ще деякі приклади цієї підгрупи: медаль *Conspicuous Gallantry Medal*, орден *Distinguished Service Order*, кубок *the Cheltenham Gold Cup, F. A. Cup*; 2) **преміоніми** (від лат. *praemium* — нагорода, відзнака, знак) — власні назви премій та інших аналогічних відзнак, що слугують для того, щоб заохотити та віддячити людині за її внесок у суспільну життєдіяльність, відзначити її успіхи, набуті у процесі наукових досягнень, у літературі, у мистецтві взагалі. Наприклад, кінонагорода *the Academy Awards, Britannia Cup*; 3) **політоніми** (від лат. *politica* — політика) — власні назви окремих символів держави, прапорів, гербів, емблем тощо. Хремотоніми цієї підгрупи реєструють предмети атрибутів влади, її могутність та символізують наприклад, у Великій Британії королівську гідність та суверенність. Взагалі предмети, які позначають державну символіку, можемо трактувати як сакралії, наприклад, прапор Англії *the Old Glory*, прапор торговельного флоту *Blood and Guts*, прапор Шотландії *St. Andrew's Cross*, емблема *the British Lion*.

Власні назви засобів пересування — розмаїття хремотонімної лексики, яка дозволяє дослідити тенденції мотивації найменування різних типів та видів засобів пересування. Власні назви усіх засобів пересування: наземних, наводних, підводних, підземних тощо трактуємо як **порейоніми**. На нашу думку, кожен із видів транспортних засобів є продуктом матеріальної культури, тобто створений людиною або за допомогою людини. Саме цей факт дозволяє нам віднести порейоніми до складу хремотонімів і встановити власні терміни на позначення власних назв окремого виду транспортного засобу: 1) **аеро-**

німи (від лат. *aer* — повітря) — найменування літальних апаратів, на кшталт літаків, гелікоптерів, повітряних куль тощо. Наприклад, літак *Air Force One* або *the Spirit of Louis*; 2) **космоніми** (від лат. *cosmos* — космос) — власні назви космічних апаратів, наприклад, космічний апарат *Viking Spacecraft*, *Advanced Mars*, *Advanced Venera*, *Sidewinder*, *Sparrow*; 3) **мілітоніми** (від лат. *militia* — війна) — власні назви військової техніки, бойових машин, на кшталт танків, бронетранспортерів тощо. Наприклад, танк *Little Willie*, *Mark I*, *Mark A 259 Ceaser*, *Cromwell IV*, *Vauxhall*; 4) **мовероніми** (від лат. *movere* — рухатись, рух) — власні назви автомобілів, наприклад, автомобілі *Lincoln Sunshine Special*, *Lincoln Cosmopolitan*, *Cardillac Fleetwood*, *Cardillac Presidential Limousine*; 5) **навіоніми** (від лат. *navis* — корабель) — власні назви кораблів, шхун, підводних човнів, есмінців тощо. Вельми цікавим чинником є використання імен адміралів (*Benlow*, *Nelson*, *John L. Hall*), монархів (*Queen Elisabeth*), мореплавців (*Flabisher*), політичних діячів (*Stuart*, *George Washington*, *Dwight D. Eisenhower*), поетів (*Milton*, *Shakespeare*), назв штатів (*Alabama*, *Alaska*, *Ohio*), колоній (*Malaya*) та загальних іменників і прикметників (*Freedom*, *Invincible*) для найменування кораблів. Наприклад, кораблі *Victory*, *Theodor Roosevelt*, *Abraham Lincoln*, *Defender*; 6) **трагероніми** (від лат. *tragere* — тягти, тяга) — власні назви залізничних потягів та потягів метро. Індивідуальні найменування залізничних засобів пересування є також вельми усталеною традицією. наприклад, потяг *Speedy* та експреси *White Rose*, *Master Cutler*, *Welsh Dragon* та *Avoced*; 7) **фунікулоніми** (від лат. *funiculus* — тонкий канат, мотузка) — власні назви фунікулерів і канатних доріг, наприклад, *Beautiful Valley*.

За твердженням М. М. Торчинського, **унікумоніми** — «неповторний, єдиний у своєму роді предмет (від лат. *unicum* — єдине, виняткове)» — охоплюють такі групи: скіфоніми, вазоніми, вестиментоніми, вестоніми, інтер'єроніми, артилеріоніми, сонороніми, органоніми [2, с. 194–195]. За результатами вивчення онімного простору англійської мови ми дійшли таких висновків: по-перше, кількість груп та підгруп значно більша, по-друге, це дає змогу створити їх більш детальну градацію унікумонімів і досліджений матеріал класифікувати таким чином: **унікумоніми** — власні назви унікальних, одиничних предметів, до яких відносимо: 1) **сонороніми** (від лат. *sonor* — дзвін, звук) — назви дзвонів, так дзвін *Big Ben* помилково вважають назвою

годинника, а не дзвона. До соноронімів також відносимо такі власні назви дзвонів: *Lilac Jasper, Amsterdam, Pansy, Jasmine*; 2) **органоніми** (від грец. *organum* — знаряддя, інструмент, музичний інструмент) — назви будь-яких музичних інструментів, музичних пристроїв та їх складників, наприклад, *Sea Dragon, Apollo Lyre, the Brian May Signature Guitar*; 3) **орнаментоніми** (від лат. *ornamentum* — відзнаки, нагороди, орнамент) — власні назви дорогоцінних орнаментів, прикрас і оздоб. Наприклад, таріль із колекції, в центрі якого орнамент, що отримав назву *Arabeska*, або інший орнамент *Queen's Ivory Rod*; 4) **акціоніми** (від лат. *action* — гра) — власні назви іграшок, ляльок тощо. Вважаємо за доцільне підкреслити, що брендові назви (*Barbie, Ken*) не розглядаємо як розряд власних назв. Натомість, наприклад, відомим експонатом у Музеї Дитинства в Лондоні є славнозвісна лялька *the Old Pretender*. Як вважається, ця лялька належала сину короля Джеймса II, яка потім була подарована прислузі; 5) **інвентіоніми** (від лат. *inventio* — знаходити) — власні назви археологічних знахідок, більшість з яких знаходяться в музеях та приватному володінні. Так, до цієї підгрупи відносимо, наприклад черепи, *the Bruce, the Max, the Maya*; 6) **релігійоніми** (від лат. *religio* — релігія) — власні назви релігійних предметів, Знарядь Страстей, на кшталт хрест *the True Cross*, уламки якого можна спостерігати в різних частинах світу, в стародавніх церквах та монастирях. Також до релігійонімів відносимо *the Shroud of Turin, the Tree of Knowledge, the Holy Crown of Jesus Christ*

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можемо підкреслити, що в окрему підгрупу хрематонімів — домонімів — власних назв предметів побуту увійшли: вазоніми, вектоніми, вестиментоніми, вестоніми, електроніми, інтер'єроніми і скіфоніми. Прикладами хрематонімів тут слугують власні назви речей, що позначають предмети соціального життя людини, мета яких задовольняти насущні бажання людини і реалізовувати її духовні та фізичні потреби. Такими потребами для людини вважаємо їжу, одягу, побут, тобто найголовніше для її комфортного існування. Підгрупа хрематонімів — емблемоніми — власні назви рельєфів і малюнків, на яких зображені умовні ідеї, охоплює: преміоніми, політоніми і фалероніми. Специфічність та цікавість даної підгрупи хрематонімів зумовлена широким спектром історичних фактів. Власні назви вищезгаданих предметів відображають цінності, притаманні окремій групі людей (наприклад, в кіноіндустрії), колек-

тиву та певному етносу взагалі. До підгрупи хрема-тонімів — власних назв окремих видів транспорту увійшли: аероніми, космоніми, мілітоніми, мовероніми, навіоніми, трагероніми і фуні-кулоніми. На нашу думку, головним чинником найменування різних видів транспортних засобів є бажання відобразити історію та досвід за допомогою хрема-тонімів і зберегти ці власні назви у культурі на-ції. До підгрупи хрема-тонімів — унікумонімів — власних назв, єди-них в своєму роді та виді, унікальних предметів увійшли: актіоніми, інвентіоніми, орнаментоніми, органоніми, релігійоніми та сонороні-ми. Власне унікальних предметів існує велика кількість, однак не всі з них спроможні мати власні назви. Саме цей чинник робить града-цію відкритою, яка згодом може розширитися за допомогою нових прикладів, які раніше не були наведені. **Подальшими перспективами** нашої розвідки ми визначаємо аналіз і систематизацію нових хрема-тонімів та розширення їх класифікації.

Список використаної літератури

1. Ткаченко Г. В. Англomовні хрема-тоніми як лінгвокогнітивні феноме-ни картини світу: дис. ... канд. філ. наук: 10.02.04 — германські мови / Г. В. Ткаченко. — Одеса, 2012. — 236 с.
2. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: мо-нографія / М. М. Торчинський. — Хмельницький: Авіст, 2008. — 548 с.

Ткаченко А. В.

кандидат филологических наук, доцент,
доцент кафедры иностранных языков естественных факультетов
Одесского национального университета им. И. И. Мечникова
e-mail: tkachenko_anna_0@mail.ru

РЕДКОИСПОЛЬЗУЕМЫЕ ПОДГРУППЫ ХРЕМАТОНИМОВ

Резюме

Статья посвящена изучению редкоиспользуемых подгрупп хрема-тонимов. Внимание уделено четырем отдельным подгруппам: домонимам, эмбле-онимам, порейонимам и уникумонимам.

Ключевые слова: хрема-тоним, подгруппы хрема-тонимов.

Tkachenko A.

Ph.D., Associate Professor

Department of Foreign Languages of the Science Faculties

Odessa I. I. Mechnikov national university

e-mail: tkachenko_anna_0@mail.ru

RARELY USED SUBGROUPS OF CHREMATONYMS

Abstract

*The article deals with the problem concerning the study of the proper name of the unique things — chrematonyms. Proper names of unique objects exist to perform a background for a man and his life, picking out definite features, reflecting his process of thinking; to show the objective reality; to open up the speaker's inner world, his creative personality. The **purpose** of the article is the analysis of the existing rarely used English chrematonyms and their systematization into groups and subgroups. The **object** is the onimic area of the English language. The **subject** is rarely used English chrematonyms. The descriptive **method** and the **method** of systematization are used in the work are used in the work. **Summing up**, the detailed analysis of rarely used chrematonyms was made and new groups were created, denoting the names of house equipment, the names of unique single objects, the names of vehicles, the names of symbolic objects. The **practical value** of the work is considered in new basically established ways of chrematonim problem studies. **As a result** of the investigation, different rarely used groups of chrematonyms were studied and the classification of these groups was created.*

Key words: *chrematonym, subgroups of chrematonyms.*

Надійшла до редакції 23.09.2016

ХРОНІКА

XVI Всеукраїнська ономастична конференція «Українська ономастика: минуле, сучасне, перспективи»

Традиційно щодва роки відбувається всеукраїнська (вряди-годи і з міжнародною участю) ономастична конференція, мета якої — зібрати дослідників онімної лексики з різних регіонів України, організувати обмін науковими думками з різних проблем назвознавства. Не став винятком і 2015-й, який для українського ономастичного товариства позначився проведенням XVI всеукраїнської ономастичної конференції «Українська ономастика: минуле, сучасне, перспективи» (24–25 вересня) на базі Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова. Співорганізатором наукового заходу виступила Українська ономастична комісія. Не випадково було обрано місце проведення конференції — Одесу, адже цього року Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова відзначає своє 150-річчя. Організаторів і учасників чергового українського ономастичного форуму надихала ще одна дата — 20 вересня 1929 р. народився Ю. О. Карпенко (відійшов у вічність 10 грудня 2009 р.) — провідний український учений-мовознавець, засновник Чернівецького й Одеського ономастичних наукових осередків.

Наукову частину конференції розпочало пленарне засідання, на якому виступили з доповідями д. філол. н., професор кафедри української філології і культури Донецького національного ун-ту (м. Вінниця) Г. П. Лукаш (**«Активізація архетипної парадигми в сучасній конотонімії»**), д. філол. н., професор, завідувач кафедри загального і слов'янського мовознавства Національного ун-ту «Києво-Могилянська академія» В. В. Лучик (**«З досвіду укладання «Етимологічного словника топонімів України»**»), д. філол. н., професор кафедри мовної підготовки Дніпропетровського держ. ун-ту внутрішніх справ А. М. Поповський (**«Українські прізвища з компонентом -біл-»**). Подальша робота конференції тривала в межах п'ятих секцій: секція 1 **«Теоретико-методологічні студії з ономастики»** (виголосили доповіді к. філол. н., доцент Тернопільського нац. ун-ту ім. В. Гнатюка Г. Є. Бучко (**«Формування патронічних моделей**

в українській антропонімії та ойконімії»), к. філол. н., доцент кафедри історії та культури мови Чернівецького нац. ун-ту ім. Ю. Федьковича Н. С. Колесник (**«Проблема уніфікації ономастичної термінології у фольклорній ономастиці»**), к. філол. н., ст. наук. співробітник Інституту мовознавства ім. О. Потебні О. І. Михальчук (**«Соціоономастика як напрям ономастичних досліджень: українські здобутки і перспективи»**), к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова В. Ю. Неклесова (**«Формування українського ономастичного корпусу»**), к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова О. М. Скляренко (**«Когнітивно-психологічний та соціально-функційний виміри онімного простору»**), д. філол. н., провідний науковий співробітник Інституту сходознавства ім. А. Кримського О. О. Хамрай (**«Практична транскрипція іменних груп з теофорними компонентами арабського походження»**), к. філол. н., доцент кафедри української філології Хмельницького нац. ун-ту І. Н. Царалунга (**«Словозмінна варіативність власних назв (за матеріалами українських грамот XIV ст.)»**); секція 2 **«Антропонімічні дослідження в синхронії та діяхронії»** (виголосили доповіді к. філол. н., професор, завідувач кафедри української мови Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка С. Л. Ковтюх (**«Акцентні парадигми в системі словозміни українських прізвищ»**), к. філол. н., доцент кафедри української філології Миколаївського національного ун-ту ім. В. О. Сухомлинського І. А. Корнієнко (**«До питання про формування південномиколаївського антропонімікону»**), к. філол. н., доцент кафедри філологічних дисциплін та МВПШ Дрогобицького держ. пед. ун-ту ім. І. Франка В. В. Котович (**«Літописні ойконіми Галичини: принципи номінації»**), к. філол. н., доцент кафедри української мови Львівського нац. ун-ту ім. І. Франка З. О. Купчинська (**«Деантропонімна архаїчна ойконімія України: відкомпозиції»**), аспірантка відділу ономастики Інституту української мови НАН України О. В. Бурдунюк (**«Відапелятивні прізвища північно-західної Миколаївщини, мотивовані українською діалектною лексикою»**); секція 3 **«Теорія і практика дослідження топонімів»** (виголосили доповіді к. філол. н., старший науковий співробітник Інституту української мови НАН України І. В. Єфименко (**«Ойконімія Донеччини в історико-етимологічному аспекті (Краматорськ)»**), к. філол. н., доцент кафедри історії та культури мови Чернівецького нац.

ун-ту ім. Ю. Федьковича Я. П. Редьква (**«Нові методологічні підходи до аналізу історичної західноукраїнської ойконімії»**), аспірант відділу ономастики Інституту української мови НАН України А. О. Коваленко (**«Ороніми Західного Поділля, похідні від географічних термінів»**), аспірантка кафедри загального мовознавства та слов'янських мов Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка О. В. Шульган (**«Порушення принципів транслітерації російським канцелярійним апаратом в ойконах Галичини першої половини ХХ століття (на матеріалах «Русско-польского алфавитного перечня географических названий» (1915))»**); секція 4 **«Дослідження астронімів, ергонімів, зоонімів та інших онімних класів»** (виголосили доповіді к. філол. н., ст. наук. співробітник Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України Г. В. Зимовець **«Символічний компонент в мотивації ергонімів»**, к. філол. н., доцент кафедри української мови, літератури та східних мов Відкритого міжнародного ун-ту розвитку людини «Україна» **«Архаїчні й давні українські ідеоніми»**, аспірант кафедри лексикології та стилістики англійської мови Одеського національного ун-ту ім. І. І. Мечникова М. Ю. Карпенко **«Типи комбінованої мотивації сайтонімів»**); секція 5 **«Онїмія в художньому та фольклорному текстах»** (виголосили доповіді к. філол. н., доцент кафедри німецької філології та методики викладання німецької мови Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка Н. Я. Бияк **«Лексема «eisern» у прізвиськах політиків (на матеріалі німецькомовної преси)»**, к. філол. н., доцент кафедри української філології та методики навчання фахових дисциплін Південноукраїнського нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського О. Ф. Немировська **«Онїмна і безонїмна просторова парадигма в жанрі історичної драми (на матеріалі драми Л. М. Старицької-Черняхівської «Гетьман Дорошенко»)»**, к. філол. н., доцент кафедри іноземних мов Приазовського держ. технічного ун-ту О. М. Сидоренко **«Ергонімізація міфонімів»**).

У межах роботи конференції з ініціативи д. філол. н., завідувача кафедри української мови Кіровоградського держ. пед. ун-ту ім. В. Винниченка було організовано круглий стіл **«Українські топоніми: віхи історичної пам'яті, патріотично-культурні маркери сьогодення, символи майбутнього»**, на якому зацентровано увагу на необхідності повернення історичних назв поселенням, перейменованим з ідеологічних мотивів у часи комуністичного режиму, актуалізовану реалізацією закону України про декомунізацію. Підсумком роботи форуму стало завер-

шальне пленарне засідання, на якому виголосили доповіді к. філол. н., старший науковий співробітник відділу ономастики Інституту української мови НАН України С. О. Вербич (**«Гідронімія полікультурного ареалу: труднощі етимології»**), д. філол. н., доцент кафедри граматики англійської мови Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова Т. І. Домброван (**«Аплікативний потенціал методології синергетики в ономасіологічних дослідженнях»**), д. філол. н., завідувач кафедри прикладної лінгвістики Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова Н. В. Кондратенко (**«Відонімні номінації в українському політичному дискурсі як спосіб формування нової міфології»**), д. філол. н., професор кафедри граматики англійської мови Одеського нац. ун-ту ім. І. І. Мечникова І. Б. Морозова (**«Назви же мене по имени: антропоними, прямое обращение и гештальт-анализ»**), д. філол. н., професор кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін Державного закладу «Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського» (**«Стилістична трансформація власних назв як засіб експресії у сучасній публіцистиці»**). У доповідях науковців, представлених на конференції, було порушено найрізноманітніші питання теоретичного, історичного, когнітивного і прикладного назвознавства. На жаль, значна частина учасників не могла приїхати на цьогорічний ономастичний форум, у зв'язку з чим його учасники не змогли заслухати багато цікавих доповідей. Однак цей недолік компенсує чудово виданий збірник «Записки з ономастики» (2015. — Вип. 18), у якому вміщено матеріали всіх, хто заявив про свою участь у конференції. На завершення роботи конференції було ухвалено резолюцію:

1. Упорядкувати власні назви, які функціонують в українському онімному просторі, відповідно до чинних норм сучасної української літературної мови.
2. У перспективних ономастичних студіях особливу увагу звернути на частково сполонізовану ойконімію Галичини та Прикарпаття і значною мірою зросіянізовану та заідеологізовану (прославлення комуністичних ідеалів) онімію південно-східної частини країни.
3. Важливим завданням української ономастики вважати збір, систематизацію і наукове дослідження мікротопонімії, насамперед південної частини України, на сьогодні недостатньо опрацьованої.
4. Рекомендувати комітету Верховної Ради України з державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування в

межах застосування закону про декомунізацію перейменувати м. *Кіровоград* на *Інгульск*, що відповідає географічним реаліям краю та є історично зумовленою назвою.

5. Звернутися з проханням до адміністрації Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського, у межах якого діє східноподільський ономастичний осередок, долучитися до організації чергової всеукраїнської ономастичної конференції.

С. О. Вербич

*кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу ономастики
Інституту української мови НАН України
e-mail: verbicz@mail.ru*

П'яті міжнародні Карпенківські наукові читання в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова

29–30 вересня 2016 року на філологічному факультеті Одеського національного університету імені І. І. Мечникова спільно з Інститутом мовознавства імені О. О. Потебні відбулися **П'яті міжнародні Карпенківські наукові читання**, присвячені 87-й річниці від дня народження члена-кореспондента НАН України Юрія Олександровича Карпенка. У роботі конференції взяли участь більше 90 науковців з України, Білорусі, Молдови, Китаю.

На пленарному засіданні із вступним словом та привітаннями виступили голова оргкомітету читань проректор ОНУ д. іст. н., проф. В. М. Хмарський, декан філологічного факультету д. філол. н., проф. Є. М. Черноіваненко. Було зачитано привітання співголови оргкомітету академіка НАН України, директора Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України В. Г. Складенка. Свої доповіді представили зав. кафедри граматики англійської мови, д. філол. н., проф. О. Ю. Карпенко (Ідеоніміїний сектор поетонімосфери саги Стефані Мейер «Сутінки»), зав. кафедри української мови, д. філол. н., проф. Т. Ю. Ковалевська (Оніми в системі мовних сугестонімів), зав. кафедри загального та слов'янського мовознавства, д. філол. н., проф. О. А. Войцева (Репрезентация польской культурно маркированной

лексики в современной польско-русской лексикографии), зав. кафедри російської мови, д. філол. н. Є. М. Степанов (Ошибочный характер выделения предикативно-наречных словосочетаний в концепции В. А. Белошапковой).

Більшість доповідей досвідчених і молодих науковців було заслухано й обговорено у трьох секціях (Актуальні питання сучасної ономастології; Проблеми комунікативної та когнітивної лінгвістики; Лексикографічні та лексико-граматичні студії).

Тривалий час на кафедрі російської мови працювала доктор філологічних наук, професор Тетяна Олександрівна Туліна, яка пішла з життя у 2015 році. У рамках Карпенківських читань відбулося засідання круглого столу, присвяченого пам'яті цього видатного вченого. У засіданні круглого столу взяли участь 16 науковців і студенти-філологи.

На заключному пленарному засіданні було вирішено провести наступні читання, присвячені пам'яті чл.-кор. НАН України Ю. О. Карпенка, на честь 90-ї річниці від дня народження вченого, у 2019 році.

Є. М. Степанов

доктор філологічних наук,

професор,

зав. кафедри російської мови

Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

Наукова конференція на пошану 100-річчя з дня народження професора А. К. Корсакова

31 жовтня 2016 року на факультеті романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова відбулася **Наукова конференція на пошану 100-річчя з дня народження професора А. К. Корсакова**. У роботі конференції взяли участь більше 90 науковців з України та Китаю.

На пленарному засіданні із вступним словом виступили голова оргкомітету конференції проректор ОНУ д. іст. н., проф. В. М. Хмарський, декан факультету романо-германської філології к. філол. н., проф. Л. М. Голубенко, колишня завідувач кафедри граматики англійської мови к. філол. н., доцент В. П. Коляда, завідувач кафедри

граматики англійської мови д. філол. н., проф. О. Ю. Карпенко. Також наукові доповіді представили учні професора А. К. Корсакова, професори кафедри граматики англійської мови д. філол. н. О. А. Жаборюк, д. філол. н. Т. І. Домброван, д. філол. н. І. Б. Морозова.

Роботу конференції було продовжено на чотирьох секціях: **Сучасні граматичні студії та загальні проблеми теорії мови** (керівник: д. філол. н., проф. Жаборюк О. А.), **Пріоритетні проблеми парадигмального простору сучасного мовознавства та методики викладання мови** (керівник: д. філол. н., проф. Морозова І. Б.), **Актуальні проблеми ономастики** (керівник: д. філол. н., проф. Карпенко О. Ю.), **Проблеми розвитку та збереження мов світу в епоху глобалізації** (керівник: д. філол. н., проф. Домброван Т. І.).

В ономастичній секції було заслухано 20 доповідей досвідчених та молодих науковців з широкого спектру проблем: *Хроматонімійний сектор поетонімосфери С. Мейер «Сутінки»* (Голубенко Лідія Миколаївна, к. філол. н., професор, Карпенко Олена Юріївна, д. філол. н., професор, Серебрякова Валерія Вадимівна, к. філол. н., викладач); *Функціонування антропонімів, створених В. Шекспіром* (Бардіна Наталя Василівна, д. філол. н., професор); *Функціонування політичних прізвиськ у медійному дискурсі* (Форманова Світлана Вікторівна, д. філол. н., професор); *Специфіка прізвищної номінації персонажів у художньому дискурсі Ольги Кобилянської* (Боева Евеліна Володимирівна, к.філол.н, доцент); *Оказіональні антропоніми у творах сучасних українських письменників* (Крупеньова Тетяна Іванівна, к.філол.н, доцент); *Функційна динаміка та структурна організація художнього онімікону В. Стуса* (Лупол Алла Вікторівна, к.філол.н, доцент); *Чи є мем аналогом культурного вірусу?* (Неклесова Валерія Юріївна, к.філол.н, доцент); *Художній текст і закономірності літературно-художньої ономастики* (Немировська Олександра Федорівна, к.філол.н, доцент); *Рідковживані групи хроматонімів* (Ткаченко Ганна Володимирівна, к. філол. н., доцент); *Зооніми у рекламних текстах фармацевтичних препаратів* (Насакіна Світлана Вікторівна, к. філол. н., ст. викладач); *Зміна назв як віддзеркалення історичних подій* (Сидоренко Олена Миколаївна, к. філол. н., доцент, Єльцова Светлана Сергіївна, ст. викладач); *Провідні семантичні гештальти асоціативного поля ергонімів у носіїв української, англійської та російської мов* (Дідур Юлія Ігорівна, к. філол. н., ст. викладач); *Основи Інтернет-ономастики* (Карпенко

Максим Юрійович, к. філол. н., ст. викладач); *Трансонімізація ароматонімів* (Біла Євгенія Сергіївна, викладач); *Стилістичні засоби виразності поетонімів у художньому дискурсі Марії Матіос: словотвірний аспект* (Бербер Наталя Миколаївна, викладач); *Космонімічний сектор художнього твору* (Полянченко Олеся Дмитрівна, аспірант); *Підходи до мотиваційного аналізу ідеонімів* (Васильєва Ольга Олександрівна, викладач); *Онімна складова англомовного дискурсу електронних ігор* (Варбанець Тетяна Вікторівна, аспірант); *Онімічні засоби впливу на адресата* (Мухіна Валерія Павлівна, студентка); *Фемоніми роману Дж. Мартіна «Пісня льоду та пламені»* (Подоба Олена Ігорівна, магістр).

На завершення роботи конференції було ухвалено резолюцію при своїй кафедрі граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова ім'я А. К. Корсакова.

О. Ю. Карпенко

доктор філологічних наук,

професор,

зав. кафедри граматики англійської мови

Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

НАШІ АВТОРИ

БЕРБЕР НАТАЛЯ МИКОЛАЇВНА — аспірант кафедри української філології та методики навчання фахових дисциплін Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

БОЄВА ЕВЕЛІНА ВОЛОДИМИРІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

ВАРБАНЕЦЬ ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА — викладач кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

ВАСИЛЬЄВА ОЛЬГА ОЛЕКСАНДРІВНА — викладач кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

ВЕРБИЧ СВЯТОСЛАВ ОЛЕКСІЙОВИЧ — кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу ономастики Інституту української мови НАН України

ДІДУР ЮЛІЯ ІГОРІВНА — кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов Одеського національного економічного університету

ДОЛБІНА КАРИНА ДАVIDІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

КАРПЕНКО МАКСИМ ЮРІЙОВИЧ — кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

КАРПЕНКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

КОЗЛОВСЬКА ДАР'Я ВАЛЕРІЇВНА — аспірант кафедри української мови філологічного факультету Донецького національного університету ім. В. Стуса

КОТОВИЧ ВІРА ВАСИЛІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та МВПШ, докторант кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

КРУПЕНЬОВА ТЕТЯНА ІВАНІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та методики навчання фахових дисциплін Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

ЛИХАЧОВА ОЛЕСЯ АНАТОЛІЇВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератур Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

НАСАКІНА СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА — кандидат філологічних наук, викладач кафедри української та іноземних мов Одеського державного аграрного університету

НЕКЛЕСОВА ВАЛЕРІЯ ЮРІЇВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

НЕМИРОВСЬКА ОЛЕКСАНДРА ФЕДОРІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри української філології та методики навчання фахових дисциплін Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

СЕРЕБРЯКОВА ВАЛЕРІЯ ВАДИМІВНА кандидат філологічних наук, викладач кафедри англійської мови за професійним спрямуванням Одеського національного морського університету

СТЕПАНОВ ЄВГЕНІЙ МИКОЛАЙОВИЧ — доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри російської мови Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

ТКАЧЕНКО ГАННА ВОЛОДИМИРІВНА — кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Карпенко Олена Юріївна

Електронна пошта: elena_karpenko@ukr.net

Адреса: 65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, каб.131, 132,
кафедра граматики англійської мови

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Збірник розміщується на сайті електронних видань бібліотеки імені Вернадського: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/zzo, на сайті Наукової бібліотеки Одеського національного університету імені І. І. Мечникова в електронному архіві-репозитарії: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/1779>, на сайті www.karpenko.in.ua.

ЗМІСТ

Бербер Н. М.

Поетоніми як компоненти фраземіки у художньому дискурсі
Марії Матіос 5

Босва Е. В.

Онімікон у структурі ідіостилю Олександра Довженка
(на матеріалі кіноповісті «Україна в огні») 14

Варбанець Т. В.

Віртуаліфоніми та їх функції 24

Васильєва О. О.

Мотивація ідеонімів 32

Дідур Ю. І.

Методика дослідження ергонімів 42

Карпенко О. Ю., Серебрякова В. В.

Топонімічний сектор поетонімосфери циклу романів
С. Мейер «Сутінки» 56

Карпенко О. Ю., Долбіна К. Д.

Методика дослідження функціонування зоонімів
у ментальному лексиконі 70

Карпенко М. Ю.

Теоретичні засади інтернет-ономастики 91

Козловська Д. В.

Особливості поетонімії роману Ірен Роздобудько «Я знаю,
що ти знаєш, що я знаю» 101

Котович В. В.

Ойконіми як експлікатори антропонімного коду 112

Крупеньова Т. І.

Топонімікон роману Олександра Ірванця «Рівне/Ровно (стіна):
нібито роман» 123

Лихачова О. А.

Символіка загальних назв у романі Юрія Мушкетика
«Гайдамаки» 133

Насакіна С. В.

Статус фітонімів у рекламних текстах фармацевтичних
препаратів 143

Неклесова В. Ю.

Меми українського сегменту Інтернету 151

Немировська О. Ф.

Онімні і безонімні номінації як актуалізатор історичного
часу і простору (на матеріалі «Слова о полку Ігоревім») 163

Ткаченко Г. В.

Рідковживані підгрупи хремотонімів 173

ХРОНІКА**Вербич С. О.**

XVI Всеукраїнська ономастична конференція
«Українська ономастика: минуле, сучасне, перспективи» 180

Степанов Є. М.

П'яті міжнародні Карпенківські наукові читання в Одеському
національному університеті імені І. І. Мечникова 184

Карпенко О. Ю.

Наукова конференція на пошану 100-річчя з дня народження
професора А. К. Корсакова 185

Наші автори 188

Контактна інформація 190

Рекомендовано до друку вченою радою факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (*протокол № 4 від 22.11.2016 р.*)

«Записки з ономастики» внесено до переліку № 4 наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата філологічних наук: Постанова Президії ВАК України № 2–02/2 від 9.02.2000 // Бюлетень ВАК України. — 2000. — № 2. — С. 74; Постанова ВАК України № 1–05/3 від 14.04.2010. Затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 11.07.2016 № 820

Збірник зареєстровано в Державному комітеті телебачення і радіомовлення України 05.07.2004 р. Свідоцтво: серія КВ № 8934

(Мова видання: українська, російська, болгарська, англійська, польська, чеська)

Збірник зареєстровано в Державному комітеті
телебачення і радіомовлення України 05.07.2004 р.
Свідоцтво: серія КВ № 8934

*Українською, російською, болгарською,
англійською, польською, чеською мовами*

Тираж 100 прим. Зам. № 72 (218).

Адреса редакційної колегії:
65058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, каб. 131, 132,
кафедра граматики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-24-26, 33-07-17, 37-14-25
e-mail: astro_print@ukr.net
www.astroprint.ua; www.stranichka.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.

ISSN 2410–3373. Записки з ономастики. 2016. Вип. 19. 1–196.

